AVRUPA BİRLİĞİNİN YUMUŞAK GÜCÜ VE KOŞULSALLIK BAĞLAMINDA 1999 SONRASI TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Barış SEVİNÇLİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2020

AVRUPA BİRLİĞİNİN YUMUŞAK GÜCÜ VE KOŞULSALLIK BAĞLAMINDA 1999 SONRASI TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Barış SEVİNÇLİ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2020

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Barış SEVİNÇLİ tarafından hazırlanan "Avrupa Birliğinin Yumuşak Gücü ve Koşulsallık Bağlamında 1999 Sonrası Türkiye ile İlişkileri " başlıklı bu çalışma 03/01/2020 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç.Dr. Cengiz DİNÇ

(Danışman)

Üye Dr.Öğr. Üyesi Gürsel GÜR

Üye Dr.Öğr. Üyesi Cansu ATILGAN PAZVANTOĞLU

ONAY

…/ …/ 2020

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

……./01/2020

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Barış SEVİNÇLİ

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİNİN YUMUŞAK GÜCÜ VE KOŞULSALLIK BAĞLAMINDA 1999 SONRASI TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

SEVİNÇLİ, Barış

Yüksek Lisans-2020

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Cengiz DİNÇ

Avrupa Birliğinin dış politikada kullanmayı tercih ettiği güç türü akademik alanda ve uluslararası siyasette büyük tartışma konusudur. Konsey ve Komisyon belgeleri, kurucu antlaşmalar ve Yüksek Temsilcilerin konuşmaları Birliğin uluslararası ilişkilerde yumuşak gücü kullanan barış yanlısı normatif bir aktör olduğunu göstermektedir. Özellikle Birliğin iki dünya savaşının yıkıntılarından ders alarak başlattığı bütünleşme hareketi, günümüzde altı üyeden yirmi sekiz üyeye ulaşarak tüm kıtada barış, refah ve huzur getirmiştir.

AB yumuşak gücünün en etkili silahı siyasi koşulsallığıdır. Koşulsallık genellikle aday ülkelerin, Birliğe üye olabilmeleri için insan hakları ve demokrasi konusundaki yerine getirmeleri gereken yasal düzenlemeleri kapsar. Siyasi koşulsallık stratejisi ilk olarak Yunanistan, Portekiz, İspanya'nın adaylık süreçlerinde kullanılmış, gerçek manada Kopenhag Kriterlerinin kabul edilmesiyle Merkezi ve Doğu Avrupa genişlemesinde, etkili şekilde uygulanmıştır. Koşulsallık genel olarak aday ülkede ilerleme raporlarının yayınlaması ve müzakere sürecinde fasılların açılıp kapanması şeklinde uygulanır.

Bu doğrultuda Türkiye, müzakere süreci devam eden aday bir ülke olması ve yirmi yıldır üyelik süreci devam etmesine rağmen halen nihai hedefe ulaşamaması nedeniyle koşulsallık bağlamında incelenmesi gereken bir örnektir. Bu çalışmanın iki hedefi vardır. Birincisi Avrupa Birliği'nin yumuşak gücünün, koşulsallık bağlamında bazı dönemlerde idam cezasının kalkması, ordunun sivil yönetim üzerindeki etkisinin azaltılması, Kürt ve diğer azınlıklara daha fazla haklar verilmesi gibi Türkiye'de yapılması 'imkânsız' olarak görülen reformların gerçekleştirilmesindeki etkisini açıklamaktır. Tezin ikinci hedefi, aday bir devlet olmasına ve müzakere

süreci devam etmesine rağmen koşulsallığın Türkiye örneğinde niçin başarısız olduğunu ortaya koymaktır. Bu hedeflerin konulmasının sebebi, koşulsallığın daha önceki genişleme dalgalarındaki başarısına rağmen Türkiye örneğinde neden başarısız olduğunu incelemektir. Çalışma güvenilir bir üyelik perspektifinin ve teşvikinin olması durumunda koşulsallığın Türkiye örneğinde işe yaradığını, bunun olmaması durumunda bugünkü durumda olduğu gibi ilişkilerin kopma noktasına geldiğini savunmaktadır. Sonuç olarak çalışmada, karşılıklı güvensizlik ve endişelerden dolayı Türkiye'nin Avrupa Birliğine yakın bir gelecekte üye olamayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Yumuşak Güç, Koşulsallık

ABSTRACT

SOFT POWER OF THE EUROPEAN UNION AND ITS RELATIONS WITH TURKEY SINCE 1999 IN THE CONTEXT OF CONDITIONALITY

SEVİNÇLİ, Barış

Master Degree - 2020

Department of International Relations

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Cengiz DİNÇ

The kind of force favoured by the European Union in its foreign policy has been a subject to great debate in academia and in international politics. The Council and the Commission documents, founding treaties and speeches of the Union's High Representatives show that the Union is a peaceful, normative, civilian actor which uses soft power in international relations. In particular, the Union's move for integration, which took lessons from the ruins of the two world wars, has now grown from six members to twenty-eight member, bringing peace, prosperity and peace throughout the continent.

The most effective weapon of EU's soft power is its political conditionality. The conditionality usually means the legal arrangements on human rights and democracy that the candidate countries must meet in order to become a member of the Union. The strategy of political conditionality was first used in the candidacy processes of Greece, Portugal and Spain, and was effectively implemented in the enlargement to Central and Eastern Europe with the adoption of the Copenhagen Criteria. The conditionality is generally applied in the form of the publication of progress reports about the candidate country and in the opening and closing of chapters in the negotiation process.

In this respect, Turkey is a good example that needs to be examined in terms of conditionality, as it is a candidate country whose negotiation process is still ongoing despite the membership process has started twenty years ago and not reached its final goal yet. This study has two goals. The first one is to explain the effect of the soft power of the European Union in terms of conditionality on the

implementation of reforms that are seen as impossible in Turkey in some periods, such as abolishing the death penalty, reducing the military's influence on Civil Administration and granting more rights to Kurdish and other minorities. Secondly, the study aims to explain why the conditionality has failed in the case of Turkey, even though it is a candidate country and the negotiation process still continues. The reason for setting these goals is to examine why conditionality has failed despite its success in previous expansion rounds. The study argues that if there is a reliable membership perspective and incentive, the conditionality works in the case of Turkey, and if there is not, relations have reachs to the point of rupture as they are today. As a result, the study suggests that Turkey would not become a member of the European Union in the near future due to mutual distrust and concerns.

Key Words: European Union, Turkey, Soft Power, Conditionality

İÇİNDEKİLER

ÖZET v

ABSTRACT vii

TABLOLAR LİSTESİ xii

KISALTMALAR LİSTESİ xiii

ÖNSÖZ xv

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM
GÜÇ, YUMUŞAK GÜÇ, KOŞULSALLIK VE AVRUPALILAŞMA KAVRAMLARI

1.1. GÜÇ KAVRAMI 6

1.1.1. Kuramsal Çerçevede Güç Kavramına Bakış 8

1.1.2. Güç Kavramının Yapısı ve Gücün Dönüşümü 9

1.2.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YUMUŞAK GÜÇ KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI 11

1.2.1. Yumuşak Gücün Kaynakları 13

1.2.2. Yumuşak Güç Stratejisinde Başarı Olmanın Yolları ve Devletlerin Yumuşak Gücü Kullanım Şekilleri 15

1.2.3. Sert Güç - Yumuşak Güç İlişkisi 18

1.2.4. Sert Güç Kaynaklarının Yumuşak Güç Olarak Etkisi 19

1.2.5. Yumuşak Güç Kavramına Yönelik Eleştiriler 20

1.2.6. Yumuşak ve Sert Güce Bütünsel Bakış: "Akıllı Güç" 23

1.3. KOŞULSALLIK 24

1.4. AVRUPALILAŞMA 29

1.5. BÖLÜM SONUCU 32

2.BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNİN YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ VE KOŞULSALLIĞI

2.1. BİR GÜÇ OLARAK AB 33
2.2. AB'NİN DIŞ POLİTİKADA SERT GÜÇ YERİNE YUMUŞAK GÜCÜ TERCİH ETME NEDENLERİ 37
2.3. AB'NİN YUMUŞAK GÜÇ KAYNAKLARI VE STRATEJİSİ 38
2.4. AB KOŞULSALLIĞI 40
2.4.1. AB Koşulsallığının Başarısını Belirleyecek Faktörleri 42
2.5. AB GENİŞLEMESİNİN YUMUŞAK GÜCÜ 44
2.5.1. AB'nin Genişleme Süreci ve Koşulsallık 45
2.6. AB YUMUŞAK GÜCÜNÜN BALKANLARDA ETKİSİ 49
2.7. AB KOMŞULUK POLİTİKASI 51
2.8. AB YUMUŞAK GÜCÜNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER 54
2.9. BÖLÜM SONUCU 60

3. BÖLÜM

KOŞULSALLIK BAĞLAMINDA TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİSİ (1999-2019)

3.1. 1959-1999 YILLARI ARASI AB-TÜRKİYE İLİŞKİSİ..... 61
3.2. 1999-2019 YILLARI ARASI AB KOŞULSALLIĞI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİSİ 64
3.2.1. 1999-2005: Koşulsallıkla Beraber Reformların "Altın Çağı"..... 64
3.2.1.1. Koşulsallığın Türkiye'deki Etki Alanları 75
3.2.2. 2005-2009: Türkiye-AB İlişkisinin Duraksaması 76
3.2.2.1. İlişkilerin Duraksamasında AB Kaynaklı Problemler 77
3.2.2.1.1. Duraksamada Koşulsallığın Güvenilirliği ve Ödüllerin Büyüklüğü ile İlgili Sorunlar 78
3.2.2.1.2. Türkiye'nin AB'ye Üye Olması Durumunda Birliğe Muhtemel Etkisi Üzerine Endişeler 80

3.2.2.1.3. Duraksamada AB Kamuoyunun Türkiye'ye Karşı Olumsuz Tavrı 82

3.2.2.1.4. Duraksamada Kıbrıs ve Ege Meselesinin Etkisi 84

3.2.2.1.5. Birliğin Kendi İçindeki Sorunların Duraksamada Etkisi 85

3.2.2.1.6. AB'nin Terör Örgütlerine Destek Verdiği Düşüncesi 86

3.2.2.1.7. Bazı Avrupalı Liderlerin ve Birlik Üyesi Devletlerin Türk Aleyhtarlığı 87

3.2.2.2. Üyelik Sürecinin Duraksamasında Türkiye Kaynaklı Problemler 88

3.2.2.2.1. Türkiye'deki İnsan Hakları İhlalleri ve Siyasi Özgürler Konusunda Kısıtlamalar 89

3.2.2.2.2. Türk Kamuoyunun AB'den Uzaklaşması ve Birliğin Ekonomik Çekiciliğini Yitirmesi 91

3.2.2.2.3. Siyasi Partilerin Üyelik Sürecine Olan Yaklaşımlarının Duraksamada Etkisi 93

3.2.2.2.4. STK'ların Politika Yapım Sürecindeki Güçsüzlüğü ve İfade Özgürlüğü Alanında ki Kısıtlamalar 95

3.2.2.2.5. Türkiye'nin Dış Politikada Farklı Arayışları 95

3.2.3. Pozitif Gündem ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkisi 96

3.2.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkilerinin Durumu 100

3.3. BÖLÜM SONUCU 102

SONUÇ 104

KAYNAKÇA 109

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Güç Çeşitleri 15

Tablo 2: 2017 Küresel Yumuşak Güç Sıralaması 17

Tablo 3: Gücün Davranış Biçimleri 18

Tablo 4: Birinci ve İkinci Nesil Avrupalılaşma 31

Tablo 5: AB'nin Uluslararası Siyaset Araçları 35

Tablo 6: AB'nin Normatif Gücünün Temelleri 36

Tablo 7: AB Genişlemesi 45

Tablo 8: Balkan Ülkelerinin AB Üyelik Durumu 50

Tablo 9: 2007–2020 döneminde AB Aday Ülkelerine Tahsis Edilen AB Mali Yardım 51

Tablo 10: Temel Kriterler Işığında En İyi 10 Ülke Yumuşak Güç Endeksi (2018) . 59

Tablo 11: 2002-2004 Yılları Arasında Yürürlüğe Giren Uyum Paketleri 65

Tablo 12: Türk Halkının AB Üyeliği Hakkındaki Görüşü 79

Tablo 13: Türkiye ile AB Toplumları Arasındaki Kültürel Farklılıklar 83

Tablo 14: Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS İhlal Sayıları (1995- 2014) 89

Çizim 1: Koşulsallık Stratejisi 26

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ADD : Atatürkçü Düşünce Derneği

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKÇT : Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ANAP : Anavatan Partisi

AT : Avrupa Topluluğu

ATS : Avrupa Tek Senedi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

ÇYDD : Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

DGM : Devlet Güvenlik Mahkemesi

DSP : Demokratik Sol Parti

DTP : Demokratik Toplum Partisi

FETÖ : Fethullahçı Terör Örgütü

GB : Gümrük Birliği

GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hasılası

IMF : Uluslararası Para Fonu

MDA : Merkezi Doğu Avrupa

MDAÜ : Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri

MGK : Milli Güvenlik Kurulu

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MSHS : Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

ODGP : Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

OHAL : Olağanüstü Hal Uygulaması

STK : Sivil Toplum Kuruluşları

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TCK : Türk Ceza Kanunu

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

UCM : Uluslararası Ceza Mahkemesi

UO : Uluslararası Organizasyon

ÖNSÖZ

Öncelikle bu tez çalışmasının tamamlanmasında ilk günden son güne kadar bilgisi, tecrübesi ve yaptığı yapıcı eleştirilerle bana yol gösteren, tez yazım sürecinde zorlandığım anlarda her zaman yanımda olan danışmanım Doç. Dr. Cengiz Dinç'e,

Benim için çok zorlu geçen bu süreçte tüm ihmallerime rağmen desteklerini ve sevgilerini daima hissettiğim, her koşulda yanımda olan, beni aldığım her kararda destekleyen, karşılık beklemeden daima arkamda olan, bütün sıkıntılarımı benimle birlikte yaşayan, eşim Ayşegül Sevinçli ve kızım Deniz Sevinçli'ye,

Yüksek Lisans hayatım boyunca yardımlarını esirgemeyen tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma,

Ders aşaması boyunca verdikleri izinlerle derslere katılmamı mümkün kılan Bünyamin Kesmen ve Cengiz Taşar'a

Teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Devletler öncelikli hedefleri olan varlıklarını korumak ve sürdürmek için *güç* toplamaya çalışırlar. Bu doğrultuda tarih boyunca *güç*, devletler için merkezi öneme sahip olmuş, devletler daha güçlü olabilmenin yollarını aramışlardır. Zaman içerisinde gücün devletler için taşıdığı önem pek fazla değişmese de gücün bileşenleri şartlara göre değişmiştir. Küresel düzlemde meydana gelen toplumsal, askeri ve ekonomik yapılardaki değişim, gücün doğasında da bir değişimi zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde temel kavramlardan olan güç sert ve yumuşak olmak üzere sınıflandırılmaya başlanmıştır (Barnett ve Duvall, 2005).

Uluslararası İlişkiler Disiplininin, modern şekliyle I. Dünya Savaşı sonrası barışın korunması ve savaşların önlenmesi çabaları sonucu (Ozan, 2014), Wilson İlkeleriyle özdeşleştirilen ve yaygın bir şekilde alandaki ilk hâkim görüş olduğu kabul edilen idealizm teorik yaklaşımıyla doğduğu düşünülmektedir (Karabulut, 2014: 61). Savaş sonrası disiplin içerisinde idealizm teorisiyle birlikte barış havası hâkim olurken, II. Dünya Savaşıyla beraber idealist ve liberal görüşler etkisini kaybederek yerini realizme bırakmıştır (Yılmaz, 2012: 137-139).

Temelleri Thucydides'e, daha yakın zamandaysa Machiavelli'ye dayanan realist düşünce ve güç kavramı modern zamanlarda Hans Morgenthau, Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi Realistler tarafından geliştirilmiştir. Gücün maddi yönüne değinen Realistler, onu askeri, ekonomi ve coğrafya gibi maddi şeylerin toplamı olarak görmüşlerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde Realizm teorisinin baskın görüş olması sonucu disiplin devletlere ve onun sahip olduğu maddi kaynaklara odaklanan bir çerçeveye sahip olmuştur (Booth, 2011).

Nükleer silahların gölgesi altında geçen Soğuk Savaş sonrası dönemde iki dünya savaşını tecrübe etmiş Batılı ülkeler tekrar savaşın yıkıcı sonuçlarıyla karşılaşmamak amacıyla güç kavramına bakış açılarını değiştirmeye başlamış (Yatağan, 2018: 72), yürütülen çalışmalarda teorik yaklaşımlar kapsamlı bir perspektifte ele alınmıştır. Bu kapsamda Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisindeki her bir teorik yaklaşım güç kavramını farklı şekilde yorumlamıştır. *Realistler* gücün

kaba uygulamalarına, *Liberaller*, ekonomik bütünleşme, işbirliği, karşılıklı bağımlılık, devletlerarası hukuk kurallarına (Keohane ve Nye, 1998: 83), *Konstrüktivizmciler* ise fikirler, kültür ve kimliğe önem vermişlerdir (Özdemir, 2008: 114).

1990'lardan itibaren Joseph Nye'ın ileri sürdüğü *yumuşak güç* küresel çapta akademi ve siyaset dünyasında adından sık söz edilen bir kavram olurken, 11 Eylül saldırıları onun daha da popüler olmasına yol açmıştır (Gallarotti, 2011). Saldırı sonrası ABD'nin, Ortadoğu'yu askeri müdahalelerle şekillendirmeye çalışmasına rağmen başarısız olması sadece askeri güç kullanarak istenen sonuçları elde etmenin olanaksız olduğunu göstermiştir (Çağlar, 2015). Bu dönemde devlet dışındaki küresel şirketler ve örgütler gibi aktörlerin disiplin içerisinde artan etkisiyle beraber güce devlet merkezli bakış açısı da büyük bir değişim yaşamıştır. Özellikle bilgi teknolojilerinde yapılan atılımla artan küreselleşmeyle askerî ve ekonomik güç kullanan *sert güç* uygulamaları azalırken, gücün maddi olmayan yönlerini vurgulayan *yumuşak güç* önemli hale gelmiştir (Nye, 2004).

Bu bağlamda küresel düzlemde yumuşak gücü en etkili kullanan aktörlerden birisi olan AB'nin bütünleşme hareketi dış politikada önem kazanmaktadır. Avrupa bütünleşme hareketi, tarihsel olarak çok eskilere dayanmasına rağmen II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası ekonomik olarak iflas eden, milyonlarca vatandaşını kaybeden ve siyasal olarak parçalanan Avrupa ülkeleri, bu durumdan çıkmak ve yaralarını sarmak amacıyla önce ekonomik, sonrasında da siyasal alanda işbirliğine giderek, bütünleşme hareketini başlatmışlardır (TOBB, 2002: 3). Bu amaçla en önemli savaş malzemeleri; Fransa-Almanya gerginliğinin de bir nedeni olan *kömür ve çeliğin* işletim sorumluluğunun ulusüstü bir organa devredilmesi kararlaştırılmıştır. Almanya, Fransa, İtalya ve Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) arasında imzalanan 1951 tarihli Paris Sözleşmesiyle hayat bulan entegrasyon hareketi bugün *Avrupa Birliği (AB)* adında 28 üyeli kendine özgü (sui generis) bir yapı şeklini almıştır (https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en).

Eski Belçikalı Bakan Mark Eyskens'ın deyimiyle "ekonomik bir dev, siyasi cüce, askeri solucan" olan AB uluslararası sorunların çözümünde yumuşak gücü tercih etmektedir (Özdal, 2013: 1). Özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte Birlik, "uluslararası ilişkileri uygarlaştırmayı taahhüt eden sivil veya normatif bir güç"

olarak tanımlanmaktadır. Bu tür liberal idealist görüşler, AB'yi kuruluş aşamasında ve genişleme sürecinde Kant'ın uluslararası barış teorisini hayata geçirmeye çalışan iyi huylu bir uluslararası aktör olarak görmektedir (Hyde-Price, 2006: 217).

513 milyon nüfusu (www.ec.europa.eu/eurostat/documents) ve 37.417 Dolarlık kişi başı geliri yanında 18.748,57 trilyon dolarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasılasıyla (GSYH) dünya ekonomisindeki payı yaklaşık % 21 olan AB ekonomisi, 20,494 trilyon Dolarlık ABD'nin GSYH'den sonra büyüklük bakımından ikincidir (www.tradingeconomics.com/european-union/gdp). Ayrıca AB'nin, küresel ticareti 3.935 trilyon Avro olup dünya ticaretinin yaklaşık % 15'ini oluşturmaktadır. Birlik, Çin ve Amerika'yla beraber uluslararası ticarette en büyük üç küresel oyuncudan biridir (www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/). Bu muhteşem ekonomik veriler ve dünyanın diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında sağladığı barış ve istikrarla istisna teşkil eden AB büyük bir *çekiciliğe* ve *prestije* sahiptir. Birçok ülke, Birliğe katılmaya çalışmakta, AB ise aday ülkelerden, üye olabilmeleri için demokrasi ve ekonomi gibi konularda yerine getirmeleri gereken taleplerde bulunmaktadır. AB siyasal koşulsallığı olarak adlandırılan norm bazlı bu talepler genişleme süreciyle beraber Birliğin *yumuşak gücünün* temel stratejisi olmuştur (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2003: 495).

1999 yılında elde ettiği adaylık statüsü ve 3 Ekim 2005 yılında müzakere sürecinin başlamasıyla gerçek anlamda AB'nin yumuşak gücünün etkisine giren Türkiye'nin Birlikle olan ilişkisi bu tarihlerden çok daha öteye gitmektedir. Esasında Türkiye, Osmanlı modernleşme hareketinden bu yana batılılaşma stratejisine sahiptir ve savaş, ticaret, sanat, mutfak ya da evlilik yoluyla her zaman Avrupa tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Tocci, 2016: 3). Özellikle Osmanlı'nın son döneminde başlayan yenilenme ve Batılılaşma politikalarını devralan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran devlet seçkinleri, Türkiye'nin bir Avrupa devleti olarak tanınmasını dış politika hedeflerinden biri olarak koyarak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren *modern* bir Avrupa devleti oluşturmak amacıyla çeşitli siyasi reformlar gerçekleştirmişlerdir (Joseph, 2012: 172).

II. Dünya Savaşı sonrası, kazanmanın verdiği güvenle, Sovyetler Birliği'nin bir takım toprak talep ve hak iddiaları (Boğazlar konusunda) karşısında Türkiye, 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na, 1949'da Avrupa Konseyine ve 1952'de de NATO'ya katılarak Batı devlet sistemine bağlanmıştır. Türkiye, 1959

yılında AET'ye başvurarak, altmış yıldır devam eden tam üyelik macerasının ilk adımını atmıştır (Uysal, 2001). 12 Eylül 1963'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tarihe 'Ankara Antlaşması' olarak geçecek olan Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğini sağlama niyetinde olan antlaşma imzalanarak, 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girmiştir (Kurtuluş, 2016: 5).

1970'li yıllar Türkiye-Avrupa Topluluğu (AT) ilişkileri için sancılı bir dönemdir. 1974 yılında petrol krizi ve Kıbrıs askeri müdahalesi sonucunda Türkiye ekonomisinde yaşanan sorunlar gerekçe gösterilerek Gümrük Birliği (GB) süreci tek taraflı olarak dondurulmuş, 21 Eylül 1979 tarihli anlaşmayla ilişkiler beş yıl süreyle askıya alınmıştır (Aslan, 2000: 12). 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle Türkiye-AT ilişkileri siyasal yönden en sorunlu dönemine girmiş, ilişkiler Avrupa Parlamentosu kararıyla dondurulmuştur. 1983 seçimlerini kazanan Turgut Özal döneminde Türkiye sürpriz bir şekilde 14 Nisan 1987'de Topluluğa üyelik için başvuruda bulunmuştur. Komisyon 18 Aralık 1989 tarihli görüşünde Türkiye'nin adaylık için ehil olduğunu ancak yeterince hazır olmadığını ve Birliğin kendi içyapısal dönüşümünü tamamlamadan yeni bir üye kabul edemeyeceğini öne sürerek başvuruyu reddetmiştir (Kaya, 2016). Bunun üzerine taraflar Gümrük Birliğinin tamamlanması üzerine yoğunlaşmış, bu doğrultuda Katma Protokolün son safhası olan GB kurulmasını öngören antlaşma Brüksel'de 6 Mart 1995'de imzalanarak 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir (Begaj, 2016: 42).

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde genişleme sürecine dâhil edilmeyen Türkiye, Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsünü elde etmiştir. Sonrasında Türkiye'de demokrasi ve hukukun üstünlüğüyle yaşam şartlarının iyileştirilmesi alanlarında zorlu reformlar yapılarak yasalaştırılmıştır (Oran, 2018: 431).

Komisyonun 2004 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerindeki şartları yerine getirdiği yönündeki görüşü ve müzakerelerinin başlatılması önerisi sonucu 3 Ekim 2005 tarihinde müzakere süreci başlamış, ilişkiler doruk noktasına yükselmiştir (Sayın, 2016: 46). Ancak sonrasında ilişkilerde bir yavaşlama meydana gelerek, Türkiye ile AB arasında problemler ortaya çıkmıştır.

2006 tarihinde, Türkiye'nin GB kapsamında ek protokolü uygulamaması ve limanlarını Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne açmaması gerekçesiyle Birliğin müzakere

fasılları üzerinden yaptırım uygulaması[1] Türk kamuoyunun AB'ye olan güvenini sarsmıştır. Ayrıca bu dönemde 2004 yılındaki Doğu genişlemesi sonucu Birliğin, genişleme yorgunluğuna girdiği iddiaları, AB anayasasının reddedilmesi, eski komünist ülkelerin tam üye olarak adapte olma sorunları ve Avro Bölgesi'nde finansal zorluklar gibi sorunlar nedeniyle Birlik kendi iç bütünleşmesine yönelmiş genişlemeden çok derinleşme politikalarına önem vermiştir (Ülger, 2016). Bu durum Türkiye'nin müzakere sürecine olumsuz yönde yansımıştır. 2012 yılında yayınlanan Pozitif Gündem'le az da olsa ilişkiler canlandırılmaya çalışılsa da, özellikle Türkiye'nin iç meselelere yoğunlaşması ve farklı dış politika tercihlerinde bulunması nedeniyle istenilen başarı elde edilememiştir. 15 Temmuz 2016'da ki darbe teşebbüsü, ilişkileri bugün neredeyse kopma noktasına getirmiş, karşılıklı sert demeçlerin verildiği bir döneme girilmiştir (Ferguson, 2016).

Bu çalışma, AB Yumuşak gücünün koşulsallık bağlamında 1999'dan bu yana Türkiye'nin reform sürecine etkisini ve özellikle müzakere süreci başladıktan sonra neden başarısız olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla genelden özele doğru giden bir yol izlenecek olup *birinci bölümde,* çalışmada merkezi öneme sahip olan kavramlar olan *Güç*, *Yumuşak Güç*, *Koşulsallık* ve *Avrupalılaşma* kavramları açıklanacaktır. Tezin ikinci bölümünde, "AB'nin Yumuşak Güç Stratejisi ve Koşulsallığı" başlığı altında, Birliğin niçin *sert güç* yerine *yumuşak gücü* tercih ettiği incelenecektir. Bölümün ilerleyen aşamasında AB koşulsallığı açıklanarak, Birliğin en etkili yumuşak güç uygulaması olan genişleme sürecinde koşulsallığın nasıl işe yaradığı açıklanacaktır. AB yumuşak gücünün Balkanlardaki etkisi ve Komşuluk Politikası açıklandıktan sonra, AB yumuşak gücüne yapılan eleştireler ve bu eleştirilere verilen cevaplarla bölüm sona erecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye-AB ilişkileri yumuşak güç ve koşulsallık bağlamında ele alınacaktır. Bölümde, AB yumuşak gücünün 1999-2005 yılları arasında Türkiye'nin dönüşümünde hangi neden ve koşullar altında başarılı olduğu incelendikten sonra koşulsallığın bu dönemden sonra günümüze kadar olan süreçte niçin başarılı olmadığı ve ilişkilerin son durumu irdelenecektir. Tez, sonuç bölümünde yapılacak olan değerlendirmeyle tamamlanacaktır.

[1] Yeni bir müzakere faslının açılmaması ve hâlihazırda açılmış olan başlıkların kapatılmaması.

1.BÖLÜM
GÜÇ, YUMUŞAK GÜÇ, KOŞULSALLIK VE AVRUPALILAŞMA KAVRAMLARI

Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla tezin merkezi öneme sahip kavramları olan *Güç, Yumuşak Güç, Koşulsallık* ve *Avrupalılaşma* kavramlarının açıklanacağı bu bölümün, birinci kısmında genel olarak, istediğiniz sonuçları elde etmek için başkalarını etkileme yeteneği olarak tanımlanan *güç* kavramı (Özdemir, 2008) kuramsal çerçevede incelenerek, kavramın yapısı ve zaman içerisinde dönüşümü açıklanacaktır.

Bölümün ikinci kısmında ilk olarak Joseph S. Nye tarafından *Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası* isimli kitapta, Amerikan hegemonyasının sorgulanarak, zayıfladığına yönelik iddiaların olduğu bir dönemde, aslında hegemonyanın devam ettiğini ifade etmek amacıyla ortaya atılan *yumuşak güç* kavramı incelenecektir (Özel, 2018: 1).

Üçüncü kısımda genellikle AB ve Uluslararası borç verme kuruluşları literatüründe kullanılan; politika temelli ödünç verme olarak tanımlanan koşulsallık kavramı incelenecek, kavramın açıklanmasını müteakip 1990'larla beraber, Avrupa çalışmaları alanında popüler konulardan birisi haline gelen Avrupalılaşma kavramının açıklandığı dördüncü kısıma geçilerek birinci bölüm tamamlanacaktır.

1.1. GÜÇ KAVRAMI

Uluslararası ilişkiler sisteminde, devletlerin iç sistemlerinde olduğu gibi merkezi bir otorite ile yeterli hukuk kuralları olmadığından sisteme *anarşi* hâkimdir ve her devlet birinci önceliği olan varlığını ve bekasını sürdürmek amacıyla mümkün olduğu kadar çok güçlü olmaya çalışmaktadır. Bu yönüyle uluslararası ilişkiler tarihi devletlerin güç mücadeleleriyle şekillenmiştir (Özdemir, 2008: 114). Güç kullanarak birinin davranışlarını zorlama ve tehditler (sopa); teşvikler ve ödemeler (havuç) veya cazibe ile üç ana şekilde etkilemek mümkündür (Nye, 2014: 19-22).

Günümüzde kavramın geniş kapsamı ve belirsiz niteliğinin yanı sıra dinamik bir yapıda olması nedeniyle genel geçer bir tanımı yapılamamakta çünkü anlamı değişebilmektedir (Bozdağoğlu ve Çınar, 2004: 60-70). Ayrıca kavramın kapsamı ve ölçümü konusunda ortak bir görüş de bulunmamaktadır (Özdemir, 2008: 115).

Antik Yunan'dan bu yana kavramın değişik biçimlerde kullanımına rastlamak mümkündür. Örneğin, Sokrates'in "erdem bilgidir, bilgi güçtür" düşüncesinde, güç değer yüklü bir biçimde anlamlandırılarak bilgi ve etikle tanımlanırken, Niccolo Machiavelli'nin "güç karşısında ahlâk her zaman aciz kalır" sözlerinde kavram kurnazlık, hile ve aldatmayla ilişkilendirilmiştir (Çağlar, 2015: 3).

Uluslararası ilişkilerde ilk dönemlerde güç kavramı kaba kuvvetle bir tarafın diğer tarafa istediğini yaptırabilmesini sağlayan askeri güçle özdeşleştirilmiştir. Sonraki çalışmalarda askeri güç, ekonomik ve endüstriyel güçle desteklenerek anlamlı kılınmıştır. E. H. Carr, kavramı "siyasetin temel unsuru" şeklinde tanımlayarak Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde gücün merkezi bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır (Sancak, 2016: 17). Hans Morgenthau'ya göre, "Devlet eylemlerinin acil amacı gücü elde etmektir ve tüm siyaset iktidar için bir mücadeledir. Bu tanım gereği tüm devletler güçlerini maksimize etmeye çalıştıkları için, uluslararası siyaset, başkalarına hâkim olmak isteyen bağımsız birimler arasındaki bir güç mücadelisidir (Holsti, 1964: 179). Ona göre, güç uluslararası ilişkilerde hem amaç hem de araçtır ve askeri güç, rakip devletlerden gelebilecek saldırıları caydırmak için en önemli gereçtir" (Keyik ve Erol, 2019: 20). J. Holsti (1964: 192-193)'ye göre güç "bir ülkenin diğer ülke davranışlarını etkilemesi ve yönlendirebilmesidir. Etkileme, ödüllerin teklifi ve verilmesi, cezaların tehdidi ve dayatılması ile kuvvet uygulaması yollarıyla gerçekleştirilebilir. İkna etmek için kullanılan araçların seçimi, sırayla, iki hükümet arasındaki ilişkilerin genel niteliğine ve sistemdeki aktörler arasındaki katılım derecesine bağlı olacaktır". Son olarak Robert Dahl güç kavramını normal şartlarda bir tarafın yapmayacağı bir şeyin başkası tarafından yaptırılması olarak tanımlamaktadır (Dahl, 1957: 201-203).

1.1.1. Kuramsal Çerçevede Güç Kavramına Bakış

Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde (özellikle geçmiş çalışmalar) *güç*, genellikle realist yaklaşımla özdeştirilse de idealizm de devletlerarasındaki ilişkilerde gücün önemli bir kavram olduğunu kabul eder ancak farklı olarak güç rekabetinin, sert güç unsurları yerine ekonomik yöntemlerle ve işbirliğiyle yapılabileceğini savunur. Realizm'de devletler ne kadar maddi güce sahipse o oranda uluslararası sistemde kendine yer edinebilmekte ve söz hakkı olmaktadır. Bu şekilde devletlerarasında hiyerarşik bir yapı oluşarak sistem şekillenmektedir. Sistemi böylece bir düzen içerisine sokan esas etmense kaba kuvvettin aracı olan devletlerin askeri gücüdür. Bu bakımdan askeri güç araç değil amaçtır (Özdemir, 2008). Thucydides'in *Peloponez Savaşlarıyla*[2] geliştirdiği hegemonik savaş teorisine göre devletlerarasındaki gücün dengesiz büyümesi ve uluslararası sistemdeki değişiklikler sonucu savaşlar meydana gelmektedir (Gilpin, 1988). Machiavelli'ye göre bir devlet sistemdeki diğer devletler üzerinde hâkimiyetini güvene dayalı iyi ilişkiler kurarak değil sahip olduğu sert güç (askeri güç) vasıtasıyla karşı tarafın kendisinden korkması suretiyle sağlayabilir. Tehditler her zaman yakındır veya ufukta belirir. Bu nedenle tıpkı iyi doktorların tümörleri küçük olduklarında teşhis etmeleri ve onları erken çıkararak hastanın ömrünü uzatması gibi ihtiyatlı devlet, düşmanı beklemeden, seçtiği bir zamanda önleyici saldırılar yapmalıdır ve devlet politikasının tüm amacı hayatta kalmak olmalıdır (Forde, 1992). Thucydides'le, Machiavelli gibi, Hobbes ve diğer tüm klasik realist yazarlar da büyük oranda bu görüşleri paylaşırlar ve siyasi faaliyetin temel uğraşısının gücü elde etmek ve kullanmak olduğuna inanırlar (Aydın, 2004: 40).

Waltz'a göre devletlerarasında, doğanın durumu bir savaş halidir. Bu, savaşın sürekli olarak gerçekleşmesi anlamında değil, her devletin güç kullanıp kullanmamaya karar vermesiyle, savaşın herhangi bir zamanda ortaya çıkabileceği anlamında kastedilmektedir. Uluslararası sistemde merkezi bir otorite bulunmadığı için sisteme anarşi hâkimdir ve bu anarşik yapı nedeniyle hiçbir aktör sahip olduğu gücü kullanarak tüm sistemin kontrolünü asla sağlayamaz. Her ne kadar bazı

[2] MÖ 431-404 yıllarında Atina ve onun imparatorluğuyla Sparta ve Peloponez Birliği arasındaki savaş.

konularda bir aktör diğer aktöre karşı üstünlük kurarak hâkimiyetini kabul ettirse de farklı konularda durum tam tersi olabilir. Bu anlamda güç duruma göre değişebilen ve bu nedenle herkesçe kabul edilen tanımı yapılamayan bir kavramdır. Anarşik uluslararası sistemde süper güç olarak görülen bir ülkenin en güçlü aktör kabul edilmesine sebep olan şey sistemdeki tüm aktörleri ve olayları kontrolü altına tutması değil, bu ortam içerisinde hareket kapasitesine en çok sahip olan güç olmasıdır (Waltz, 1979: 126-179).

Liberaller, sistemin *anarşik* yapısıyla, *karşılıklı bağımlılık* teorisiyle baş edilebileceğini ileri sürerler (Keohane ve Nye, 1998). Keohane ve Nye'a göre "kompleks karşılıklı bağımlılık devletlerin çok sayıda sosyal ve siyasal bağlarla birbirine bağlandığı; güvenlik ve şiddet kullanımının önemini nispeten kaybettiği bir ortamdır" (Keohane ve Nye, 2001). Devletler karşılıklı bağımlılık durumunda sorunlar arası bağlantı kurarak, gündem belirleme stratejileri izleyerek, uluslar-ötesi ve hükümetler-ötesi bağlantıları kullanarak ve uluslararası örgütleri devreye sokarak güç elde edebilirler (Özdemir, 2008: 132).

1990'larda etkili olmaya başlayan Konstrüktivizm (İnşacılık), uluslararası sistemde devletlerin yaptığı hareket tarzlarının temelini, sebebini ve doğasını araştırarak açıklamaya çalışır. Teori güç konusunda maddi varlıkların insan faaliyetlerini şekillendirdiği varsayımını tamamıyla red etmemesine rağmen merkezi konumda yer vermemektedir (Kaya, 2008). Devletlerin güce yaklaşımı, onu algılayış şekilleri yanında, iyi veya kötü kullanma maksatlarıyla anlamlandırılan çıkarlarıyla biçimlenir (Özdemir, 2008: 134). Konstrüktivizmde aktörlerin gücü, sahip oldukları maddi kaynaklardan ziyade bu kaynakların kullanıldığı strateji ve politikalar kapsamında şekillenir; aktörler hedef ve çıkarlarını doğru tespit etmelidir (Pamment, 2014).

1.1.2. Güç Kavramının Yapısı ve Gücün Dönüşümü

Yakın zamana kadar, bir ülkenin gücünden söz edildiğinde askeri kapasitesi anlaşılırken, küreselleşme, ekonomik bağımlılık, ulusötesi aktörler, teknolojinin yayılması, güçsüz ülkelerde gelişen milliyetçilik ve değişen politik meseleler nedeniyle askeri güce verilen önem azalmış, ekonomik unsurlar ön plana çıkmaya

başlamış, ulusötesi şirketler, uluslararası örgütler, özel oyuncular ve küçük devletler daha güçlü hale gelmiştir (Nye, 1990: 156-160).

Küreselleşme, uluslararası sistemde *karşılıklı bağımlılığın* etkilerini güçlü bir şekilde arttırmıştır. Özellikle yeni teknolojik sistemlerle beraber azalan ulaştırma ve iletişim maliyetleri küresel pazarlarda devrim yaratarak ulusötesi şirketlerin gelişimini hızlandırmış, gelişen ulusötesi yatırım yeni çıkarlar yaratarak ulusal devlet politikalarının değişmesine sebep olmuştur. Böylesine bir dünyada, diğer ulusları cezalandırmak veya tehdit etmek, kendi kendini cezalandırmakla aynı anlama gelirken, herhangi zorlayıcı bir yöntem kullanmak önemli maliyetler üretmekte, bu maliyetleri ödemek istemeyen ülkelerse ulusal refahı ve nüfuzu optimize etmeye yönelik stratejilerini zorlamadan işbirliğine doğru kaydırmaktadır (Nye, 2004).

ABD'nin Vietnam'da, Sovyetlerin ise Afganistan'daki başarısızlıkları, azalan askeri gücün etkisinin kanıtı olarak ileri sürülmüştür. İki örnekte de *salt askeri* güç hem başarısız olmuş hem de buradaki askeri mevcudiyet aşırı bir maliyet getirmiştir (Keyman, 2010). Ayrıca modern askeri teknolojide yaşanan ilerlemeler güç dengelerinde değişimlere yol açmıştır. Günümüzün büyük güçleri olan ülkeler askeri teknolojide liderliklerini sürdürmelerine rağmen, en az bir düzine ülke silah endüstrilerini geliştirerek kendi balistik füzelerini üretmekte ve önemli miktarda silah ihracatı yapmaktadır. Örneğin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT) 1968'de imzalandığında sadece beş devlet nükleer silaha sahipken bugün Hindistan, İsrail, Pakistan, İran ve Kuzey Kore gibi ülkeler de nükleer yeteneklerini geliştirmektedirler. Ayrıca isyancı veya terörist grupların son zamanlarda yaptıkları ses getiren eylemler terör örgütlerinin de bu tür kitle imha silahlarına sahip olabileceğini düşündürtmektedir (Nye, 1990: 162-163).

Uluslararası politikanın değişen doğası aynı zamanda somut olmayan iktidar biçimlerinin de önemsenmesine neden olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası örgütlerin ve rejimlerin gelişmesi sonucu uluslararası işbirliği ağları daha sıkı bir şekilde örülmüştür. Bu ağların gelişmesiyle, temsil ettikleri norm ve yasaların yumuşak gücü de artmış, bu kurumları göz ardı eden tek taraflı eylemler çok daha maliyetli hale gelmiştir (Gallarotti, 2011: 36).

Benzer şekilde, uluslararası ilişkilerde meşruiyet algısı da değişmiş özellikle uluslararası hukukun küresel meselelerde düzenleyici rolünün artması bu değişimde

önemli rol oynamıştır. Bu doğrultuda demokratik yapıların kuvvetlenmesi, silahlanmanın azaltılması, insan hakları, evrensel değerler, toprak bütünlüğü, mülteci hakları, hukukun üstünlüğü ve sınırlara saygı gibi kavramların her geçen gün değer kazanmasıyla birlikte uluslararası sistemde artık devletlerin sert güce başvurması yeterince meşru görülmemeye başlanmıştır (Büyükgöze, 2016: 43). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası, barışın temini için Birleşmiş Milletler yaptığı düzenlemelerle ülkeler arasında kuvvet kullanımını yasaklayarak savaşı kesin bir şekilde yasadışı kabul etmiş, sert güce başvurulmasını sınırlandırarak belli bazı koşullara bağlamıştır. Her ne kadar ABD gibi süper güçler uluslararası meselelerde zaman zaman BM kararı olmadan kuvvet kullanımına gitse de yapılan müdahaleler, dünyanın geri kalanın büyük çoğunluğu tarafından eskisi kadar meşru görülmemektedir (Geyik, 2016).

Dünyada bugün karşılıklı bağımlılığın ve karmaşık ilişkilerin şekillendirdiği bir yapı vardır; başka birini cezalandırmak kendini cezalandırmakla aynı anlama gelebilirken, aktörlerin hareket alanları gittikçe daralmakta, devletler, ulusal sorunların yanısıra küresel meselelerle de boğuşmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda *işbirliğinin* önemi her geçen gün artarken, devletler dünyanın geri kalanıyla birlikte hareket etmek zorunda kalmaktadır (Gürkaynak ve Yalçıner, 2009: 74). Dünya *daha yumuşak bir dünyaya* dönüşürken dünya siyaseti, yumuşak gücün sert güce göre önemini arttıran değişimler geçirmektedir (Gallarotti, 2011: 5).

1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YUMUŞAK GÜÇ KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Yeni bir kavram olmasına rağmen, yumuşak güç kullanımının geçmişi uluslararası ilişkilerde yüzyıllar öncesine gitmektedir. Antik Çin'de "Sun Tzu'nun eldeki güçlerin minimum kullanımıyla maksimum başarıya ulaşmayı amaçlayan; savaşmadan kazanma stratejisiyle" hayat bulan yaklaşım, tarihte Persler, Romalılar, Osmanlılar gibi birçok devletin politikalarında görülmektedir (Sancak, 2015: 59-60).

I. Dünya Savaşı sonrası kısa bir dönem *idealizmin* hâkim görüş olmasının etkisiyle ve radyonun icat edilmesiyle, yumuşak güç kavramı hakkındaki çalışmalar hız kazanmıştır. Bu dönemde başta ABD olmak üzere pek çok ülke, kültürlerini

dünyanın geri kalanına takdim etme uğraşısı içine girmişlerdir. Radyo devletlerin yabancı dilde yayın yapmasına imkân sağlayarak yabancı kültürlerin dünyaya yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Radyonun kullanımı II. Dünya Savaşı sırasında daha da önem kazanmış, ABD'nin kurduğu Amerika'nın Sesi radyosu savaşta önemli görevler üstlenmiştir. Savaş sonrası ABD Marshall Planı'nı hayata geçirerek ilk kapsamlı yumuşak güç uygulamasını gerçekleştirmiştir. ABD, 1962-1972 yılları arasında Plan kapsamında dünyanın 70 ülkesinde yüzlerce Barış Gönüllüsü görevlendirmiştir (Yılmaz, 2011: 32).

Soğuk Savaş döneminde politik ve akademik çevrelerde çoğunluk, geleneksel otoritenin iki kutuplu yapısı içinde nükleer ve konvansiyonel silahları gücün ana bileşenleri olarak görmüştür (Roselle, Miskimmon ve O'Loughlin, 2014: 71). Ancak, Soğuk Savaş'ın etkisini kaybetmesiyle güç mücadelesinin sadece devletin maddi gücü üzerinden okunması yetersiz kalmıştır. Değişen ve karmaşık bir hal alan dünya düzeniyle birlikte 'bir devletin gücü' başlığı altında tartışabilecek girdilerin çok olması, aynı zamanda güç kavramını yeniden ele alan okumaların da karşımıza çıkmasını sağlamıştır (Vatandaş, 2018: 153). Bu bağlamda Nye, 1990'lı yıllarda önemli bir soru sormuştur: "Değişen uluslararası bir ortamda değişen etki biçimlerini nasıl anlarız?" Nye, Yumuşak Güç terimini bir devletin başkalarını zorlama olmadan istediklerini yapmalarını etkileme yeteneği olarak tanımlamış ve kavramı geleneksel sert güce alternatif olarak görülmüştür (Moreno, Puigrefagut ve Yarnoz, 2018: 2).

ABD, sert güç yanında yumuşak gücünün de etkisiyle karşı sistemi yıpratarak Soğuk Savaşı kazanmış; Sovyetlerle birlikte birçok komünist rejim de çökmüştür. Doğu-Batı gerilimindeki düşüş, Soğuk Savaş sırasında süper güç ideolojik rekabet nedeniyle meydana gelen devletlerarası çatışmalara büyük bir oranda son verirken, askeri güç olarak kullanılan sert gücün uluslararası sistemde önemini yitirdiğini iddia etmek moda olmuştu. Bu doğrultuda dünyanın birçok yerindeki savunma bütçeleri radikal bir şekilde azalmıştır. Devletler dışında çok güçlü yeni aktörlerin ortaya çıkmasıyla güç kavramına yeni boyutlar eklenmiştir (Yılmaz, 2008: 44-46).

Yumuşak güç kavramının kullanımı 11 Eylül sonrasında daha da fazla artmıştır. O dönemde tek süper güç kabul edilen bir devletin sahip olduğu muazzam maddi kaynaklara ve güce rağmen uğradığı bu şok edici terörist saldırı geçmişte güçle ilgili yapılan değerlendirmelerin eksikliğini ortaya koymuştur (Sancak, 2015). ABD'nin Afganistan'a, sonrasında BM kararı olmadan Irak'a (2003) yaptığı

operasyonlar hem Avrupa'da hem de İslam dünyasında tepkiyle karşılanmış, ABD politikaları sorgulanmış hatta Amerika'ya karşı artan bir nefret oluşmuştur. Tek kutuplu dünyaya geçişle birlikte Huntington'ın da gözlemlediği gibi, ABD, "tek taraflı küreselcilik" (küresel çıkarlar) yerine, kendi çıkarları peşinde koşan tek taraflı, bir çeşit *haydut* süper güç haline dönüşmüş, bu da Kagan'ın (2002) tabiriyle "meşruiyet krizine" yol açmıştır. Bu durum karşısında ulusal çıkarlarının zarar gördüğünü kavrayan Amerika, tekrar uluslararası arenada prestij kazanmak amacıyla akıllı güç stratejisine yönelmiş, sert gücünün yanında yumuşak gücünü de etkili bir şekilde kullanmaya başlamıştır (Oktay, 2012: 126).

Nye'a (2011) göre günümüzde güç dağılımı üç ana düzlemde şekillenmektedir: En üst basamakta ülkelerin sahip olduğu silahlı kuvvetlerinin gücü bulunmaktadır ve bu alanda tartışmasız ABD baskındır. Yakın gelecekte ABD'yi askeri güç olarak geçecek bir ülke henüz görünmemektedir. İkinci basamakta günümüzde birçok hegemonun bulunduğu çok kutuplu bir hal alan ekonomik güç kaynakları bulunmaktadır. Ekonomik güç bakımından ABD, Avrupa Birliği, Japonya ve Çin başı çekmektedir. En alt basamaktaysa artık devletlerin kontrollerini sağlamada yetersiz kaldığı, büyük bütçelere sahip bankalar, teröristler, bilgisayar korsanları ve bunlara ek olarak çevresel sorunlar, hastalıklar, iklimsel değişiklikler, enerji kaynaklarının güvenliği gibi küresel sorunlar bulunmaktadır. En alt basamakta gücün dağınık yapısı nedeniyle diğer aşamalar gibi bir hegemondan bahsetmek imkânsızdır. Ancak burada unutulmaması gereken şey en alt basamakta yer alan küresel aktör ve sorunlar karşısında daha başarılı olan devletlerin uluslararası siyasette daha etkili olacağıdır.

1.2.1. Yumuşak Gücün Kaynakları

Yumuşak güç birçok unsurun bileşiminden oluşmaktadır. Bir ülkenin sahip olduğu, kültürü, sanayisi, teknolojisi, görsel sanatları, ARGE çalışmalarına yaptığı yatırımları, turizmi, ekonomisi, tarihi, hukuku, insan haklarına verdiği önemi, kadın ve çocuklara hakları konusunda yaptıkları, eğitim siteminin kalitesi, ürettiği malların kalitesi ve rekabet gücü, mimarisi, tarihi eserleri ve uluslararası meselelerde kendini ifade edebilme yeteneğinin toplamı yumuşak gücünü oluşturur. Bu unsurları

bünyesinde bulunduran bir ülke diğer ülkeler tarafından cazibe merkezi olarak görülmektedir (Sandıklı, 2014: 189).

Nye'a (2014) göre bir ülkenin "kültürü, siyasi değerleri ve dış politikaları" şeklinde üç potansiyel yumuşak güç kaynağı bulunmaktadır; bunlar, hedef tarafından çekici görüldüğünde, meşru kabul edildiğinde ve moral otoriteye sahip olduğunda gerçek bir yumuşak güç kaynağına dönüşebilir.

Bir ülke için en değerli güç kaynakları arasında kültürünün evrenselliği ve uluslararası faaliyet alanlarını yönetebilecek kurumlar ve uygun kurallar oluşturma becerisi bulunmaktadır. Kültürün çeşitli stilleri vardır ve genellikle yüksek kültür ve popüler kültür şeklinde bir ayırıma gidilmektedir (Lin ve Hongtao, 2017: 71). Sanatsal ve estetik olarak mükemmel eserler, edebiyat vb. alanları kapsayan yüksek kültür, hedef aktörün elitlerinin etkilenmesinde daha fazla önem taşırken, kitlesel eğlence üzerine odaklanan popüler kültür geniş halk kesimlerinin yönlendirilmesinde önemli kabul edilebilir (Nye, 2004).

Ulusal ve uluslararası hükümet politikaları, diğer bir yumuşak güç kaynağıdır. Makul dış politika, itibar ve güvenilirlik sağlayarak bir ülkenin stratejik hedefinin gerçekleştirilebilmesi için teşvik edici olabilir (Lin ve Hongtao, 2017: 71). Yerel ve dış politikanın ikiyüzlü, kibirli, umursamaz veya ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda dar görüşlü bir yaklaşım üzerine kurulması yumuşak güce zarar verecektir (Nye, 2004). Örneğin ABD, BM onayı olmadan tek taraflı bir şekilde gerçekleştirdiği Irak müdahalesinde, savaş suçları işlemekle ve ağır insan hakları ihlalleriyle suçlanmıştır. Guantanamo ve Ebu Gureyb hapishanelerindeki uygulamalar ağır şekilde eleştirilerek Amerika'nın prestijine darbe vurmuştur (Bryant, 2015).

Küresel veya bölgesel olarak insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi normlara sahip olarak bu değerleri yaymak, ülkenin yetiştirdiği değerli kişilikler aracılığıyla diğer ülkelere olumlu mesajlar iletmek ve çekiciliği olan söylemlerde bulunmak da dış politikada yumuşak güç stratejisi izlemenin bilinen belli başlı yollarındandır (Lee, 2011: 9-10). Yumuşak gücün yansıtılmasının diğer bir yoluysa dış politikanın uluslararası kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yürütülerek, uluslararası meselelerde devletlerin iyi niyetli olarak algılanmasını sağlamaktır. Uluslararası kuruluşlarda başkalarını dinlemeniz, başkalarının çıkarlarını ciddiye almanız beklenir. Böylece, uluslararası kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla devletlerin iyi huylu

politikalar üretebilecekleri ve topluca yumuşak güç kullanabilecekleri bir ortam sağlanır (Vuving, 2009: 16).

Üzerinde durulması gereken bir başka konuysa yukarıda sayılan bu yumuşak güç kaynaklarının tamamının devletlerin kontrolünde olmamasıdır. Şirketler, üniversiteler, vakıflar ve diğer hükümet dışı gruplar da kendi yumuşak güçlerini üretebilirler (Yapıcı, 2015: 10).

Tablo 1: Güç Çeşitleri

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askerî Güç	Zorlama, caydırma, koruma	Tehdit, kuvvet	Savaş, Zorlayıcı diplomasi, İttifaklar
Ekonomik Güç	Teşvik, zorlama	Para verme, yatırım	Yardım, rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık uyandırma, Gündem yaratma	Değerler, kültür, politikalar, kurumlar	Diplomasi

Kaynak: (Nye, 2004: 31).

1.2.2. Yumuşak Güç Stratejisinde Başarı Olmanın Yolları ve Devletlerin Yumuşak Gücü Kullanım Şekilleri

Bir ülke yumuşak güç kullanımında başarılı olmak istiyorsa çıkarlarını ve hedeflerini güç uygulayacağı ülkeye göre uygun şekilde seçmelidir. Ülkeler dış politikalarını belirlerken diğerlerinin takip etmesini veya hayran kalmasını sağlayarak yumuşak güçle hedeflenen sonuca ulaşabilir. Bu strateji, hedef ülkeleri kaba kuvvet kullanarak değişmeye zorlamaktan daha etkilidir. İnsanları korkutan ve baskı altına alan bir hükümet asla sürdürülebilir bir başarıya ulaşamazken, cazibeye dayalı gönüllü güç kullanımı uluslararası sistemde istenilen hedeflere ulaşılmasında daha iyi sonuçlar vermiştir (Nye, 2004).

İnsani yardım sağlama yumuşak gücü yansıtmanın başka bir yoludur. Bazı devletlerin BM Barışı Koruma Operasyonlarına katılmalarının ve barış

müzakerelerine aracılık etmelerinin arkasındaki ana nedenlerden biri, enternasyonel cemiyetin sorumlu, barışçıl, cömert üyeleri olarak imajlarını geliştirerek yumuşak güçlerini arttırmaktır. Örneğin, ABD Donanması tarafından 2004 yılında Endonezya'da meydana gelen tsunamiden sonra yapılan yardım operasyonları, Irak işgali sonrası büyük zarar gören ülke imajının geliştirilmesine yardımcı olmuştur (Vuving, 2009: 15).

AB, yumuşak gücü en etkili kullanan yapıların başında gelmektedir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi iyi durumdaki ekonomisi, sağladığı barış ortamı ve insani değerlere verdiği önemle değerli yumuşak güç kaynaklarına ve çekiciliğe sahip olan AB, özellikle Doğu Blokunun çökmesi sonucu bu bölgedeki ülkeleri bünyesine katarak yumuşak güç kaynaklarını etkili bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca Balkan ülkelerinin ve Türkiye'nin üyelik için sırada beklemesi Birliğin yumuşak gücünün etkinliğini göstermektedir (Yılmaz, 2011: 32).

Son zamanlarda, Çin'in sert güç yanında yumuşak güce de önem verdiği vurgulanmaktadır. 2007'de Devlet Başkanı Hu Jintao'nun, yumuşak güçlerine daha fazla yatırım yapmaları gerektiği söylemleri ve buna mevcut Cumhurbaşkanı Xi Jinping döneminde de devam edilerek milyarlarca dolar harcanması bunu kanıtlar niteliktedir (Nye, 2014: 19-22). Çin, her zaman çekici bir geleneksel kültüre sahip bir ülkeydi, ancak şimdi dilini ve kültürünü öğretmek için dünya çapında yüzlerce Konfüçyüs Enstitüsü kurmakta ve uluslararası radyo-televizyon yayıncılığını arttırmaktadır. Çin'in ekonomik başarısı sonucu, kendi ifadesiyle "şarta bağlı olmayan" ekonomik yardım politikası, gelişmekte olan ülkelerdeki rejimler tarafından gittikçe daha fazla kabul edilmeye başlanmıştır (Vuving, 2009: 14). Ancak son anketler, Çin'in yumuşak güce yaptığı yatırımlara rağmen istediği getiriyi elde edemediğini göstermektedir. Bunun nedeni, yumuşak gücün dünya siyasetinde daha az önemli hale gelmesi değil, Çin'in kültürü aşırı vurgulayan ve sivil toplumla milliyetçi politikaların verdiği zararı ihmal eden stratejisindeki eksiklerdir (Nye, 2014).

Tablo 2: 2017 Küresel Yumuşak Güç Sıralaması

SIRA	ÜLKE	SKOR	SIRA	ÜLKE	SKOR
1	İngiltere	80.55	16	Belçika	67.25
2	Fransa	80.14	17	Avusturya	67.23
3	Almanya	78.87	18	Yeni Zelanda	66.68
4	Amerika	77.80	19	İrlanda	62.78
5	Japonya	76.22	20	Güney Kore	62.75
6	Kanada	75.70	21	Singapur	62.44
7	İsviçre	74.96	22	Portekiz	57.98
8	İsveç	74.77	23	Yunanistan	54.63
9	Hollanda	73.79	24	Polonya	54.14
10	Avusturalya	72.91	25	Macaristan	53.49
11	Danimarka	70.70	26	Çekya	52.64
12	İtalya	70.40	27	Çin	51.85
13	Norveç	69.60	28	Rusya Federasyonu	51.10
14	İspanya	69.11	29	Brezilya	50.69
15	Finlandiya	67.71	30	Arjantin	48.89

Kaynak: (McClory, 2018).

Yukarıdaki Yumuşak Güç 30 endeksinde, hem nesnel hem de öznel veriler birleştirilerek ülkelerin yumuşak güç sıralamaları hesaplanmıştır. Nesnel veriler Ekonomi, Kültür, Dijital, Hükümet, Katılım ve Eğitim olmak üzere altı kategoride yapılandırılmıştır. Nesnel çalışmalarda ise 2018 yılında 25 ülkeden farklı yaşlarda ve cinsiyette 10.500 kişiye yabancı ülkelere karşı olumluluk, mutfak algıları, turistleri nasıl karşılanabileceği konusundaki algıları, teknoloji ürünlerinin algıları, üretilen lüks mal algıları, küresel ilişkiler konusunda güven şeklinde soruların cevabına göre puanlama yapılmıştır (McClory, 2018). Görüldüğü gibi, Avrupa ülkeleri ve ABD en iyiler arasında en üst sıralarda yer bulmaktadır.

1.2.3. Sert Güç - Yumuşak Güç İlişkisi

Sert ve yumuşak güç, birisinin, başkasının davranışlarına tesir ederek istediklerini yaptırabilmesinin iki farklı metodudur; bu iki türü ayıran en önemli şey davranış şekilleri ve kullandıkları kaynaklardır (Nye, 2004). Dolayısıyla yumuşak güç, sert güce bir alternatif oluşturmaz; ilişkileri karmaşık ve etkileşimlidir. İkisi ne mükemmel ikamedir, ne de sert tamamlayıcıdır. Genellikle istenilen başarıyı elde etmek için birinin diğeri tarafından desteklenmesi gerektiği için birbirlerini güçlendirir niteliktedirler (Gallarotti, 2011: 24).

Tablo 3: Gücün Davranış Biçimleri

	Sert Güç	Yumuşak Güç
Hareket Tarzı	Kaba Kuvvet ve zorlama, İkna etme	Cezbetme, Yanına çekme, Gündem Yaratma
Kaynaklar	Zorlama, tediye, müeyyideler, rüşvet	Kurumlar, normlar**,** kültür, politikalar

Kaynak: (Nye, 2004: 8).

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Nye çalışmalarında yumuşak güç hareket tarzını "cezbetme, gündem yaratma" olarak belirlerken, sert güç kaynaklarını "zorlama ve ikna" şeklinde ele almıştır. Ayrıca iki güç türünün kaynaklarını birbirinden ayırmıştır.

İki güç teorisi arasındaki esas fark, sert güçte hedefe ulaşmak için diğer uluslar normalde başka türlü yapmayacakları şeyleri yapmaya zorlanırken (Gallarotti, 2011: 11), yumuşak güç bağlamında cezbetme yönteminin kullanılmasıdır (Nye, 2004). Bu doğrultuda istenilen hedefe ulaşmada yumuşak güç sabır gerektiren ve zaman alan bir yöntemken, sert güçte genellikle yaptırımlar ve savaşlar yıllarca sürmeyeceği için sonuçlar kısa vadede alınabilmektedir (Aydoğan ve Aydın, 2011: 7). Yumuşak güç, sert güce göre daha geniş bir kavramdır (Nye, 2008: 143).

İki güç türünün hedefe ulaşmadaki etkinliği karşılaştırıldığında yumuşak gücün, daha başarılı olduğu ancak bir o kadar da tehlikeli olduğu söylenebilir. Sert

güç kullanacak ülkenin genel olarak maddi kaynakları bilindiğinden uygulayabileceği güç konusunda daha kolay tahminler yapılır ve bu kapsamda gerekli tedbirler alınabilir. Ancak yumuşak gücün kaynaklarının etkisi ve niteliğini bilmek neredeyse imkânsızdır ve bu belirsizlikten dolayı gerekli önlemleri almak zordur. Ayrıca sert gücün hangi seviyede ve oranda kullanılması gerektiği ayarlanabilirken yumuşak güçte böyle bir durum söz konusu değildir. İki güç maliyet aşısından karşılaştırıldığında özellikle gelişen askeri teknolojiyle birlikte modern savaşların getirdiği maliyetler inanılmaz bütçelere ulaşmış aynı zamanda yaşanan insan kayıpları eskiye oranla çok daha artmıştır. Bu yönüyle düşünüldüğünde çok daha az maliyetlerle uygulanan yumuşak güç ülkeler tarafından daha çok tercih edilmektedir (Gray, 2011).

1.2.4. Sert Güç Kaynaklarının Yumuşak Güç Olarak Etkisi

Sert güç kaynaklarının bazı durumlarda yumuşak güç etkisi yaptığı görülmekte, bu tür olaylarda sert-yumuşak güç ayrımı yapmak zorlaşmaktadır. Bu kapsamda ekonomik araçların sert güce mi yoksa yumuşak güce mi ait olduğu sorgulanabilmektedir. Ekonomik kaynaklar hedef ülkeyi dış yardım ya da finansal kredi sağlama yollarıyla ödüllendirmek şeklindeyse, yumuşak güç tarafına daha yakındır. Bu şekilde, ülke etkileyici ve ödüllendirici güç araçlarını kullanarak diğer ülkeyi kendi safına çekmek ister. AB'nin *Akdeniz Ortaklığı* buna güzel bir örnektir. Ancak ekonomik araçlar diğer ülkeyi ambargo veya abluka gibi yöntemlerle cezalandırmak için kullanılıyorsa, sert bir araç olarak görülür. Bu kapsamda her iki güç türünde de kullanılabildiği için ekonomik araçlarının güç spektrumunda ortada olduğunu söyleyebiliriz (Bayır, 2016: 10).

Aynı şekilde en önemli sert güç kaynaklarından biri olarak görülen silahlı kuvvetler de yumuşak gücü arttırıcı bir faktöre dönüşebilir. Eğer ülkelerin sahip olduğu silahlı kuvvetler yasal politik yetkili tarafından siyasi amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılırsa askeri güç, sert güçten, yumuşak güce dönüşebilir (Gray, 2011). Ayrıca ülkelerin silahlı kuvvetlerinin doğal afetlerin yaşandığı bölgelerde yaptıkları insani yardımlar veya iç savaşların yaşandığı

bölgelerde güvenliğin sağlanması gibi yumuşak gücü içeren uygulamaları da bulunmaktadır (Yatağan, 2018).

Nye'a göre askeri kahramanlıklar, yetenekler ve yaratılan yenilmezlik efsanesi de kimi durumlarda yumuşak güç etkisi yaratmaktadır. Amerika'nın Vietnam savaşındaki başarısızlığının örtbas etmek amacıyla yarattığı Rambo karakteri buna güzel bir örnektir. Ayrıca *Hitler, Stalin ve Osama Bin Ladin* gibi acımasız liderler yarattıkları korku ve yenilmezlik mitiyle meşru olmayan davalarına birçok insanın katılmasını sağlamışlardır. Nye, askeri kaynakların bazı durumlarda hatalı kullanılması sonucunda yumuşak güce zarar verebileceğini de belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak Sovyetler Birliğinin II. Dünya Savaşı sonrası etkili bir yumuşak güce sahip olmasına rağmen Macaristan ve Çekoslovakya istilaları ile bu gücünün çoğunu kaybetmesini vermiştir (Nye, 2004: 9).

1.2.5. Yumuşak Güç Kavramına Yönelik Eleştiriler

Günümüzde yumuşak güç kavramı uluslararası ilişkiler alanında bilimsel ve kamusal tartışmalarda sürekli olarak gündeme gelmekte ayrıca önde gelen gazetelerde ve popüler dergilerde yer alan makalelerde sıkça değerlendirilmektedir. Yine de, tüm bu bilimsel dikkate rağmen kavram teorik olarak çok az gelişmiştir ve tarihsel uygulamaları sınırlı aynı zamanda titizlikle yürütülmekten uzaktır. Ayrıca kavram genel ABD dış politikasının analizi ile sınırlı kalmıştır (Gallarotti, 2011: 2-3). Kavrama yönelik eleştiriler genellikle, belirli bir tanımının yapılamaması, kaynaklarının belirsizliği ve etkisinin ölçülememesi, kavramın yeni mi eski mi bir kavram olduğu, böyle bir gücün gerçekte var olmadığına dair şüpheler çerçevesinde şekillenmektedir (Kudryavtsev, 2014).

Eleştirmenler, yumuşak gücün teorik eksikliğinden dolayı, bunun bir tür güç olmadığını, çünkü askeri gücün bile, insani yardım amacıyla uygulandığında yumuşak güç olabildiğini öne sürmektedir. Örneğin, tsunamiden etkilenen Asya toplumlarını yeniden inşa etmeyi amaçlayan ABD askeri yardımı, insani yardım konusunda askeri kuvvet kullanımını büyük ölçüde meşrulaştırmıştır. Bu durumda, sert ve yumuşak güç arasındaki farklar bulanıklaşırken askeri eylem, insani amaçlarla haklı çıkartılmıştır (Noya, 2005: 6).

Aynı zamanda politika, siyasi değerler, kültür ve tarih gibi kaynakların her zaman yumuşak gücü arttıran bir etkiye sahip olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Örneğin, Nye'ın ifade ettiği gibi Amerikan kültürünün bir parçası olan *bireycilik ve özgürlükler* dünya genelinde çoğu insana cazip gelerek, ABD yumuşak gücünün artmasına yardımcı olabileceği gibi ters yönde etkisi de bulunabilir. Bu kapsamda Nye, yumuşak gücün kaynaklarını bir ülkenin kültürünün ve politik düşüncelerinin çekiciliği olarak tanımlamasına rağmen, ABD kültürünün ve politik fikirlerinin dünyanın geri kalanına ABD tarafından nasıl çekici olarak kabul ettirildiğinden bahsetmemektedir (Bilgin ve Eliş, 2008: 11).

Kimi zaman sert gücün maddi kaynakları olan *askeri ve ekonomik* güç kaynakları yumuşak güç kaynağına dönüşebilmekte aynı şekilde yumuşak güç menşeli *cazibe, kültür, değerler ve tarihse* sert güç kaynağı olarak kullanılabilmektedir. Bu durumda iki güç türü arasında ayırımda önemli yer tutan kaynaklar, birbirinden ayırt edilememekte, hangi kaynağın somut güç kaynağı olduğu net olarak bilinememektedir. Söz konusu karışıklık nedeniyle herkes tarafından kabul edilebilecek bir teori geliştirilmesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir (Özel, 2018: 9).

Geun Lee, Nye'ın ortaya attığı yumuşak güç kavramında yaşanan bu belirsizliği ve tanımlama konusunda yaşanan problemleri aşmak amacıyla yumuşak gücün kaynaklarını tekrar yorumlamış, bu doğrultuda kavram için kaynak tabanlı bir bakış açısı geliştirmiştir. Lee'nin yumuşak güç sınıflandırması: "(1) Bir ülkenin barışçıl ve çekici yönünü diğer ülkelere göstererek dış güvenlik ortamını iyileştirmek için yumuşak güç, (2) diğer aktörlerin kullandığı dış ve güvenlik politikalarını destekleme konusundaki yumuşak güç, (3) diğer ülkelerin düşünce ve tercih biçimlerini değiştirmek için yumuşak güç, (4) bir topluluk veya ülke topluluğunun birliğini korumak için yumuşak güç, (5) liderin onay derecelendirmelerini veya hükümetin yerel desteğini artırmak için yumuşak güç" şeklindedir. Bu beş kategorinin tümü, başkalarını etkilemek için yumuşak kaynakları kullanır. Bu kapsamda Lee, yumuşak gücün, sert güç kaynakları olan askeri veya ekonomik kaynakları değil, normlar, fikirler, imajlar, teoriler, söylemler, dil, eğitim, kültür, gelenekler gibi yumuşak güçle özdeşleşen kaynakları kullanıldığını öne sürmüştür. Bu görüşe göre yumuşak güç kuramı meydana getirmek için *yumuşak kaynakla*, *yumuşak gücün* bağlantılı olması çok önemlidir. Çünkü bu bağlantı bizi yumuşak güç

kaynağı temelli bir teori geliştirmeye yönlendirir ve kaynak tabanlı yumuşak güç teorisi Nye'nin yumuşak güç kavramında bulunan tanımlayıcı problemlerden bazılarını çözer. Lee'nin bakış açısına göre "yumuşak güç kaynakları kullanıldıysa sonuç yumuşak güç, sert kaynaklar kullanıldıysa sert güçtür" (Lee, 2009).

Yumuşak güç kavramına yönelik bir diğer eleştiri, kavramın gerçekten *yeni* olup olmadığıdır (Fan, 2008: 3). İÖ. 544-496 yıllarında Sun Tzu'nun "savaşmadan kazanmak" sözüyle gücün maddi olmayan diğer yüzüne yüzyıllar öncesinde vurgu yapıldığı görülmektedir (Lee, 2009: 1). Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde Carr tarafından 1939 yılında yazılan *20 Yılın Krizi 1919-1939: Uluslararası İlişkiler Çalışmalarına Giriş* başlıklı kitapta fikirler üzerindeki güce değinilerek uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramına değinilmiştir. Carr'dan sonra Morgenthau *Uluslararası Politika* (1967) adlı eserinde ulusal gücün 9 elementi içerisinde "doğal kaynaklar, sanayi kapasite, coğrafya, askeri hazırlık derecesi ve nüfus" gibi niceliksel öğeler yanında "milli karakter, milli moral, diplomasinin niteliği" gibi öğelere de yer vermiştir (Yapıcı, 2016: 8). Gilpin, 1981 yılında yazdığı *Dünya Politikasında Savaş ve Değişim* adlı eserinde devletin sert güç maddi kaynaklarına ek olarak kamu morali, politik liderliğin meziyeti gibi gücün psikolojik ve kolay ölçülemez hallerinin de varlığını kabul etmiştir (Jervis, 1999: 44-47).

Nye'ın yumuşak gücüne benzeyen bir başka yaklaşım da Lukes'un üç boyutlu kavramıdır. Lukes'a (2005) göre "gücün görünmeyen diğer yüzü olarak yalnızca gündemin değil, aktörlerin tercihlerinin de şekillendirilmesi önemlidir. A, yapmak istemediği şeyi yapmasını sağlayarak, B üzerinden güç alabilir, ama aynı zamanda onu etkilemek ve şekillendirmek için güç harcar. Bu şekilde, A, B'nin tercihlerini biçimlendirerek B ile olası herhangi bir çatışmayı önler ve B'nin tercihlerinin gerçekte A'ların istediği şekilde olmasını sağlar". Lukes, düşünce kontrolünün bu boyutta önemli bir süreç olduğunu ve bunun bilginin, kitle iletişim araçlarının ve sosyalleşme süreçlerinin kontrolü yoluyla yapılabileceğini savunur (Yukaruç, 2017: 497). Cazibe temelli olduğu ve başkalarının algılarını etkileyip değiştirmeyi amaçladığı için Lukes, Nye'ın yumuşak güç tanımıyla kendisine ait tanım arasında herhangi bir fark görmemekte, Nye'ın teorisini kendi teorisinin "ikizi" olarak tanımlamaktadır (Özel: 2018: 16).

Yumuşak gücün kullanımına ilişkin de eleştiriler yapılmaktadır. Bu eleştirilerin büyük kısmını yumuşak güç kaynaklarının devlet kontrolü dışında olması

oluşturmaktadır. Özellikle ana akım uluslararası ilişkiler teorileri analiz düzeyi olarak devletleri kabul ettiğinden yumuşak güç kullanımı zorlaşmaktadır (Noya, 2005: 4). Bir diğer eleştiriyse yumuşak güç uygulamalarına ilişkindir. Yumuşak gücün etkisi büyük ölçüde hedef toplumların etkilenmesine bağlı olduğundan, uygulanan gücün etkili olabilmesi için hedef toplumların ayrıntılı olarak incelenmesine ve kaynakların koordineli kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca cazibe merkezinin hedef ülke politikasını etkileme kabiliyetine yol açıp açmayacağı, o ülkedeki hangi grupların onu çekici bulduğu ve politika oluşturma konusunda ne kadar kontrol sahibi olduklarına bağlıdır (Fan, 2008: 147-158). Örneğin Hollywood filmleri aracılığıyla yapılan Amerikan propagandası dünyanın birçok yerinde başarılı olarak Amerikan cazibesini arttırsa da Çin ve Pakistan'da olduğu gibi tam tersi bir etki de yapabilmektedir (Yılmaz, 2011: 35-36). Ayrıca bazı durumlarda hedef ülkenin bir kesimi üzerinde olumlu etkisi olan bir durum diğer kesim için olumsuz tepki üretebilir. Hollywood filmleri, İran'da genç kuşaklarına çekici gelmesine rağmen, muhafazakârlara itici gelebilmektedir (Özel, 2018: 17).

Ayrıca bir ülkenin eylemlerini diğer ülkenin imajına göre değiştirdiğini kanıtlamak da mümkün değildir. Örneğin, Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasındaki ilişkilere bakıldığında, Türk televizyon dizileri ve kültürü bölgede çok popülerdir; Erdoğan bölgede saygı duyulan bir liderdir. Bu nedenle Türkiye'nin Ortadoğu'daki bireylerin "yürekleri ve zihinleri" üzerinde bir etkisi olduğunu söylenebilir. Ancak, bu durumun Orta Doğu ülkelerinin davranışlarını değiştirdiğini iddia etmek mümkün değildir (Yukaruç, 2017: 498).

1.2.6. Yumuşak ve Sert Güce Bütünsel Bakış: "Akıllı Güç"

ABD'nin kanaat oluşturma merkezi olan Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi'nde kurulan Tarafsız Akıllı Güç Komisyonunu tarafından 2006 senesinde hazırlanan "Daha Akıllı, Daha Güvenli Amerika" adlı raporda tanımlanarak açıklanan *Akıllı güç* kavramı sert ve yumuşak gücün birbirini desteklediği bir kavramdır (Armitage ve Nye, 2007: 27-57). Komisyonca oluşturulan rapor, her ülkenin varlığını sürdürebilmesi için mutlaka sert güce sahip olması gerektiğini ancak sadece sert güç kullanarak bir ülkenin çıkarlarını

koruyamayacağını ve istenilen hedeflere ulaşılamayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda diğer ülkeler üzerinde maddi güç kaynaklarını kullanarak bir korku imparatorluğu yaratmak yerine, işbirliğine dayalı iyimserliğin hâkim olduğu ittifaklar kurulmalıdır (Aydoğan ve Aydın, 2011: 15).

Nye ile L. Armitage (2007) gibi önde gelen düşünürler yumuşak güç kavramının zayıf yönlerinin farkındaydılar ve akıllı güç teriminde özetlenen gözden geçirilmiş bir yaklaşım geliştirdiler. Oluşturulan bu yeni kavram sadece sert ve yumuşak gücün birleşmesinden oluşmamakta, bu güce maruz kalacak olan aktörün davranışlarına göre şekillenen ölçülü bir stratejiyi içermektedir. Bu kapsamda akıllı güç, küresel olaylarda yaşanan gelişmelerde duruma en uygun gücün ve kaynaklarının kullanımını, bazense bu kaynakların birbirini tamamlayacak şekilde birkaçının beraber kullanılmasını öngörür.

Nye'a (2009) göre "ne yumuşak güç ne de sert güç her uzlaşmazlığın çaresi değildir". ABD muazzam yumuşak gücünü Afganistan'da tüm kuvvetiyle uygulamasına rağmen, o zaman yönetimi elinde bulunduran Taliban Hükümeti'nin fikrini değiştirememiş; Taliban terörist El Kaide'yi desteklemeye devam etmiştir. Sonuçta sorunun çözümü için askeri operasyon şeklinde sert güç kullanılmıştır. Usame bin Ladin gibi teröristlerle yumuşak güçle başa çıkmak neredeyse imkânsızdır ve bu gibi durumlarda başarılı olabilmek için sert güce ihtiyaç vardır. Ancak sert güç kullanırken mutlaka yumuşak güçle de desteklenmelidir. Birçok Müslüman, Amerikan politikalarını ve değerlerini tasvip etmese de bu Bin Ladin'le aynı fikirde oldukları anlamına gelmemektedir. ABD ve müttefikleri İslamcı terörizmi yenmek istiyorlarsa aşırı İslamcıların sayılarını azaltmalı ve ana akım Müslümanların kalbini ve aklını kazanmalıdır; bunu yapmak içinse mutlaka yumuşak güç kullanılmalıdır (Nye, 2009: 162-163).

1.3. KOŞULSALLIK

Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kredi ve yardım kuruluşlarıyla özellikle 1993 sonrası AB genişlemesine ilişkin başlıca kavramlardan olan *Koşulsallık*, genellikle literatürde "politika temelli ödünç verme" şeklinde tanımlanmaktadır. Bazı çevreler koşulsallığı *Bretton Woods* kurumlarının

(Dünya Bankası ve IMF) neo-liberal ekonomi politikalarını tüm dünyaya zorla kabul ettirme uğraşında bir araç olarak görürken; başka bir grup daha basit şekilde bu kurumlardan kredi alınması ve geri ödenmesi için gerekli koşullar şeklinde görmektedir (Sobacı, 2011: 88). Smith kavramı, "bir devlet veya uluslararası bir kuruluş tarafından başka bir devletin istediği faydaların belirli koşulların yerine getirilmesiyle ilişkilendirilmesini gerektirir" şeklinde tanımlamıştır (Smith, 2003: 108).

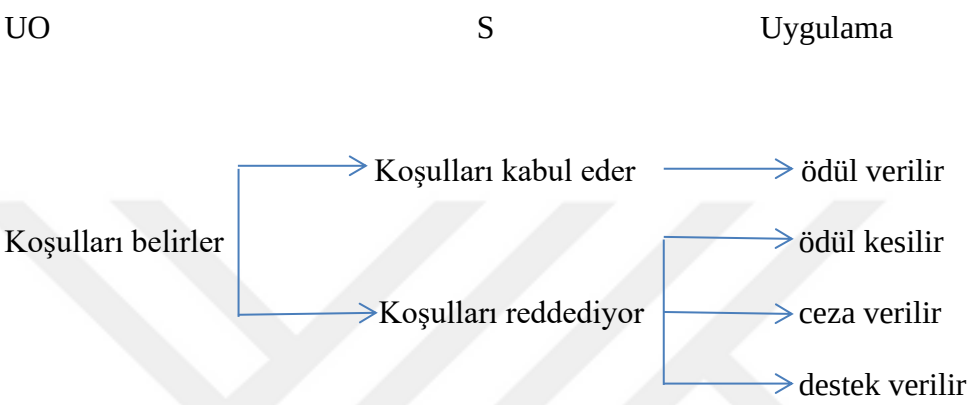
Bu açıdan bakıldığında, koşulsallık basitçe bir aktör veya kuruluştan diğer aktöre bir malın sağlanması için şartlar koyma uygulaması olarak tanımlanabilir. Ancak uluslararası ilişkilerde Realizm veya Marksizm'e daha odaklı çevreler koşulsallığı, güçlü bir aktörün daha zayıf aktöre bir şekilde kendi isteklerini dayatması olarak tanımlamaktadırlar (Agne, 2009: 2).

Devletler ve uluslararası kuruluşlar genellikle koşulsallık uygulayarak hedef hükümetin davranışını etkilemeye çalışır; hedefin politikalarındaki değişikliklerle ilgili bazı yararlar sağlanmasını şart koşarlar (Hollyer, 2010: 387). Koşulsallık uygulanırken, hedef aktörün davranışını değiştirmek için genellikle güçlendirme mekanizmasını kullanır. Güçlendirme, sosyal yanlısı davranışın ödüllendirildiği ve anti-sosyal davranışın cezalandırıldığı bir kontrol biçimidir. Sistem belli bir süre sonra, güçlendirmeye maruz kalan aktörlerin, cezadan kaçınmak ve ödüllendirilmeye devam etmek için sosyal yanlısı davranışa sadık kalacağı beklentisine dayanmaktadır (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2002: 2).

Aşağıdaki çizim, uluslararası koşulsallık stratejisini bir karar ağacı olarak modellemektedir. İlk olarak, Uluslararası Organizasyon (UO), S devletine bir ödül sunar ve S'nin bu ödülü hangi koşulları altında alacağını belirler. S daha sonra koşulları kabul edip yerine getirme ya da reddetme seçeneğine sahiptir. Genel olarak, bu karar maliyet uyumu hesaplamalarından kaynaklanmaktadır. UO'nun ödülü, sunduğu şartlarını yerine getirme maliyetlerinden daha yüksek bir değere sahipse, S şartları kabul eder ve ödülü alır. Maliyetler faydaları aşarsa, S koşulları reddeder ve yerine getirmez. Bu durumda, UO farklı koşullu stratejileri temsil eden üç farklı şekilde tepki verebilir: (1) UO ödülü keser, ancak bunun ötesine müdahale etmez. Bu stratejiye reaktif güçlendirme diyoruz. (2) UO sadece ödülü kesmekle kalmaz, aynı zamanda uyumsuzluk maliyetlerini uyumluluk maliyetlerinin ötesinde artırmak için uygunsuz devlet için ekstra ceza uygular. Ceza yeterince şiddetli ise, S uyumlu

olacaktır. Bu proaktif güçlendirme stratejisi zorlayıcı güçlendirmedir. (3) UO ödülü durdurur, ancak uyum maliyetlerini azaltmak veya S'nin şartları yerine getirmesini sağlamak için uygun olmayan duruma ilave destek verir. Ödüller ve uyumluluk maliyetleri arasındaki boşluğu kapatmak için destek yeterince yüksekse, S buna uyumlu olacaktır. Bu proaktif takviye stratejisine destekleyici takviye denilebilir. (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2002: 2-3).

Çizim 1: Koşulsallık Stratejisi

Kaynak: (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2002: 2).

Olav Stokke göre koşulsallık stratejisi birinci ve ikinci nesil olmak üzere iki şekilde uygulanmıştır. Birinci nesil koşulsallık, II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan ve Latin Amerika'yla Sahra-Altı Afrika'da bulunan üçüncü dünya ülkelerini kapsayan ekonomik koşulsallıktır. Birinci nesil koşulsallık kapsamında bu ülkelerinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi sağlanmak istenmiştir. IMF ve Dünya Bankası birinci nesil koşulsallığın ana uygulayıcılarıdır. İkinci nesil koşulsallıksa, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan siyasi koşulsallıktır. Siyasi koşulsallıkta temel amaç Komünist dönem sonrası ekonomik ve siyasal anlamda büyük çöküntü yaşayan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ) liberal demokrasiye geçişini sağlamaktır. Bu şekilde tüm Avrupa'ya barış ve demokrasi hâkim olacak Soğuk Savaş sırasında tehdit olarak algılanan bu ülkelerin Avrupa'ya entegrasyonu tamamlanacaktır. İkinci nesil koşulsallığın ana uygulayıcısı özellikle Kopenhag siyasi kriterlerinin üyelik şartı olarak uygulanmasıyla AB olmuştur (Stokke, 1995: 7-9).

Dünya Bankası ve IMF, kalkınma politikasındaki koşulsallığı yıllardır geniş çapta kullanmaktadır. Bu kuruluşların finansmanı durumunda koşulsallık, öncelikle yapısal düzenlemelerin ekonomik politikalara uygulanmasıyla bağlantılıdır ve asıl

yararı finansmandır (Harrigan, Mosley ve Toye, 1991). Örneğin IMF, bütçe ve parasal reformların kabulüne ilişkin olarak acil kredilerin sağlanmasını düzenli olarak şartlandırmaktadır. Dünya Bankası, hükümetlerin kalkınma projelerine destek vermeden önce yolsuzlukla mücadele etmek için açık adımlar atılmasını istemektedir (Hollyer, 2010: 388).

Dünya Bankası koşulsallığı 1980'lerden bu yana sistematik olarak kullanmaktadır. Bu kuruluşun ilk koşulları kısa vadeli makroekonomik ve mali dengesizlikler, özelleştirme ve ticaretin serbestleştirilmesine yönelikken, koşulların sayısı ve kapsamı, yapısal uyum programlarından sektörel programlara doğru ilerlemeye başlamasıyla önemli ölçüde artarak tüm ekonomik sektörlere ve çok çeşitli politika araçlarına yayılmıştır. Bu kapsamda Banka vereceği kredilerde, ekonomik koşulsallığın yanında *hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve demokrasiye* doğru ilerleme şeklinde siyasal koşullarla *sosyal ve çevresel* konuları da içeren koşulları da talep etmeye başlamıştır. Ancak bu yeni siyasi koşulsallığın geniş kullanımı, çok fazla eleştiri almıştır. Değerlendirmelerden bazıları, koşulsallığın alıcı ülkelerdeki ekonomik politikaların geliştirilmesinde etkili bir araç olmadığı sonucuna varmıştır (Killick, 1997). Bu kesime göre bağışçılar, politikaları değiştirmek veya gerekli reformları yapmak için isteksiz hükümetleri yeterince motive edecek durumda değildi ve alıcı kesimdeki siyasi irade eksikliği yanında zayıf yerel kurumlar ana engellerdi. Ayrıca hem bağışçıların hem de alıcıların tarafında gerekli insan kaynağının bulunmaması, yardım sağlayanın ahlaki tehlike riski, sıkı şartlar ve demokratik karar verme konusundaki çelişki alıcı ülkelerin reform yapma teşviklerini azaltmaktaydı (Dijkstra, 2002).

Bu eleştirilere cevaben, Dünya Bankası 2005 yılında koşulsallık sistemini yeniden düzenleyerek reformlara beş iyi uygulama ilkesi getirmiştir: 1) Ülke sahipliğini güçlendirmiştir. 2) Bağışçılar arasındaki uyumlaştırılmış çerçeve sunmuştur. 3) Her ülkenin koşullarına özel destek vermiştir. 4) Yalnızca sonuçlara ulaşmak için kritik olan koşulları seçme hakkı vermiştir. 5) Şeffaf davranmıştır ve sonuçları önceden öngörebilmiştir. Dünya Bankası'na göre, bu ilkeler başarı ile uygulanmış, ortalama şart sayısı 1990'ların ortalarında 30'un üzerinde iken 2005'te 12'ye düşmüştür (Dünya Bankası, 2005).

Ancak koşulsallık üzerine eleştiriler devam etmektedir. Bu kapsamda koşulsallık, kısa vadede politikayı etkilemek için etkili bir araç olabilir ancak uzun

vadede uyumsuzluk beklemenin çeşitli nedenleri vardır. Örneğin kredi tamamen ödendiğinde veya geliştirme projesi tamamlandığında, hedef hükümetin anlaşma şartlarına uyma konusundaki teşviki büyük ölçüde zayıflamaktadır. Mesela, 2008'de, Hindistan hükümeti Dünya Bankası ile yaptığı anlaşmaya göre Banka tarafından finanse edilen bir doğal gaz boru hattının ürettiği gelirlerin kalkınma projelerine tahsis etmesi gerekirken, proje tamamlandığında, elde edilen geliri orduya aktarmıştır (Hollyer, 2010: 388).

Politik koşulsallıksa, uluslararası örgütler tarafından devlet düzeyinde siyasal değişimi sağlamak ve istikrara kavuşturmak için kullanılan bir güçlendirme stratejisidir. Avrupa ülkeleri birbirleriyle koşullu ilişkilerin uygulanması ve Avrupa dışındaki gelişmekte olan ülkeler konusunda geniş bir deneyime sahiptir (Grabbe 2001: 1013). Tüm büyük Avrupa bölgesel kuruluşları özellikle Komünizmin çöküşünden sonra insan hakları ve hukukun üstünlüğü kavramlarını politik koşulsallık kapsamında kullanmışlardır. Bu kuruluşlar politik koşulsallığı uygularken, hedef devletler tarafından liberal demokratik normların kabul edilmesini Batı uluslararası toplumunun ödüllendirme şartları olarak belirlemişlerdir. Ödüller, uluslararası kuruluşlar tarafından uluslararası tanınma veya kamuya övgü gibi, sosyal olabileceği gibi; finansal yardım, ticari serbestleşme veya askeri koruma gibi, maddi olabilmektedir (Schimmelfennig, 2007: 126).

Özellikle ikinci bölümde ayrıntılı olarak açıklanacak olan AB doğu genişlemesinde politik koşulsallık etkili bir biçimde kullanılmıştır. AB'nin genişleme veya komşuluk stratejisinin en önemli unsuru olan koşulsallığı etrafındaki ülkeleri insan hakları ve demokrasi standartlarına uymaya teşvik etmek için kullandığı araçların başında gelmektedir. Genel olarak AB koşulsallığı, aday veya komşuluk politikası kapsamındaki ülkenin Birliğin vaat ettiği ödülleri alabilmesi için yerine getirmeleri gereken şartları kapsamaktadır (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2003: 495). Bu kapsamda aday ülkeler en büyük ödül olan üyelik için içyapılarında kapsamlı reformlar yaparak mevzuatlarını AB ile aynı standartlara getirmeye çalışmakta, komşuluk politikası kapsamındaki ülkelerse belirli konularda yaptıkları reformlarla Birliğin ekonomik teşviklerinden faydalanmaya çalışmaktadır. Aslında AB koşulsallığında temel prensip açıktır: "Almak için, yap" (Sobacı, 2011: 88).

1.4. AVRUPALILAŞMA

1990'ların ortasından bu yana, özellikle Ladrech'in *İç Siyaset ve Kurumların Avrupalılaşması: Fransa Örneği* makalesinden sonra, AB bütünleşme çalışmalarının anahtar sözcüğü olan *Avrupalılaşma* kavramı (Ulusoy, 2008: 310), Birliğin norm, sembol ve inançlarının üye veya aday devletler tarafından benimsenmesi ve bu yönde ulusal düzeyde değişiklikler yapılması anlamında kullanılmaktadır (Atalay, 2016: 464).

Avrupalılaşma, AB'den kaynaklanan baskılara, teşviklere veya fikirlere politika ve kurumsal uyum süreci anlamına gelir. Radaelli'ye göre Avrupalılaşma, "resmi ya da resmi olmayan kuralların, prosedürlerin, politikaların, paylaşılan norm ve inançların ilk olarak AB politika yapım süreçlerinde tartışılıp tanımlandığı ve pekiştirildiği, sonrasında ulusal söylemlerin, kimliklerin, politika kurumlarının ve kamu politikalarının bu mantığa dâhil edildiği bir süreçtir" (Radaelli, 2003). Kısacası Avrupalılaşma, AB'nin Avrupa bütünleşmesi tarafından üretilen hem yerel hem de Avrupa düzeyinde farklı değişim biçimlerini ve süreçlerini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Ülger, 2016: 77).

Avrupalılaşma araştırması genellikle AB gereklilikleri ile yerel kurumlar arasındaki *uyumsuzluk derecesinin* neden olduğu uyum baskısına yapılan incelemeyle başlar. Avrupalılaşmanın kavramsal çerçevesine göre, yerel düzeyde değişiklik yapmak için Birlikle yerel düzeyler arasında; AB topluluk müktesebatına uyum sağlama ve politikalar açısından değişiklik yapılmasını gerektiren bir *uyumsuzluk* olmalıdır. AB ile yerel düzey arasındaki bu uyumsuzluk seviyesinin, yerel düzeyde uyum baskısı yaratması ve bunun sonucunda ilgili devlette büyük bir politika değişikliği olması beklenmektedir (Börzel ve Risse, 2003).

Avrupalılaşma literatürü, AB üye devletlerinin veya aday ülke politikalarının AB koşulsallığı veya kural transferleri neticesinde Avrupa normuna ne kadar yakınsadığını analiz eder (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2004). Avrupalılaşma geleneksel olarak Avrupa entegrasyonuna içsel uyum olgusu olarak anlaşılmaktadır. Bu, üye devletlerde ve aynı zamanda AB topraklarının ötesinde, yerel olarak işlev görmekte, bazen daha ileriye giderek AB'nin politik ve ekonomik çekiminin yeterince güçlü olduğu uzak bölgeleri içine almaktadır (Riedel, 2017: 7).

Kavram ilk zamanlarda üye devletlerin topluluk müktesebatına uyum düzeylerini belirlemek için kullanılsa da son zamanlarda üye ve aday devletlerin sistemlerini AB sistemine ne kadar uyumlu hale getirdiklerini ölçmek için kullanılan bir terim haline dönüşmüştür. Özellikle 2004'ten sonra Avrupalılaşma, AB aday ülkeleri üzerindeki ekonomik dönüşümün ve sosyo-politik etkinin belirlenmesinde kullanılan bir yöntem olmuştur (Baç ve Gürsoy, 2010: 405-406).

Üye ve aday devletlerde gözlenen Avrupalılaşma sürecinin farklı kalıpları vardır. Avrupalılaşma, üye devletler için antlaşma yükümlülüklerine uyma taahhüdü açısından bir sonuçtur, aday ülkeler içinse gerekli reformların yapılmasını teşvik eden bir ödül veya ceza yöntemi olmuştur (Ülger, 2016: 77). Birlikle aday ülkeler arasındaki güç asimetrisi, ucu açık müzakere süreci, koşulsallık ilkesi, Birliğe katılım sürecini teşvik etme ve olumlu olma, Komisyonun yıllık ilerleme raporları gibi faktörler aday ülkelerin Avrupalılaşma sürecini tasarlamaktadır. Bu kapsamda aday veya başvuran ülkeler politikalarını ve kurumlarını AB düzenlemelerine uyarlamak zorunda oldukları için mevcut üyelerden daha fazla uyum baskısına maruz kalmaktadırlar (Ulusoy, 2008: 311-312). Ayrıca aday ve başvuran ülkelerdeki Avrupalılaşma yöntemi, üye devletlerdeki durumundan farklıdır. Bu farklar hakkında birçok argüman olmasına rağmen özellikle üç ana neden belirtilmektedir: (1) Başvuru sahibi ve aday ülkelerin AB karar alma sürecine katılamıyor olması, (2) katılım ortaklığı ve düzenli ilerleme raporları vasıtasıyla Birliğin, aday devletin iç politika oluşturma sürecini doğrudan etkilemesi (3) başvuru sahibi ve aday ülkelerin, AB direktiflerini ve düzenlemelerini müzakerelerin yararı olmadan uygulamakla yükümlü olmasıdır (Kalkan, 2016: 5).

Avrupalılaşma süreci ‘aşağıdan-yukarıya’ ya da ‘yukarıdan-aşağıya’ bir şekilde olabileceği gibi bazı durumlarda her iki süreci de içine alan bir yönde gerçekleşebilir. Aşağıdan-yukarıya Avrupalılaşma, üye ülkeler tarafından oluşturulan politikaların AB düzeyinde etki etmesi şeklinde açıklanabilir. Kısacası yerelden ulusüstü aktöre bir politika aktarımı söz konusudur. Yukarıdan-aşağıya yönüyle ise AB düzeyinde gerçekleştirilen politikaların, normlarının üye ve aday ülkelerin yerel sistemine yaptığı değişiklik baskısıdır. 1990’lu yıllar ve sonrasında Avrupalılaşma kavramın daha çok yukarıdan-aşağıya yönüyle kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu durumun sebebi, özellikle Avrupa Tek Senedi (ATS) (1987) ve Maastricht Antlaşması (1993) sonrası Birliğin üye ve adaylardan talep ettiği kural ve

uygulamalardaki çeşitlenme ve gelişimdir. Bu doğrultuda özellikle MDAÜ genişlemesinde diğer genişlemelerden farklı olarak yukarıdan-aşağıya yönde çok daha kapsamlı aynı zamanda çeşitli 'siyasi ve ekonomik kriterler' uygulanmıştır (Samur, 2008: 380-384). Avrupalılaşma alanında birinci ve ikinci nesil Avrupalılaşma olmak üzere bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Birinci nesil Avrupalılaşma çalışmaları daha formel yapılara, üyeliğin ya da aday olmanın daha gözlemlenebilir sonuçlarına odaklanırken ikinci nesil Avrupalılaşma daha az formel ve gözlemlenmesi güç etkilere odaklanmaktadır. Birinci ve ikinci nesil Avrupalılaşma, aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Özçelik, 2015: 41).

Tablo 4: Birinci ve İkinci Nesil Avrupalılaşma

Birinci Nesil	İkinci Nesil
Genel olarak, Avrupalılaşmanın yukarıdan aşağıya doğru bir etkisi olduğunu dikkate alarak, ulusal politikalardaki değişimin AB baskısı ile oluştuğunu vurgular.	Avrupalılaşmanın daha karmaşık bir etkileşime neden olduğunu vurgular: yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarı ve yatay.
Resmi kurumlar bağlamında değerlendirip, AB ile üye ya da aday ülkeler arasında bir uygunsuzluk olduğunu varsayar.	AB ile üye ya da aday ülkeler arasındaki uygunluğun (fit) siyasal dinamiklerine daha çok odaklanarak, çıkarlar, inançlar, değerler ve fikirler ön plana çıkarılır.
AB'ye uyum konusunda ülkelerin reaktif ve gönülsüz olduğuna dikkat çeker.	AB'ye uyum konusunda politika transferleri ve öğrenme ile ülkelerin daha gönüllü olduğunu varsayar.
Daha çok politika (policy) ve kurumlar (polity) konularına odaklanır.	Süreçler (politics) daha ön planda tutularak, kimlikler, seçmen davranışları, siyasi partiler ve parti sistemlerine odaklanır.
Üye ve aday ülkelerin siyasi yapıları arasında artan bir yakınsama olduğunu vurgular.	Avrupalılaşmanın üye ya da aday ülkeler üzerinde farkı etkileri olduğuna dikkat çeker.

Kaynak: (Özçelik, 2015: 41).

1.5. BÖLÜM SONUCU

Tezin bu kısmında özellikle ikinci ve üçüncü bölümde ele alınacak olan Avrupa'nın Yumuşak Gücü, AB Koşulsallığı, AB Genişleme Süreci ve AB Koşulsallığının Türkiye Üzerindeki Etkisi şeklindeki konuların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla *Güç*, *Yumuşak Güç*, *Koşulsallık*, ve *Avrupalılaşma* kavramları açıklanmaya çalışılmıştır.

Bölümde, devletlerin mevcudiyetlerini sürdürmek için her zaman güce ihtiyaç duydukları belirtilmiş ancak kavramın yaşanan küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve bilgi devrimi sonucu değişime uğradığı söylenmiştir. Eskiden güç denince akla sadece sert güç gelirken günümüzde yumuşak güç kavramının popülaritesini arttırdığı hatta sert güce göre daha çok tercih edilir olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda gücün çeşitlenmesiyle birlikte uluslararası teorilerin de güce bakış açılarının değiştiği, *Realizmin* sert güce vurgu yapdığı *Liberalizm* ve *Konstrüktivizm* uygulamalarınınsa yumuşak güçle özdeşleştirildiği görülmüştür. Koşulsallık stratejisinin ekonomik ve politik olmak üzere iki şekilde uygulandığı; ekonomik koşulsallığın IMF ve Dünya Bankası, politik koşulsallığınsa büyük Avrupa bölgesel kuruluşları tarafından genel olarak uygulandığı anlatılmıştır. Son olarak Avrupalılaşma kavramı açıklananarak bölüm tamamlanmıştır.

2. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNİN YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ VE KOŞULSALLIĞI

AB, ekonomik, siyasal ve insan kaybı açısından büyük felaketlere yol açan insanlık tarihinin en büyük iki savaşının merkezinde yer alan Avrupa'da kurulan ve siyasi anlamda barışı sağlama adına yola çıkan bir oluşumdur (McCormick, 2007). Dünyanın diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında savaşlardan aldığı dersle kıtada sağladığı barış ve istikrar neticesinde istisna teşkil eden bu proje, yarattığı huzur ortamı, bilimsel ve teknolojik gelişimi yanında ekonomik gücüyle cazibe merkezine dönüşerek birçok devleti ve insanı kendine çekmektedir. Birlik, sadece maddi anlamda değil aynı zamanda hukuk devleti, insan hakları ve demokrasi alanında da küresel düzlemde diğer aktörlere fark atarak bu alanda herkes tarafından kabul edilen norm yapıcı ve yayıcı bir aktör olarak kabul edilmiştir. Sahip olduğu bu değerlerle Birlik, uluslararası alanda önemli bir prestije sahiptir. AB sahip olduğu bu avantajlarla küresel bir güç olma bağlamında, uluslararası siyasette karşılaştığı zorluklarla baş edebilmek için genellikle veya öncelikle yumuşak gücünü ve kaynaklarını kullanmakta; çok nadir zamanlarda sert güce başvurmaktadır (Akdağ ve Ekici, 2017: 33-34). Son yıllarda, birçok bilim adamı AB'yi uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kullanabilen eşsiz bir aktör olarak tanımlamaktadır (Manners, 2002).

Çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanacak olan AB'nin yumuşak gücünün Türkiye üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde AB'nin yumuşak gücü ve stratejileri açıklanacak; özellikle AB yumuşak güç uygulamalarının en etkili aracı olan koşulsallığın genişleme süreçlerinde ve komşuluk politikasındaki etkisi incelenecektir. Son olarak AB yumuşak gücüne yapılan eleştiriler ve bu eleştirilere verilen cevaplarla bölüm tamamlanacaktır.

2.1. BİR GÜÇ OLARAK AB

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber, gerçekleştirdiği genişlemelerle[3] nüfusu yaklaşık 513 milyon olan, ekonomik büyüklük bakımından da dünya ticaretinde %

[3] Bölümün ilerleyen safhasında tüm genişlemelerden bahsedilecektir.

21 paya sahip olan AB'nin küresel düzlemde ne kadar etkili bir oyuncu olduğu (siyasi, ekonomik vb. olarak) ve ne tür güç kullandığı ilgiyle izlenmektedir (Dinç, 2011: 90). Robert Kagan (2002) Avrupalıların ve Amerikalıların dünyayla ilgili ortak bir görüşe sahip olduklarını iddia etmekten vazgeçmenin zamanı geldiğini belirtmektedir. Avrupa gücün ötesinde yasaların, kuralların, ulusötesi müzakere ve işbirliğinin olduğu bir dünyada tarihsel bir barış ve göreceli refah cenneti olan Kant'ın "Sürekli Barış" teorisini hayata geçirirken, ABD, uluslararası yasaların ve kuralların güvenilmez olduğu, gerçek güvenliğin bulunduğu anarşik Hobbes dünyasında güç kullanmaktadır. ABD'ye göre liberal bir düzenin savunulması ve teşviki, askeri gücün bulunmasına ve kullanılmasına bağlıdır. Bugün büyük stratejik ve uluslararası sorunlarda Amerikalılar Marslı, Avrupalılarsa Venüslüdür.

AB söylemine göre, Birliğin uluslararası arenada oynadığı roller şunlardır: İnsan hakları savunuculuğu, BM ortaklığı, kriz olan bölgelere müdahale ve bu bölgelerde yaşayan halka insani yardım, barış için arabuluculuk, iklim değişikliğiyle mücadele, büyük bir ticaret ortaklığı ve bünyesine yeni üyeler katarak genişleyen bir yapıyı içerir. Birliğin uluslararası sistemde oynadığı bu rollerle kendisini ifade ettiği ve insanların, ülkelerin, uluslararası örgütlerin Birliğe dair beklentilerinin ve ideallerin bu kapsamda şekillendiği ileri sürülebilir (Kaçar ve Öztürk, 2017: 360). Bu noktada AB'nin, uluslararası ilişkileri *uygarlaştırmayı* taahhüt eden *sivil* veya *normatif* bir güç olduğu düşüncesi oluşmuştur (Manners, 2002).

Francois Duchene, AB'yi (o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu'nu) sivil bir güç şeklinde tanımlamış, "AB'nin ekonomik olarak çok güçlü ancak askeri güç olarak sınırlı bir grup ülkeler topluluğu" olduğunu vurgulamıştır (Sjursen, 2006: 236). AB dış politikada sivil gücünü: komşusu ve üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkiler kurarak, zor durumdaki ülkelere insani yardımlarda bulunarak, dünyanın çeşitli bölgesindeki ülkelere ekonomik yardımlar sağlayarak, diplomatik ve kültürel vasıtalar kullanarak, ticari ortaklıklar kurarak ve en önemlisi adaylık perspektifi vererek kullanmaktadır. Birliğin kullandığı bu gereçler neticesinde sivil bir güç olduğu iddia edilmektedir (Krohn, 2009: 4).

Tablo 5: AB'nin Uluslararası Siyaset Araçları

AB'nin Uluslararası Siyaset Araçları				
AB' nin Kapasite Yelpazesi		Askeri Güç	Sivil Güç	Normatif Güç
	Etkili	• İzleme Heyeti Misyonları • Sivil Yönetimleri Güçlendirme Görevleri • Polis-Askeri Birliklerin Eğitimi	• Adaylık Perspektifi • Ticari Ortaklık • İnsani Yardımlar	• İnsan Hakları • Diplomasi • Demokrasi • Azınlık Hakları
	Orta	• Barış Koruma Görevi	• Ekonomik Yardımlar • Ekonomik Yaptırımlar	• Çevre • Sürdürülebilir Kalkınma • Enerji
	Etkisiz	• Askeri müdahale • Çatışmanın Önlenmesi	• Askeri Yaptırımlar	

Kaynak: (Aksoy ve Uğur, 2016: 215).

Duchene'nin AB'nin bir sivil güç olduğu tezi karşısında; Manners (2002), "AB'nin ekonomik, sosyal dayanışma ve sürdürülebilir barış konusundaki tercihlerinin AB'nin normatif gücünün en belirgin izleri olduğunu öne sürer."

Manners'a göre (2006), AB'nin fiziksel kuvvetinin göreceli olarak yokluğu nedeniyle güvenlik ve savunma konularında küresel bir aktör olma amacı ancak normatif gücünü artırabilmesiyle mümkündür. Bir aktör eğer devletlerarası ilişkilerde normatif güç olarak görülmek ve kabul edilmek istiyorsa değer yüklü bir dış politika izlemelidir. Örneğin dış politikasını demokrasi, insan hakları, sürdürülebilir barış, çatışmayı önleme ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlara dayandırıyor olması ve bu durumun sadece belirli dönemler veya olaylarda değil devamlılık arz ediyor olması gerekmektedir. Bu kapsamda AB özellikle Soğuk Savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerde geliştirdiği barış normlarını (insan hakları, dünya barışı, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınma yardımları, ifade özgürlüğü, demokrasi gibi) uluslararası ilişkilerde öncelikli olarak kullanmaktadır. Ayrca AB, çatışma sonrası Bosna'nın yeniden yapılanması, Ruanda'daki soykırımın ardından Afrika

Birliği örgütü ile yoğun diyalog ve Afrika'da çatışma önleme veya barış inşası gibi notmatif politikalar izlemektedir. Bu durum bize Birliğin normatif güç kullanan bir aktör olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: AB'nin Normatif Gücünün Temelleri

İlkeler	Görevler/Planlar	Statik Kurumlar	Temel Haklar
Demokrasi	Sosyal Güvenlik	Hukuk Kuralları	Haysiyet
Özgürlük	Ayrımcılık Yasağı	Demokrasi Güvencesi	Özgürlükler
İnsan Haklarına Saygı ve Temel Özgürlükler	Sürdürülebilir Gelişim	İnsan Hakları	Eşitlik, Dayanışma
Hukuk Kuralları		Azınlıkların Müdafaası	Yurttaşlık, Adalet
Yasal Zemin: "AB Antlaşması 6. Madde"	Yasal Zemini: "Roma Ant. 2. Madde, AB Ant. 6. ve 13. Madde"	Yasal Zemini: "Kopenhag Kriterleri"	Yasal Zemini: "AB Temel Haklar Şartı"

Kaynak: (Manners, 2002: 243).

Lizbon Antlaşmasının Başlangıç kısmında, Birliğin normatif gücü: "Birlik, dış dünya ile ilişkilerinde kendi değerlerini, çıkarlarını savunur, destekler ve vatandaşlarının korunmasına katkı sağlar. Barışa, güvenliğe, dünyanın sürdürülebilir kalkınmasına, halklar arasında dayanışma ve karşılıklı saygıya, serbest ve dürüst ticarete, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, çocuk hakları başta olmak üzere insan haklarının korunmasına ve BM Şartı'nda yer alan ilkelere saygı gösterilmesi de dâhil uluslararası hukuka titizlikle uyulmasına ve uluslararası hukukun geliştirilmesine katkıda bulunur" şeklindedir. Ayrıca antlaşmanın ikinci maddesi; "Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır" şeklindedir (Lizbon Antlaşması, 2009).

AB'nin normatif gücü hakkında farklı düşüncelere sahip diğer rasyonalist bir gruba göre, AB'nin dış politika söylemi değer odaklı olmakla birlikte, fiili politikaları hayati ekonomik çıkarlar ve güvenlik kaygıları ile yönlendirilmekte; demokrasiyi destekleme, AB'nin dış sınırlarını istikrara kavuşturmayı amaçlayan güvenlik stratejisinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. *İyi için bir güç* olarak hareket eden AB, sonunda Avrupa güvenliğinin çıkarına hizmet eden, Avrupa değerlerini paylaşan, verimli yönetişime sahip, demokratik, istikrarlı ve müreffeh arkadaşlar halkası yaratmayı hedeflemektedir. Normatif güç konusundaki realist eleştirisinde Adrian Hyde-Price (2006), AB'ne üye devletlerinin dış ilişkilerinde normatif gündemin, güvenlik çıkarlarına kıyasla her zaman bir yan kaygı olarak kaldığını ileri sürmektedir (Valiyeva, 2016: 16).

Avrupa kıtası gibi birçok savaşın merkezi olan bir bölgeye getirdiği huzur, barış ve istikrarla bu konuda eşsiz bir aktör olan ve bu kapsamda 2012'de Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen AB, dünyanın birçok bölgesi tarafından gönüllü olarak takip edilmektedir (Kugiel, 2017: 59). Bu nedenle, AB'nin, kaos ve karmaşanın arttığı günümüz uluslararası sisteminde, normları belirleyen ve yayan bir *yumuşak güç* olarak hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Akdağ ve Ekici, 2017: 34-39).

2.2. AB'NİN DIŞ POLİTİKADA SERT GÜÇ YERİNE YUMUŞAK GÜCÜ TERCİH ETME NEDENLERİ

AB'nin günümüze kadar olan tarihsel gelişimine bakıldığında Avrupa'nın büyük savaşların merkezinde yer aldığı ve Birliğin bu kapsamda savaş delisi geçmişinden ders alarak sert güç politikasından uzaklaştığı görülmektedir (Dinç, 2011: 92).

Soğuk savaş döneminde güvenlikleri NATO ve ABD nükleer şemsiyesi tarafından teminat altına alınan Batı Avrupa demokrasileri savaştan çok refaha daha fazla kaynak ayırdıklarından, sadece piyasalara odaklanmış bunun sonucunda da AB tipik olarak neredeyse sadece *yumuşak güç* uygulayan bir aktör haline gelmiştir (Hill, 1993). Güçlü bir silahlı kuvveti olmayan Birlik, küresel meselelerde konumunu güçlendirecek ve diğer aktörler tarafından ciddiye alınmasını sağlayacak farklı

araçlara ihtiyaç duymuştur. Bu doğrultuda Birlik, kuruluş aşamasından beri vurguladığı norm ve değerleri diğer aktörlerle olan ilişkilerinde öncelikli olarak kullanarak uluslararası arenada etkili bir rol oynamayı amaçlamıştır (Manners, 2002). Eurobarometer 87. 3 (2017) araştırmasında Birlik vatandaşları, "Sizce AB'yi tanımlayan üç önemli değer nedir?" sorusuna barış, insan hakları ve demokrasi cevabını vermiştir (Vatandaş, 2018: 158).

AB'nin yumuşak gücü tercih etmesinin bir diğer nedeniyse bütün Avrupa ülkelerinin, demokratik ve ekonomik olarak birbirine bağımlı olması, aralarında büyük oranda kesin ve tartışmasız sınırlarının bulunmasıdır. Bu açıdan Avrupa ülkeleri, yakın bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya değillerdir (Moravcsik, 2017). Özellikle, Çin, Rusya ve Hindistan gibi yükselmekte olan diğer büyük güçlerle karşılaştırıldığında AB, göreli olarak çok daha az güvenlik tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu büyük aktörlerin tamamı, her ne kadar sıcak çatışmalara yol açmasa da komşularıyla sınır problemleri yaşamaktadırlar ve bu durum ülkelerin sürekli olarak askeri alana yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. ABD ise hegemonik gücünden kaynaklanan problemler nedeniyle askeri alana yoğunlaşmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla küresel aktörler içinde orta ve uzun vadede kendini hiç veya çok az amorti edebilen askeri alan yerine daha çok getirisi olan ekonomik ve yumuşak güç unsurlarına yoğunlaşabilme lüksüne sadece AB sahiptir (Akdağ ve Ekici, 2017: 58).

AB Güvenlik Stratejisine göre (2003) uluslararası sistemin yeni tehditleri karşısında sert güç araçlarının kullanılması AB için ilk seçenek olarak görülmemekte yumuşak güç kullanılması özellikle vurgulanmaktadır. Stratejide, ekonomik, kültürel, ideolojik ve politik araçların büyük güçler için sadece amaçlarına ulaşmak için değil, aynı zamanda uluslararası alandaki yeni tehditlerle baş etmek için de önemli hale geldiği belirtilerek, askeri gücün bu yeni sorunların çözümünde önemli bir rolünün olduğunu söylemenin çok zor olduğu vurgulanmaktadır.

2.3. AB'NİN YUMUŞAK GÜÇ KAYNAKLARI VE STRATEJİSİ

AB'nin müdahaleleri genellikle havuç ve sopa stratejisi kapsamında siyasi ve ekonomik vasıtaların karışımı ile uygulanır. Havuçlar, ülkelerin iyi yönetişim ve insan hakları adı altındaki AB'nin isteklerini kabul etmesi ve bunun karşılığında

AB'nin yardımlarının ve onunla ticaretin artması iken, sopaysa havuçların işe yaramadığı hallerde AB'nin demokratik ve insani yüzünü bir anda değiştirerek, ekonomik yardımları iptal etmesi ve siyasi izolasyon gibi yumuşak yaptırımlardan askeri müdahaleye kadar varan zorlayıcı yöntemleri devreye sokmasıdır (Yılmaz, 2006: 5).

Olli Rehn'e (2007) göre, AB'nin barışı ve aynı zamanda hukukun üstünlüğünü koruması için elinde sivil misyonlar, para, ticaret ve diplomasi gibi birçok yumuşak güç aracı bulunmaktadır. Avrupalılar, devletlerin davranışlarını değiştirmek için, gönüllü olarak benimsenen ve kabul edilen kanunları ve kurumları kullanmayı tercih etmektedir. Bu durum, birçok ülkenin işleyen demokrasilere ve pazar ekonomilerine dönüşümü için ilham vermektedir.

Birlik, büyük ekonomik potansiyelini kullanarak işbirliğini teşvik etmek için birkaç ticari anlaşma ve kalkınma projesinde yer alarak yumuşak gücünü kullanmaktadır. Bu durumu örneklendirmek gerekirse AB'nin Latin Amerika ile bölgesel işbirliği politikası, bir uluslarüstü kuruluş tarafından yapılan ekonomik yumuşak gücün açık bir örneğidir. Bu politik uygulamanın iki amacı vardır: Bir yandan Latin Amerika sorunlarının çözümü için gerçek işbirliği, diğer yandan da yurtdışında olumlu bir AB imajının oluşturulmasıdır (Moreno, Puigrefagut ve Yarnoz, 2018: 5).

AB, uluslararası sistemde diğer ülkelerle olan ilişkilerini demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü çerçevesine göre de belirlemektedir ve bu ilkelerin korunmasıyla gelişmesi için diplomatik yolları kullanmaktadır. Bu kapsamda AB, insan hakları ve demokrasinin gelişmesi için diyalog ve danışma mekanizması oluşturarak, sahip olduğu norm, değer ve standartları diğer ülkelere transfer etmekte, böylece Avrupa kıtasından başarmış olduğu barış adası projesini dünyaya yaymaya çalışmaktadır (Juncos ve Pomorska, 2011).

AB, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Balkanlar, Güney Kafkasya, Orta Doğu, Asya ve Sahraaltı Afrika gibi birçok kriz bölgesinde istikrarın ve barışın sağlanması için çok sayıda görevde yer almıştır. Avrupa Birliği Akdeniz Deniz Gücü (EUNAVFOR Med), EUNAVFOR Somali ve AB Eğitim Görevi Mali (EUTM Mali) gibi çeşitli sivil ve askeri operasyonlar bu görevlere verilebilecek örneklerdir. Ayrıca Ağustos 2015'te Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin standartlaştırılması

yoluyla işbirliğinin teşvik edilmesi ve karşılıklı tanıma konusunda ortak bir anlaşma yapılması gibi AB'nin başarılı arabuluculuk misyonları da vardır. Anlaşmanın sağlanmasında Belgrad ve Priştine'nin AB üyeliği ve ekonomik ortaklıklar konusundaki istekleri etkili olmuş, bu durum AB'nin çatışmayla mücadele etmek ve tarafları anlaşmaya itmek için yumuşak güç teşvikleriyle ilişkilendirilebilecek bir başarı öyküsü olmuştur (Moreno, Puigrefagut ve Yarnoz, 2018: 11).

Yukarıda anlatılan dışında AB'nin son yıllarda küresel düzlemde saygı duyulan bir aktör olarak görülmesini sağlayacak sürdürülebilir kalkınma, çevre politikaları, insani yardım, iklim değişikliği konularına büyük yatırımlar yaptığı ve aktif olarak görev aldığı görülmektedir. Özellikle 1980'lerin sonuna doğru kabul edilen ATS kapsamında çevre konusu Birliğin en çok önem verdiği politikalarından başında gelmeye başlamıştır. Bu kapsamda günümüz uluslararası siyasetinde AB'nin küresel bir güç olarak kabul edildiği alanların başında çevre konusu gelmektedir (Bretherton ve Vogler, 2006).

2.4. AB KOŞULSALLIĞI

AB Koşulsallığı dendiğinde aslında 1960 yılların başlarına gitmek gerekmektedir (Pridham, 2007: 451). Kuruluşundan itibaren AB koşulsallığının ne şekilde olduğuna baktığımızda, kuruluş anlaşmalarından olan Paris Antlaşması'yla meydana gelen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuyla (AKÇT) tekrar yaşanabilecek bir savaşın önlenmesi temel koşul olurken, Roma Antlaşması'nda Birliğe katılabilmenin temel koşulunun Avrupalı kimliği olduğu vurgulanmıştır. Antlaşma'nın 237. Maddesinde " Her Avrupa devleti Topluluğa üye olmak için başvuru yapabilir" şeklinde bu koşul ifade edilmektedir. Siyasi koşulluluğun başlangıcı olaraksa 1962 yılında Avrupa Parlamentosu Siyasi Komitesi'nin deklare ettiği *Birkelbach Raporu* kabul edilmektedir. Raporda "kendi topraklarında gerçekten demokrasiyi uygulayabilen ve vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerine saygı duyan devletlerin Topluluğa üye olabileceği" belirtilmiştir (Ethier, 2003: 101).

Soğuk Savaş sonrası dönemde AB uyguladığı kapsamlı genişleme politikasıyla Merkezi ve Doğu Avrupalı aday ülkelerde, demokrasiyi pekiştirmede etkili bir rol oynamıştır. AB, 1993 yılındaki Kopenhag Zirvesi sonucunda, bu

tarihten sonraki genişlemelerde aday ülkelerden Kopenhag Kriterleri içerisinde yer alan koşulları karşılamalarını talep edeceğini duyurmuştur (Atalay, 2016: 463). Bu doğrultuda demokratik koşulsallık, Birliğin, aday devletleri insan haklarına ve demokrasi standartlarına uymalarını sağlamada ana stratejisi olmuştur (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2003: 495).

AB'nin koşulsallığı dendiğinde aklımıza, üye olabilmek amacıyla Birliğe müracaat eden ülkelerin bu hedeflerine ulaşabilmek için yerine getirmeleri gereken üç resmi Kopenhag kriteri gelmektedir (Mattelaer, 2018: 2). Buna göre aday ülkelerden hukukun üstünlüğüne saygı duymaları, demokrasiyi güvence altına alan kurumların istikrarını sağlamaları, insan haklarına ve azınlıklara saygılı ve korumacı olmaları beklenmektedir. Ayrıca Birliğe üye olmak isteyen ülkelerden, Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesine sahip işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmaları beklenmektedir. Aday ülkenin AB'ye üye olma hızı kendisinden istenen bu koşulları yerine getirebilme kapasitesiyle ilgilidir. AB'nin kendisinden istediği üyelik şartlarını gerekli anayasal düzenlemelerle yerine getiren ülkeler Birliğe kabul edilmektedir (Saatçioğlu, 2009: 560).

AB koşulsallığında Birlikle aday ülke arasında bir güç asimetrisi bulunmaktadır. Güç asimetrisi, özellikle *Orta ve Doğu Avrupa* genişlemesinde belirginleşmiştir. MDA aday ülkeleri için AB üyeliği dışındaki alternatif ideolojik veya sistemik paradigmaların yokluğu, genişleme sürecinde AB'nin lehine bir güç asimetrisinin oluşmasına neden olmuştur (Riedel, 2017: 11-12).

Koşulsallık yasal zorunluluktan çok müzakere ve pazarlık gücüne dayanır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2017). Kavram, belirli politika davranışları için politik yaptırımlarla aynı zamanda ödülleri de içerebilir (Mattelaer, 2018: 2). Birkaç istisna dışında, Avrupa bölgesel kuruluşlarının politik koşulsallığı kesinlikle ödüllendiricidir (Schimmelfennig, 2007: 126). AB belirli koşullar altında üyelik önererek, müzakere sürecinde koşulların yerine getirilip getirilmediğine bağlı olarak bölümleri açarak ve geçici olarak kapatarak veya süreci durdurmakla tehdit ederek yerel yasal değişikliklerinin yapılmasında itici güç olmuştur (Muehlenhoff, 2016: 293-296).

AB, koşulsallık uygulamalarında reformlarının başarı şansını arttırmak için, her başvuru sahibi ülkedeki reformların ilerlemesini yıllık ilerleme raporları ile

sistematik olarak izlemeye; adaylara mali ve teknik destek vermeye karar vermiştir. Dış yardım programı *Phare* (diğer orta ve doğu Avrupa ülkeleri için) bu tür yardımlara örnektir (Ethier, 2003: 114).

2.4.1. AB Koşulsallığının Başarısını Belirleyecek Faktörleri

Schimmelfennig ve Sedelmeier (2004)'e göre, AB koşulsallığının başarısı için koşulların belirliliği, ödüllerin büyüklüğü ve hızı, koşulsallığın güvenilirliği ve veto odakları ile benimsemenin maliyeti faktörleri çok önemlidir.

Bu faktörlerden ilki olan koşulların belirliliği, aday devletlerin AB'nin sunduğu ödülleri alabilmeleri için yerine getirmeleri gereken koşulların Birlik tarafından açıkça ve resmi olarak sunulmasını içermektedir. Buna göre, aday devlet, Birliğin sunduğu ödülleri alabilmek için ne yapması gerektiğini bilmekte ve gerekli refomları bu doğrultuda yapmaktadır (Sobacı, 2011: 92). Sonuç olarak, koşullar açıkça tanımlanmışsa ve tutarlı bir şekilde uygulanan kurallara dayanıyorsa, uyumlulukları yüksektir ve hedef hükümetler tarafından manipüle edilmeleri zordur. Ancak AB şartları net değilse, hedeflenen devletler belirsizlikten dolayı reformdan kısmen yararlanmakta hatta AB şartlarını yerine getirmeden ödüller almaya çalışabilmektedir (Kubicek, 2011: 912).

İkinci faktör olan ödüllerin büyüklüğü ve hızı, AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin koşulsallık bağlamında Kopenhag Kriterlerini yerine getirirlerken ödüllendirilmeleridir. Bu bağlamda, AB'ye üye olmak isteyen ülke ekonomik, demokratik ve müktesebat reformlarını yerine getirdiği ölçüde adaylıktan tam üyeliğe kadar değişen ölçülerde ödüllendirilmelidir. Kendisinden istenen tüm şartları yerine getirmesine rağmen AB'nin, kriterler dışında reform taleplerinde bulunması ve bu taleplerin diğer AB adaylarında aranmaması aday ülkede bir takım kuşkular ortaya çıkmasına neden olacaktır. Böyle bir durumda aday ülke, AB'nin üyeliği bilerek ertelemeye çalıştığını ve kriterleri yerine getirmiş olsa bile AB üyeliğinin belirsiz olacağı sonucuna varmasına sebep olacak ve reformların yapılmasını yavaşlatacaktır (Saatçioğlu, 2009: 562). AB'nin sunduğu en yüksek ödül, adayların siyasi, idari ve ekonomik katılım kriterlerini yerine getirmeleri şartıyla üyeliktir (Börzel, Dimitrova ve Schimmelfennig, 2017: 164). AB üyeliğinin yüksek maddi

faydalarından başka hiçbir ödül insan haklarını ve temel demokratik normları sistematik olarak ihlal eden bir ülkede kapsamlı bir dönüşüm yapılmasını sağlamamıştır (Schimmelfennig, 2007: 128).

AB koşulsallığının başarısında bir diğer önemli faktör koşulsallığın güvenilirliğidir. Güvenilir bir AB üyeliği perspektifinin, AB'nin ciddi bir iç değişime yol açması için gerçekten gerekli bir şart olduğu konusunda yaygın bir anlayış vardır (Schimmelfennig, 2008: 918). Katılım taahhüdünün güvenilirliği, AB içindeki katılım konusunda fikir birliğine ve çatışma seviyesine bağlıdır. Adayın üyeliği Birlik üyesi devletler arasında tartışmalı veya belirsizse, aday devlet koşulsallığın uyum maliyetlerine katlanmak istemeyebilir veye bunu kendi çıkarlarına göre manipüle etmeye çalışabilirler (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2004: 673-674).

AB aday devletlere karşı güvenirliğini, üyelik için kesin tarihler vererek, adayların AB kurallarına adapte etme maliyetlerini dengeleyerek, raporların ve / veya bölümlerin açılmasını oybirliğiyle onaylayarak ve önemli miktarda mali yardım tahsis ederek göstermektedir (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2003). Ayrıca, güvenilir bir AB koşulsallığı, güç asimetrisine ve uygulatanın ödül veya ceza verebilme iradesine sahip olmasına bağlıdır. Bu durumda eğer aday devlet kendinden istenilen koşulları yerine getiriyorsa, Birlik, vaat edilen ödülleri verme, getirmiyorsa ödülleri *durdurma* gücüne ve kararlılığına sahip olmalıdır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2004: 673).

Koşulsallığın başarısı için son faktör veto odakları ve benimsemenin maliyetidir. AB koşulsallığının etkili olabilmesi için verimli yerel zemine dayanması gerekmektedir. Kilit yerel aktörlerin maliyet-fayda hesaplamaları, AB'nin değişim taleplerine verdiği yanıtlara yol açmaktadır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005). Yönetimi elinde bulunduran yerel seçkinler, kritik olmayan AB taleplerini kolayca yerine getirirken demokratikleşme gibi iktidarı, ülkenin kimlik anlayışını veya devletin bütünlüğünü tehlikeye atabilecek reformları yüksek maliyetleri nedeniyle gerçekleştirme konusunda isteksiz davranabilmektedir (Kubicek, 2011: 912). Üyelik ödülünün yetmediği durumlar da vardır. Schimmelfennig'in karşılaştırmalı analizinde belirttiği gibi, eğer iç politik adaptasyon maliyetleri devletin güvenliğini, bütünlüğünü, rejimin veya hükümetin hayatta kalmasını tehdit ediyorsa, güvenilir üyelik teşviklerinin varlığı bile gerekli reformların yapılması için yetersiz kalmaktadır (Schimmelfennig, 2008: 918).

2.5. AB GENİŞLEMESİNİN YUMUŞAK GÜCÜ

Genişlemenin genellikle AB'nin en başarılı dış politikası olduğu iddia edilmektedir. Uluslararası alanda diğer aktörlerin hiçbirinin AB gibi genişleme politikasına sahip olmaması Birliğe yumuşak güç alanında diğer küresel aktörlere göre büyük avantaj sağlamaktadır (Schimmelfennig, 2008: 918). Normalde dış politikada AB'nin genişleme politikasını uygulamaya kalkışan herhangi bir ulus devlet en hafifinden yayılmacılıkla suçlanarak etrafındaki ülkeler tarafından tehdit olarak görülecektir. Fakat AB genişleme sürecinde, tam tersi, birçok devlet gönüllü olarak Birliğin bir üyesi olabilmek için çaba sarf etmektedir. Bu devletler, ekonomik refah, daha geniş siyasal haklar, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğünün sağlanması, serbest dolaşım hakkı ve ortak pazarın sağladığı özgürlüklerden yararlanmak için ulusal yasalarını AB'nin norm ve değerlerine göre biçimlendirmede bir sakınca görmemektedirler. Bu şekilde Birlikte kendi normları genişleme politikasını bir araç olarak kullanabilmektedir (Akdağ ve Ekici, 2017).

Bu kapsamda uyguladığı disiplinli genişleme politikasıyla bünyesine yeni üyeler katarak etki alanını her geçen gün genişleten AB neredeyse tüm bir kıtaya barış ve huzur getirmiştir. Birliğin gerçekleştirdiği altı genişleme neticesinde siyasi bağlamda, kıtanın nerdeyse tamamını birleşmiş; ekonomik bağlamda, iki dünya savaşının sonrası harap duruma düşerek ABD'nin Marshall yardımlarıyla ayakta kalmaya çalışan ülkelerin ekonomileri, tekrar en gelişmiş seviyeyi yakalamışlardır (Ermağan ve Karcı, 2018: 13).

2.5.1. AB'nin Genişleme Süreci ve Koşulsallık

Tablo 7: AB Genişlemesi

Birinci Genişleme	1973	İngiltere, İrlanda, Danimarka
İkinci Genişleme	1981	Yunanistan
Üçüncü Genişleme	1986	İspanya, Portekiz
Dördüncü Genişleme	1995	Avusturya, Finlandiya, İsveç
Beşinci Genişleme	2004	Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Beşinci Genişleme	2007	Romanya, Bulgaristan
Altıncı Genişleme	2016	Hırvatistan

Kaynak: (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, sitesinden faydalanılarak hazırlanmıştır).

Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Batı Almanya, Fransa ve İtalya arasında Paris Antlaşmasının imzalanmasıyla hayat bulan Avrupa Bütünleşme süreci kademeli bir şekilde ilerleyerek zamanla politik ve askeri konuları da kapsayacak biçimde gelişerek son derece önemli bir yapı haline dönüşmüştür (Uysal, 2001: 141). Derinleşme ve genişleme olmak üzere iki ana eğilim şeklinde ilerleyen bütünleşme süreci, her gerçekleştirilen genişleme sonrası yeni üyeler ve getirdikleri sorunlar nedeniyle kurumsal düzenlemeler yapılan, artan üye sayısı nedeniyle zorlaşan ortak karar alma mekanizmasındaki sorunları çözmek için faklı stratejiler üretilen ve küresel sistemde meydana gelen değişikliklere zamanında reaksiyon veren aktif bir süreçtir (Akşemsettinoğlu, 2011: 1).

AB'nin birinci genişlemesinde yer alan İngiltere, İrlanda, Danimarka demokratik ve ekonomik açıdan zaten ileri seviyede olduklarından AB bütünleşme sürecine uyum ve bütünleşme açısından zorlanmamışlardır. Bu nedenle, ilk genişleme dalgasının katılım müzakeresi sürecinde demokrasiye dair herhangi bir önkoşul yer almamıştır. Bununla birlikte, 1970'lerde, AB ilk defa Yunanistan,

İspanya ve Portekiz'in yer aldığı genişleme turlarında demokratik koşullara uyumu üyelik için şart koşmuştur (Özkurt, 2017: 5).

Bu ülkelerin başvurular sonucu Avrupa Konseyi Demokrasi Bildirgesini Nisan 1978'de kabul ederek, üyeliğin zorunlu koşulunun üye ülkelerin her birinde temsilci demokrasi ve insan haklarına saygı gösterilmesi ile sürekliliğinin sağlanması olduğunu deklare etmiştir (Avrupa Konseyi, 1978: 6). Demokrasi Bildirgesinin ve AB koşulsallığının ilk etkileri Yunanistan'ı içine alan ikinci genişleme dalgasında görülmüştür. Topluluk her türlü ekonomik ve siyasal eksikliklerine rağmen kalıcı demokrasiyi sağlama adına Yunanistan'ın başvurusunu kabul etmiştir. AT, Yunanistan'ın üyeliği sonrası normatif gücünü kullandığı üçüncü genişlemesi olan İspanya ve Portekiz genişlemesini gerçekleştirmiştir. İspanya ve Portekiz ekonomileri zayıf, demokrasiye geçişleri sıkıntılı olan ülkelerdi. Bu nedenlerle üçüncü genişleme süreci sancılı ve ilk iki genişelemeye göre yavaş ilerlemiştir. Ancak, Yunanistan örneğinde olduğu gibi, Topluluk, demokrasinin gelişmesi ve bir daha askeri darbelerin yaşanmaması amacıyla bu ülkelerin üyelik taleplerini kabul etmiş; 1986 yılında Portekiz ve İspanya Topluluğun birer üyesi olmuşlardır (Eren, 2014: 363).

AB siyasi koşulsallığı tam olarak beşinci genişlemesinde uygulamıştır. Komünizm'den çıkan MDA ülkelerini liberal demokrasiye dönüştürmek ve siyasi refomları gerçekleştirmelerini teşvik etmek amacıyla Topluluk, bu ülkelerde siyasi koşulsallığı ilk olarak 1988-1989 yıllarında Ticaret ve İşbirliği Antlaşmalarıyla uygulamıştır. 1991'den itibaren Topluluk her başvuru sahibi MDA ülkesiyle ikili olarak Avrupa Antlaşması imzalamıştır. Avrupa Antlaşması için uygunluk, *Hukukun üstünlüğü, insan hakları, çok partili bir sistem, özgür ve adil seçimler* ve *piyasa ekonomis*i olmak üzere resmen beş koşula dayandırılmıştır. Bu değerler kapsamında Topluluk siyasi koşulsallığı sertleştirerek herhangi birinin ihlali veya bu standartların korunmaması durumunda antlaşmaları askıya alabileceğini belirtmiştir. Ancak AB'nin Slovakya'da 1994 ve 1995'te olduğu gibi demokratik olmayan uygulamalar olmasına rağmen hiçbir anlaşmayı askıya almamıştır (Grabbe, 2002: 257-258).

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması, Avrupa Topluluğu ve siyasal koşulsallığı için bir milat olmuştur. Antlaşmayla birlikte artık Avrupa bütünleşme sürecinin adı *Avrupa Birliği* olurken, üye ülkelerin, özgürlük prensiplerine, demokrasiye ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve hukukun

üstünlüğüne bağlılıkları vurgulanmıştır. Kopenhag'da 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi sonucunda ilk kez MDAÜ'lerin Birliğe aday olabileceği kabul edilmiştir (Avrupa Konseyi, 1993: 13).

Topluluk dördüncü genişlemesini politik ve sosyal istikrarıyla ekonomik gelişimi yüksek olan Avusturya, İsveç, Finlandiya devletlerini bünyesine katarak gerçekleştirmiş; bu ülkelerle Şubat 1993'te başlayan müzakereler sadece 13 ayda sonuçlandırılmıştır (Eren, 2014: 364).

1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile aday ülkelerin üye olabilmeleri için siyasal koşulları yerine getirmelerinin zorunluluğu teyit edilmiştir. Antlaşmada siyasal koşulsallıkla ilgili yeni ifadelerde yer almıştır. Antlaşmanın 6/1. Maddesiyle; "özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel özgürlüklere saygı ve hukuk devleti ifadeleri antlaşmanın başlangıç bölümünde yer alan anayasal ilkeler metnine dâhil edilerek Birliğin temelleri olarak nitelendirmiştir". Antlaşmayla yapılan bir diğer ciddi yenilik; "bu ilkelerin bir üye devlet tarafından ciddi ve sürekli ihlal edilmesi durumunda, Komisyon'un, ülkenin haklarının askıya alınmasına karar verebileceği" hükmünün getirilmesidir (Amsterdam Antlaşması, 1997).

16 Temmuz 1997'de AB Komisyonu'nun Gündem 2000 ismiyle yayınladığı strateji belgesinin amacı aday MDA ülkelerini üyeliğe hazırlamak ve Birliğin karşılaştığı sorunlara çözüm üretmektir. Belgede, AB Komisyonu, MDAÜ'lerin üyeliği için müzakerelerin açılmasını tavsiye etmiştir. Gündem 2000'de Türkiye hakkında görüş raporu hazırlanmamış ve sürecin dışında bırakılmıştır (Yıldız, 2011: 23-24).

Gündem 2000'de, Kopenhag Zirvesinde belirlenen siyasi koşulların içeriği tam olarak açıklanmıştır. Üye olabilme kriterleri koşullarının içeriği şu şekildedir: "*Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü* kapsamında aday ülkeler anayasaları siyasal çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve dinsel özgürlükler de dâhil olmak üzere demokratik özgürlükleri garanti altına almalıdır. Aday ülkeler değişik devlet makamlarının normal olarak işlemesine müsaade eden demokratik kurumlar ile bağımsız adli ve anayasal makamları kurmalıdır. Aday ülkelerde değişik siyasi partilerin iktidara gelmesine izin veren ve genel olarak muhalefetin rolünü tanıyan özgür ve adil seçimlerin yapılması gerekmektedir". "*İnsan Hakları* kapsamında aday ülkeler

Avrupa Konseyi bünyesindeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ve vatandaşların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkını tanıyan Protokolü kabul etmelidirler". "*Azınlık Haklarına Saygı* kapsamındaysa aday ülkelerin Avrupa Konseyi'nin Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen 1201 sayılı Tavsiye Kararı'nı kabul etmeleri gerekmektedir" (Avrupa Komisyonu, 1997: 40-42).

Gündem 2000 sonrası Aralık 1997'de Lüksemburg'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi'nde Komisyon'un olumlu görüşü alınarak Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Macaristan, Polonya ve Slovenya (Lüksemburg Grubu) ile müzakerelerin başlatılması kararlaştırılmıştır. MDAÜ'lerin 2004'te öngörülen katılımının yürürlüğe girmesi, hem Kopenhag kriterlerinin hem de Komisyon ve Konsey tarafından katılım ortaklıkları çerçevesinde öngörülen tamamlayıcı reformların uygulanmasına bağlı olduğu Konsey tarafından bu zirvede onaylanmıştır (Ethier, 2003: 102). Lüksemburg Zirvesindeki bir diğer önemli gelişme, Konsey'in, aday ülkelerin sunulan koşulları hangi oranda gerçekleştirdiğinin değerlendirileceği *İlerleme Raporlarını* hazırlamasını, Komisyon'dan talep etmesi olmuştur. İlerleme Raporları, *Siyasi Kriterler*, *Ekonomik Kriterler* ve *AB Mevzuatına Uyum* konularının yer aldığı üç bölümden oluşmaktadır (Dimitrova, 2011: 229).

İlerleme Raporlarının hazırlanarak yayınlanması sonucu AB koşulsallığının kapsamı ve içeriğinde de genişleme meydana gelmiştir. Birlik yayınladığı İlerleme Raporlarında, geçmiş dönemlerde talep ettiği koşullara ek olarak, demokrasinin pekişmesi için devlet kapasitesinin güçlendirilmesi, adli mercilerin bağımsızlıklarının sağlanması, yolsuzluklarla mücadele edilmesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve hapishane koşullarının düzeltilmesi gibi koşulları aday ülkelerden talep ederek, bu yeni koşulları genişleme stratejisinin kapsamına dâhil etmiştir. Lüksemburg sonrası ve ilk düzenli raporların yayımlanması sonrası Helsinki'de 10-11 Aralık 1999 gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi'nde Bulgaristan, Romanya, Malta, Letonya, Litvanya ve Slovakya (Helsinki Grubu) ile müzakere sürecinin başlatılması kararı alınmıştır. Zirvede, Birliği oluşturan ortak değerlerin tanımlandığı Milenyum Bildirgesi de kabul edilmiştir (Pridham, 2007: 451-452).

Kopenhag'da ki Aralık 2002 Zirvesinde tarihi bir karar alınarak bugüne kadarki en büyük genişleme ve bütünleşme hareketi gerçekleştirilmiş; Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta

ve Kıbrıs 1 Mayıs 2004'den geçerli olmak üzere üye olmuşlardır. Beşinci genişlemenin ikinci halkasıysa, Bulgaristan ve Romanya'nın, AB'nin istediği yolsuzlukla mücadelede yeterli performans göstermemelerine rağmen, 1 Ocak 2007'de üye yapılmalarıyla tamamlanmıştır (Canveren ve Öztürk, 2018: 49).

MDAÜ üyelikleriyle bu bölgede, gelişen göreli istikrarlı demokrasiler, Birliğin kendi güvenliğini de arttırmıştır. Bu ülkeler arasındaki azınlık ve sınır problemleri barış içinde çözüme kavuşturulmuş, bölge Birliğin yatırımlar yapabileceği yeni piyasalar haline gelmiştir. 5 Mart 2007 tarihli *Berlin Deklarasyonunda* AB liderleri Avrupa'nın beşinci genişlemeyle barış ve refah içinde bütünleşmiş Avrupa hedefine ulaşıldığını deklare etmişlerdir. Ayrıca beşinci genişlemeyle coğrafi olarak Avrupa içinde oldukları halde kendilerini Avrupalı olarak görmeyen bu devletler "işte şimdi gerçek Avrupalı olduk" diyebilmiştir (Dinç, 2011a: 226-227).

Beşinci genişleme en kapsamlı ve zorlu bütünleşme olmuştur. Çok sayıda devlet olması, ekonomik zayıflıklar, komünizm sonrası devlet ve toplumların temel dönüşümlere ihtiyaç duymaları ve AB müktesebatıyla bulunan büyük farklar sürecin zorlu geçmesinin başlıca nedenleridir. Zorluklara rağmen, MDA ülkeleri derin reformları gerçekleştirerek AB'nin birer üyesi olmuşlardır (Dimitrova, 2011: 221).

2.6. AB YUMUŞAK GÜCÜNÜN BALKANLARDAKİ ETKİSİ

Bulgaristan ve Romanya'dan sonra Şubat 2003'te Balkan ülkesi Hırvatistan AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuş; Birlik, Hırvatistan'ı Haziran 2004'te aday ülke olarak ilan etmiştir. Hırvatistan'ın genişleme sürecinde Birlik, tüm koşullara ek olarak Eski Yugoslavya için Kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) ile işbirliğini ön şart olarak sunmuştur. Hırvatistan halkı tarafından savaş kahramanı olarak görülen Ante Gotovina'nın iade süreci ilişkilerde en büyük problem olarak görülmüş; ancak, 2005 yılında İspanya'nın Kanarya Adaları'nda yakalanması sonucu bu sorun ortadan kalkmıştır. Hırvatistan'la müzakereler 3 Ekim 2005'te resmen başlayarak altı yılda tamamlanmış ve Hırvatistan 28. Üye olarak Temmuz 2013'te Birliğe üye olmuştur (Eren, 2014: 364).

Tablo 8: Balkan Ülkelerinin AB Üyelik Durumu

Ülke	Başvuru Tarihi	Adaylık Tarihi	Müzakerelerin Başlangıcı
Kuzey Makedonya	Mart 2004	Aralık 2005	-
Arnavutluk	Nisan 2009	Haziran 2014	-
Sırbistan	Aralık 2009	Mart 2012	Ocak 2014
Bosna Hersek	-	-	-
Karadağ	Aralık 2008	Aralık 2010	Haziran 2012
Kosava	-	-	-

Kaynak: (https://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9, sitesinden faydalanılarak hazırlanmıştır).

Batı Balkan aday grubu ülkeler, katılım yolunda MDA ülkelerine göre daha ciddi zorluklarla karşı karşıyadır. MDAÜ genişlemesinden elde edilen deneyimler ışığında AB, Batı Balkan ülkeleri için daha katı katılım kriterleri uygulamaktadır ve bu ülkeler yaygın genişleme yorgunluğuyla baş etmek zorundadır. Eurobarometer araştırmaları, AB vatandaşlarında yeni üyelerin kabul edilmesine yönelik coşkusunun azalmakta olduğunu göstermektedir. 2015 Sonbahar Eurobarometer anketinde, daha fazla genişlemeye karşı çıkanların oranı %51'ken, genişlemeye muhalefet, Avusturya'da %75, Almanya' da %73, Lüksemburg' da %69 ve Fransa'da %67 seviyesine ulaşmıştır (Eurobarometer 84, 2015). Batı Balkan ülkeleri, demokrasi konusunda da az deneyime sahip olduklarından MDA ülkelerine göre daha zorlu koşullarda katılım yoluna başlamışlardır. Ayrıca, Batı Balkanlardaki adaylar, iç savaşların son zamanlardaki mirası nedeniyle çözülmemiş etnik çatışmalarla karşı karşıyadır (Börzel, Dimitrova ve Schimmelfennig, 2017).

AB'nin Batı Balkanlar yönüne genişleme aktivizmi, önceki genişlemelere nazaran daha düşüktür. Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, görev süresi boyunca genişleme olmayacağını açıklayarak bu eğilimi doğrulamıştır. Birlik içerisindeki Avro krizi, Brexit müzakereleri ve mülteci krizi, dışarıda Ukrayna'da yaşanan Rus askeri müdahalesi ve ardından ülkedeki huzursuzluk, AB üye

ülkelerinin dikkatini gelecekteki üyelik genişlemesinden uzaklaştırmıştır (Börzel, Dimitrova ve Schimmelfennig, 2017: 15-37). Balkan ülkeleri her ne kadar yakın bir zamanda üye olabilecek gibi görünmese de verilen adaylık perspektifleri ve müzakere süreçleri yıllarca savaşın hakim olduğu bölgeye barış ve huzur getirmiş; AB'nin yumuşak gücü bölgede etkili olmuştur.

Tablo 9: 2007–2020 döneminde AB Aday Ülkelerine Tahsis Edilen AB Mali Yardım (milyon Avro olarak)

AB Adayı	**Finansal yardım 2007-2013**	**Finansal yardım 2014-2020**
Arnavutluk	591.2	649.4
Bosna Hersek	610.1	165.87
Kosova	635.3	645.5
Makedonya	615.1	664.2
Karadağ	235.6	270.5
Türkiye	4.799	4,453.9
Sırbistan	1,385.4	1,508.0

Kaynak: (Avrupa Komisyonu, 2016).

Batı Balkan adayları zor başlangıç koşullarına rağmen genişleme sürecine devam etmektedirler. AB'nin amacıysa önceki genişlemelerde olduğu gibi Avrupa'da istikrarlı demokratik rejimleri teşvik etmekdir. AB, bu ülkelere genişleme perspektifi vermeseydi, bölgedeki etnik çatışma, ekonomik çöküş, kanunsuzluk, istikrarsızlık ve kötü yönetişim yüzünden kendisi de bir bedel ödeyecekti. Bu nedenle AB, mevcut olan en iyi demokratikleşme aracı olan genişlemeyi Balkanlarda yavaş da olsa sürdürmeye devam etmektedir (Vachudova, 2014: 124-126).

2.7. AB KOMŞULUK POLİTİKASI

AB'nin ortaklık ve üyelik arasında tanımlanmamış bir yerde bulunan *komşuluk politikası,* yarı açık kapı politikası olarak tanımlanmaktadır. AB, Komşuluk Politikasıyla yasadışı göç ve enerji gibi kendisi için hayati öneme sahip

problemlere çözüm üretmeye çalışmaktadır (Akdağ ve Ekici, 2017: 52). Komşuluk Politikası, Doğu Avrupa, Kafkaslar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan: Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin Otoritesi, Suriye, Tunus ve Ukrayna olmak üzere 16 ülkeyi kapsamaktadır (Ermağan ve Karcı, 2018: 14-15).

AB, son genişlemelerle problemli ülkelerle komşu olmuştur. Birlik kendi için de sağladığı barış ve huzur ortamını etrafındaki ülkelere de yaymak istemektedir. Ancak, Birlik, bunu yaparken üyelik perspektifi vermek yerine bu ülkelere Komşuluk Politikası kapsamında durumlarına ve yapabilirlik kapasitelerine göre hazırlanmış antlaşmalar teklif etmektedir. Bu antlaşmalar kapsamında komşu ülkelerden demokrasi ve insan hakları konusunda iç işlerinde düzenlemeler yapılması istenmekte; karşılığında yardım veya işbirliği vaat edilmektedir. Bu kapsamda, AB'yle ilişkilerin derinleşmesi, ortakların demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması, piyasa ekonomisi, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetişim gibi değerleri uygulamalarındaki ilerlemelerine bağlıdır (Piskorska, 2018: 86).

Komşuluk politikasının yapısı ve izleme süreci katılım sürecini taklit eder ve böylece Komisyon'un doğuya genişlemeyle kazandığı uzmanlık türünü yansıtır. Komşuluk politikası kapsamında Komisyon tarafından, hem ortak ülkeyi hem de AB'yi davranış değerlerine ve uluslararası davranış normlarına saygı göstermeye iten iki taraflı siyasi belgeler olan Eylem Planları hazırlanmaktadır (Ferrero- Waldner, 2005). AB ile her Komşuluk politikası ülkesi arasındaki bireysel olarak uyarlanmış ikili Eylem Planlarının yapısı ve içeriği aday ülkelerle Katılım Ortaklığına benzemektedir. Komisyon'un, Komşuluk politikasına dahil ülke raporları, potansiyel aday ülkeler hakkındaki görüşlerine benzer ve Komşuluk politikası İlerleme Raporları, aynı detaylarda olmasa da, Komisyonun adaylar hakkındaki düzenli raporlarını andırır (Sasse, 2008: 297).

Komşuluk politikasının koşulsallığının başarısı veya başarısızlığı, hem komşuluk politikası devletlerinin bu politikaların teşvik ettiği hedeflere, değerlere ve somut projelere olan bağlılığına hem de kapasiteye bağlıdır. AB'nin bu ülkelerdeki gerekli ekonomik, sosyal ve politik reformları teşvik etmek amacıyla AB'ye katılım perspektifinin geleneksel teşviki yerine çoğunlukla ekonomik, sosyal ve güvenlik açısından uygun alternatifler sunmaktadır. Ancak üyelik vaadinin yokluğu nedeniyle

bu alternatiflerin, reformların gerçekleştirilmesi için yeterli bir teşvik sağlayamayacağı düşünülmektedir (Kelley, 2006).

Komşuluk politikası çerçevesinde doğu komşularına yönelik özel olarak geliştirilen "Doğu Ortaklığı Girişimi" altı eski Sovyet Cumhuriyetini Avrupa düzenine yaklaştırmayı hedeflemektedir. Doğu Ortaklığı, bu ülkelerle siyasi birlik, daha fazla ekonomik bütünleşme, vize rejiminin kolaylaştırılması, etkin yönetişim ve enerji güvenliğinin sağlanmasının hızlandırılmasını öngörmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015).

2014'ün başlarından bu yana, Ukrayna krizi ve Kırım'a Rus askeri müdahalesi nedeniyle Doğu Ortaklığı en çok tartışılan politikalardan birisi haline gelmiştir. Tartışmanın odağı, Avrupa'nın doğu komşularını şekillendirme girişimini ve mekanizmalarını yenileme ihtiyacıyla ilgilidir. Özellikle Ukrayna krizinden sonra, AB'nin dönüştürücü güç kapasitesinin sınırları daha belirgin hale gelmiştir. AB'nin bölgedeki normatif ve yapısal çabalarından bağımsız olarak, ortak ülkelerdeki siyasi sistemler giderek daha dengesiz hale gelirken (Ukrayna ve Moldova), otoriter rejimler daha da güçlenmiştir (Azerbaycan ve Belarus). Sonuçta AB, Ukrayna Krizi'nde bölgede istikrar ve güvenliği sağlamada açıkça başarısız olmuştur (Valiyeva, 2016: 12-14).

Gerek Komşuluk Politikası gerekse Doğu Ortaklığı Birlikle diğer komşu ülkeler arasında belirli bir düzeyde siyasi diyaloğa ulaşmada başarılı olsa da gerçekte, hedeflenen reformların çoğunun gerçekleşmesinde, özellikle demokratikleşme ve hukukun üstünlüğünü sağlamada başarısız olmuştur. Bu başarısızlığa politik koşulsallığın temel önkoşullarıyla ilgili üç büyük engel neden olmuştur: Birincisi ve en önemlisi bu ülkeler için *üyelik perspektifinin olmayışıdır*. İkincisi, daha az kayda değer ödüller bile demokratik reformdaki ilerleme ile güvenilir bir şekilde ilişkilendirilmemiştir. Üçüncüsü, bu ülkelerin hükümetleri yüksek iç *uyum maliyetlerine* maruz kalacak olan otoriter ülkelerdir (Schimmelfennig, 2007: 137).

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın devamı niteliğinde olan AB üyelerini ve Akdeniz Ortak ülkelerini içeren Akdeniz Birliği de AB'nin komşuluk politikası kapsamındaki bir diğer önemli girişimidir. Orta Doğu ve Güney Doğu Akdeniz ülkeleri coğrafi olarak Avrupa'ya komşudur ve Birlik için ekonomik olarak çok

önemlidirler. Her yıl bu bölgelerden Avrupa'ya göç artmakta ve AB, Avrupa toplumlarındaki göçmen ulusların uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu soruna ek olarak, Avrupa güçlerinin bazıları bölgede geçmişte emperyalist bir rol oynamıştır ve bu ülkeler bölgedeki prestijini kaybetmek istememektedirler. Ayrıca, AB, Orta Doğu ülkelerinden enerji ithal etmektedir ve bu ülkeler AB'nin önemli ticaret ortaklarıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı bölgedeki olası istikrarsızlıklar AB için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Sonuç olarak AB bölgedeki demokrasiyi ve istikrarı, yararları ve çıkarları için desteklemeye çalışmaktadır. Ayrıca, AB uluslararası ve bölgesel sorunları diyalog yoluyla çözmek istediğinden, Ortadoğu'da yumuşak gücünün aracı olan *Akdeniz Birliği* ve selefi *Avrupa-Akdeniz Ortaklığı* gibi politikaları geliştirmiştir (Bayır, 2016: 13-14).

AB'nin Orta Doğu'ya yönelik ilk kurumsal yaklaşımı olan Barselona Süreciyle beraber iki bölge arasında ticari ve siyasal ilişkilerle kültürel etkileşimin arttırılması hedeflenmiştir. Birlik, ekonomik bütünleşme ve demokratikleşme hedefiyle bölgede istikrarın sağlanmasını amaçladığını deklare etse de birçok yazara göre bölgeye yönelik politikaların ana sebebi kendisine yönelik gerçekleşen göç dalgalarının önüne geçebilmek; sorunu *kaynağında çözme* anlayışıdır. AB'nin bölgeye yönelik girişimleri diğer komşuluk politikalarında olduğu gibi başarısız olmuştur. Bu başarısızlıkta bölge ülkelerinin yerel politikalarına müdahale edilmemesi, mevcut otoriter rejimlerle işbirliği yapılması ve Avrupalı ülkelerinin sadece kendi çıkarlarını düşünmesi etkili olmuştur. Arap Baharı ile başlayan değişimleri takiben, Birlik 2011 yılında Komşuluk Politikasını revize etmiş, demokrasi, istikrar ve refah vurgusu yapılmış ancak bu dönemde de bölgeye yönelik politikalar yine başarısız olmuştur. Çünkü AB bölgeyle ilişkin konularda kendi kaygılarına ağırlık vererek göç, enerji ve terörizm konularını ön plana çıkarmış ve komşuluk politikası kapsamında bölge ülkeleriyle yaptığı anlaşmaları bu çerçevede hazırlamıştır (Dinç, 2018: 7).

2.8. AB'NİN YUMUŞAK GÜCÜNE ELEŞTİRİLER

AB'nin *yumuşak*, *sivil* veya *normatif* bir güç olduğu kimi yazarlarca kabul edilmemektedir (Kugiel, 2017: 69). Özellikle 2008 yılından itibaren birçok üye ülke

ekonomisinde yaşanan ekonomik krizler, bunların tetiklediği 2011 Avro Bölgesi Krizi, bu krizle mücadele yöntemleri konusunda oluşan Birliğin dayanışma ruhuna tamamen aykırı ulus devlet boyutlu dirençler, mülteci krizleri, Anayasa'nın Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda reddedilmesi, AB üyeleri arasında gittikçe belirginleşen Kuzey-Güney farkı, 2016 Brexit'i ve aşırı sol-sağ partilerin yükselişi AB'nin yumuşak gücünün sorgulanmasının temel nedenleridir (Eren, 2014: 366). Brexit ve göç krizi AB'nin yumuşak gücüne darbe vuran iki önemli gelişme olmuştur.

Brexit, AB üzerinde hem maddi hem de sembolik olarak geniş kapsamlı sonuçları olması muhtemel bir süreçtir. Haziran 2016'da yapılan referandumla *AB tarihinde ilk kez bir Üye Devlet, Birlikten ayrılmaya karar vermiştir*. Brexit tamamlandığında, Birlik 60 milyon vatandaşını, ikinci en büyük ekonomisini, dünyanın en etkili diplomasilerinden birisini kaybedecek; Birliğin imajı ve çekiciliği zarar görecektir. Brexit'in, diğer üye ülkelerde (Fransa, Hollanda ve diğerleri gibi) AB üyeliğinden ayrılma konusunda domino etkisi başlatma riski de vardır. Ayrıca süreç, Birlik antlaşmalarında, üye ülkeler için daha güçlü bir rol ve Birlik düzeyinde ulusüstü yönetilen bazı politikaların (yani ticaret) egemen devletler lehine yeniden konumlandırılması için güçlü çağrıları tetiklemiştir. Kugiel (2017: 67-68)'e göre "Brexit'e oy verenler, AB'nin dört temel özgürlüğünden birisi olan emeğin serbest dolaşımına *açıkça saldırmışlardır*". Süreç, AB yumuşak gücünün önemli bir kaynağı olarak görülen genişleme sürecine büyük zararlar verirken, Doğu Avrupa ülkelerinden göçün İngiltere referandumunda önemli bir rol oynaması, diğer ülkeleri AB'yi yeni ülkeleri de içerecek şekilde genişletme konusunda gelecekte *daha isteksiz* hale getirebilir. Örneğin bu korkunun, Nisan 2016'daki AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması referandumunda ret oyu kullanan Hollandalı seçmenlerin üzerinde önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

2015-2017 yılları arasında bir dizi terör saldırısı, AB mülteci politikalarının ve terörle mücadelede sınır kontrollerinin etkinliği konusunda tartışmalar yaratmıştır (Patalakh, 2017: 152). Suriye'deki iç savaş nedeniyle kaçan insanlar göç etmek için öncelikle Türkiye ve AB'ye yönelmektedirler. Bu durum sonucu artan mülteci ve göçmen sayıları Birlik ve üye ülkelerin iç politikalarında sürekli gündeme gelmekte, iktidardaki yöneticiler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Özellikle 2015 yılında bir milyonun üzerinde mültecinin ve göçmenin AB'ye girişleri, Birlik üzerinde geniş

kapsamlı ve büyük ölçüde olumsuz bir etki yaratmıştır. AB'nin göçle mücadelede verdiği karmakarışık tepki, Birliğin tutarlılığını baltalayarak küresel olarak olumlu imajının sorgulanmasına neden olmuş, üye devletlerarasında genişleyen bir siyasi krize ve artan bölünmelere yol açmıştır (Dinç, 2018: 13).

Avrupa kendisi, kitlesel göç krizinin ciddi dış mücadelesiyle karşı karşıya kaldığında; dünya çapında vaat ettiği ilkelere bağlı kalmakta zorlanmıştır. Yüzbinlerce insanın göçü yanında terörist tehditlerin artması ve kendi seçmenlerinin huzursuzluğu karşısında çoğu Avrupa hükümeti daha fazla insanın AB'ye ulaşmasını engellemeye odaklanmıştır. Bu kapsamda kaçakçılık ağlarına karşı mücadele, sınır kontrolleri (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik) ve Akdeniz'deki deniz devriyeleri arttırılmış, ayrıca üçüncü ortaklarla işbirliğini güçlendirilmiştir. Mali olarak kaçak göçmen konusunda, AB insani yardımları arttırarak Avrupa sınırları dışındaki mültecilere özellikle Suriye ve Türkiye'dekilere yardım etmek için özel fonlar kurmuş, örneğin, Afrika için 3.38 milyar Avro'luk Acil Yardım Fonu oluşturmuştur. Her ne kadar bu tür yaklaşımlar insancıl bir dille göçmenlerin hayatını kurtarmak adı altında yapılmış olsa da, hedefleri açıkça düzensiz göçten kaynaklanan problemleri çözerek AB'ye hizmet etmektir (Kugiel, 2017: 61).

Birçok AB üyesi, göçmenlere daha az çekici görünmek için iltica politikalarını değiştirmiştir. Örneğin Almanya, mültecilerin Avrupa kıyılarına ulaşmadan önce Afrika'daki üçüncü ülkelere geri gönderilmeleri konusunda uzun süre eleştirdiği Avustralya benzeri bir sisteme başvurulmasını Birliğe önermiştir. Bu adım hala Avrupa'daki pek çok kişi için kabul edilemez gözükse de, AB'nin kayda değer bir dönüş gerçekleştirdiği ve AB'nin kapıları kapandığı açıkça görülmekte, *Avrupa Kalesi'nin* duvarları yükseldikçe, AB'nin kuruluş ilkeleri büyük yara almaktadır (d'Oultremont ve Martin, 2015). Mülteci krizine verilen bu sert tepkiler, AB'nin bile ana çıkarları söz konusu olduğunda, yüksek normatif standartlarını uygulamada seçici olduğunu kanıtlamıştır.

Mülteci krizinin yan etkilerinden biri de Avrupa'daki popülist ve aşırı sağcı güçlerin, güçlenmesidir. Örneğin Almanya'da göçmen karşıtı *AfD,* 2017 Almanya Federal Seçimlerinde, %12,6'lık bir oy oranıyla Meclis'te üçüncü parti haline gelmiştir (Çakı ve Topbaş, 2018: 64). Fransa'da, *Ulusal Cephe,* 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oyların %24,86'sını, 2015 yerel seçimlerinde %27,7'sini, 2017 yılının mayıs ayında parti lideri Jean-Marie Le Pen her ne kadar Emmanuel

Macron'a karşı kaybetse de ikinci turda oyların %33,9'unu toplamıştır (AVİM, 2018). Hollanda'da *Özgürlük Partisi*, 2010 genel seçimlerinde oyların %15,5'ini almıştır. Avusturya'da, *Aşırı Sağ Özgürlük Partisi*, özellikle gençler arasında popülerdir (Kaya, 2017). Ayrıca Polonya ve Macaristan'da iktidarda, İsviçre ve Finlandiya'da koalisyon hükümetlerinde, aşırı sağ partiler bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Yunanistan'daki Syriza, İspanya'daki Podemos ve İtalya'daki Beş Yıldız Hareketi'nin son yıllarındaki başarıları popülizmin politik yelpazenin bir tarafıyla sınırlı olmadığını göstermektedir (Martinelli, 2016: 7).

Birliğin etkili bir yumuşak veya normatif güç olduğuna dair iddialara bir başka meydan okuma *Arap Baharı* olmuştur (Oz, 2015: 491). İsyanlardan etkilenen ülkelerin vatandaşları göç etmeye başlamış, bu durum bölgeye komşu olan AB'de yasadışı göç probleminin daha da büyümesine neden olmuştur. Artan göçle birlikte terör ve diğer güvenlik kaygıları nedeniyle AB, Arap Baharı'nın ilk dönemlerinde iktidardaki otoriter rejimlere destek vererek işbirliği yapmıştır. Bu durum AB'nin *değer odaklı* dış politikasına ters düşmüştür (Asseburg, 2013: 58). AB'nin, Arap Bahar'ı sürecinde hem ayaklanmaların sonuçlarına karşı temkinli hem de ortak bir cevap oluşturmada geç kalması geniş şekilde eleştirilmiştir (Schumacher, 2011: 109).

AB'nin silahlı bir kuvvetinin bulunmaması sebebiyle yumuşak gücünü tam olarak kullanamadığını düşünen bir kesim bulunmaktadır. AB genellikle küresel çapta meydan okumalar karşısında çoğu zaman birlikte hareket edememekte ya da Arap Baharında olduğu gibi çok geç tepki vermektedir. Bu durum Birliğin uluslararası meselelerde ne kadar etkili bir aktör olduğunun sorgulanmasına neden olmaktadır. Ayrıca Birliğin kullandığı dış politika stratejisi ve değer odaklı politikaları yakın coğrafyası dışındaki bölgelere cazip gelmemektedir (Moravcsik, 2017).

Üye ülkeler arasında işbirliğinin yeterince olmaması ve koordinasyon eksikliğinin sebep olduğu bir başka sorunsa AB'nin küresel olarak çok güçlü bir aktör olarak kabul edildiği çevre sorunları, insan hakları ve uluslararası yardım gibi konulardaki başarısını siyaseten baskı aracı olarak kullanamamasıdır. Örneğin AB Filistin'e büyük maddi yardımlarda bulunmasına rağmen bölgede ABD kadar ciddiye alınmamaktadır. Yine Balkanlarda en çok maddi yardımda bulunan aktör olmasına rağmen Bosna ve Kosova'da olduğu gibi meydana gelen karışıklarda çözüm üretememiş ve sorunların çözümü ABD sayesinde olmuştur (Dinç, 2011: 100).

Örneklerde de görüldüğü gibi AB uluslararası politikada ekonomik gücüne güvenerek, karşılaştığı problemleri parayla çözmeye çalışan ancak askeri güç açısından yetersiz bir oluşumdur ve büyük krizlerde öncelikli olarak ciddiye alınmamaktadır.

Yukarıda açıklanan olumsuz koşullara rağmen AB'nin artık yumuşak bir güce sahip olmadığını söylemek mümkün değildir. AB dünyanın en zengin, teknolojik olarak gelişmiş, kültürel açıdan çekici, huzurlu ve istikrarlı bölgesi olmaya devam etmektedir (Kugiel, 2017: 69). Dünyada milyonlarca insanın ve birçok ülkenin AB'ye dâhil olmak istemesi, Birliğin yumuşak gücünü göstermektedir (Nye, 2004). Dahası, Mart ayında Hollanda'da yapılan genel seçimler ve Mayıs'ta yapılan Fransa cumhurbaşkanlığı seçimleri, Avrupa'daki popülist partilerin sınırlarını kanıtlamıştır. Özellikle Fransa seçimleri, Avrupalılar için yeni bir güven kaynağı olmuştur. Le Pen 2017 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların %33'ünü almasına rağmen, AB yanlısı aday Emmanuel Macron'a yenilmiştir. Bu Avrupa'da popülist güçler için sağlam bir yenilgi olmuştur (Kugiel, 2017: 69).

AB'nin artık takip edilecek çekici bir model sunamadığına dair iddiaların doğruluğuna dair şüpheler de bulunmaktadır. AB, *Brexit* dışında, büyük krizleri diplomatik yollarla çözmeyi başarmıştır. Büyük bir ekonomik kriz geçiren Yunanistan'ın Avro bölgesinde kalması ve Türkiye ile daha fazla mülteci girişine son veren bir anlaşma yapılması bu duruma verilecek iyi örneklerdir. Ayrıca Brexit'in dağılma değil de derinleşme yönünde etki yaratması ihtimali de bulunmaktadır. Siyasal entegrasyona ve derinleşme politikalarına karşı olan ülkelerin Birlikten ayrılması bu yöndeki vetoları da kaldıracağından daha sıkı bütünleşmenin oluşmasına olanak sağlayabilir; üye ülkeler arasında işbirliğini derinleştirebilir (Akdağ, 2018).

Aşağıdaki sunulan 2018 Temel Kriterler Işığında En İyi 10 Ülke Yumuşak Güç Endeksi Tablosunda da görüldüğü gibi AB'ne üye ülkeler geçmiş dönemlerde olduğu gibi yine üst sıralardadır.

Tablo 10: Temel Kriterler Işığında En İyi 10 Ülke Yumuşak Güç Endeksi (2018)

Sıra	Yönetim	Kültür	Teknoloji	Eğitim	Uluslararsı Sözleşmelere Katılım	Yatırım
1	İsveç	Amerika	Amerika	Amerika	Fransa	Singapur
2	İsviçre	İngiltere	Fransa	Almanya	İngiltere	İsviçre
3	Norveç	Fransa	İngiltere	İngiltere	Almanya	İsveç
4	Hollanda	Almanya	Almanya	Hollanda	Amerika	Danimarka
5	Danimarka	İspanya	G.Kore	Fransa	Japonya	Amerika
6	Finlandiya	Hollanda	Kanada	Avusturalya	İtalya	Almanya
7	Kanada	Avusturalya	Singapur	Kanada	İspanya	İngiltere
8	Almanya	Belçika	Japonya	Belçika	Hollanda	Güney Kore
9	Avusturalya	Çin	İsveç	İtalya	Çin	Japonya
10	Yeni Zelanda	İtalya	Avusturya	Japonya	İsveç	Hollanda

Kaynak: (McClory, 2018: 59).

AB'yi yumuşak güç olarak gören siyasetçi, akademisyen ve entelektüeller, AB modelinin dile getirdikleri çeşitli eksikliklerini gidererek normatif modelde ısrar edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu kesime göre AB, uluslararası siyasette "kendi değer ve çıkarlarını yüceltmeye", "vatandaşlarını korumaya" "barışa katkı yapmaya", "dünyanın sürdürülebilir kalkınmasına destek olmaya" devam etmelidir. Barroso'ya göre, "dünyadaki en önemli normatif güçlerden biri olarak AB, ister tek başına, ister Pasifik'teki partneriyle birlikte, küresel ısınma ve terörizmle mücadele gibi konularda, örnek olmalı, makul olmalı ve başkalarına en az zarar verme ilkesini benimsemelidir" (Dinç, 2011: 104-107).

2.9. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde AB'nin nasıl bir güç olarak görülebileceğine dair değerlendirme yapılmış ve Birliğin yumuşak güç kullanan normatif bir güç olduğu sonucuna varılmıştır. Daha sonra, AB'nin dış politikada niçin sert güç yerine bu gücü kullandığı ve yumuşak güç stratejileri açıklanmıştır. Bölümün ilerleyen safhalarında AB koşulsallığı ve başarısını belirleyecek faktörler incelenmiş; AB'nin yumuşak güç kullanımın en etkili yolu olan genişleme süreci ve komşuluk politikası açıklanmıştır. Genişleme sürecinde çok etkili ve başarılı olan AB koşulsallığının üyelik perspektifi olmaması nedeniyle komşuluk politikasında etkili olmadığı tespit edilmiştir. Bölümün son kısmında AB yumuşak gücüne getirilen eleştiriler ve bunlara karşı verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

3. BÖLÜM

KOŞULSALLIK BAĞLAMINDA TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİSİ (1999-2019)

Bu bölümde 1999 sonrası AB'nin Türkiye üzerindeki yumuşak gücü koşulsallık bağlamında açıklanacaktır. Birinci bölümde Helsinki sonrası AB-Türkiye ilişkileri derinlemesine incelenmenden önce 1959-1999 yılları arası süreç kısaca değerlendirilecektir. İkinci bölümde 1999-2019 yılları arası AB'nin yumuşak gücünün Türkiye üzerindeki etkisi incelenecektir. İkinci bölüm dört ana kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda adaylıktan müzakerelerin başlatılması kararının alındığı 2005 yılına kadar olan dönem "1999-2005 yılları arasında Koşulsallıkla Beraber Reformların "Altın Çağı" başlığı altında, AB'nin yumuşak gücünün Türkiye'de hangi alanlarda ne kadar ve niçin etkili olduğu ele alınacaktır. İkinci kısımda Türkiye ve AB'deki gelişmeler nedeniyle neredeyse tıkanma noktasına gelen ilişkiler "2005-2009: AB Projesinin Duraksaması" başlığa altında sunulacaktır. Üçüncü kısımdaysa 2012-2015 arası dönem donma noktasına gelen ilişkileri tekrar canlandırma cabası olarak nitelendirebileceğimiz "Pozitif Gündem ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri" başlığı altında değerlendirilecektir. Son kısımda 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsü nedeniyle ilişkilerin yeniden çıkmaza girmesi "15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkilerinin Durumu" başlığı altında ele alınacaktır.

3.1. 1959-1999 YILLARI ARASI AB-TÜRKİYE İLİŞKİSİ

Türkiye, 31 Temmuz 1959'da Demokrat Parti döneminde AT'ye ortak üye olabilmek amacıyla müracaatta bulunmuş ve adaylığa giden kırk yıllık süreç başlamıştır. Türkiye'nin bu başvuruda bulunmasının başlıca sebepleri, ekonomik kalkınma sürecinin hızlanacağı düşüncesi ve Topluluğa üyelik başvurusunda bulunan Yunanistan'dan geri kalmama kaygısıdır[4]. Başvuru sonrası resmi olarak ilişkilerin başlangıcı niteliğinde olan Ankara Antlaşması (Türkiye ile AET Arasında Bir

[4] Türkiye, Yunanistan'dan sonra Ortak Üyeliğe başvuran ikinci ülkedir.

Ortaklık Yaratan Antlaşma) 12 Eylül 1963 yılında dönemin başbakanı İsmet İnönü ile Topluluk yetkilileri arasında imzalanarak, 1964 yılında yürürlüğe girmiştir (Uysal, 2001: 140-142).

Ankara Antlaşması *hazırlık dönemi, geçiş dönemi* ve *son dönem* şeklinde üç dönemden oluşmaktadır. Antlaşma çerçevesinde, hazırlık ve geçiş dönemlerinin tamamlanmasından sonra, Gümrük Birliğine (GB) ulaşılması hedeflenmiştir. 1 Aralık 1964-31 Aralık 1972 arasını kapsayan hazırlık döneminde, Türkiye'nin yerine getirmesi için herhangi bir sorumluluk yüklenilmemiş, Topluluk bu dönemde yapacağı yardımlarla Türk ekonomisini güçlendirerek, geçiş dönemine hazır hale getirme sorumluluğunu üstlenmiştir (Öniş, 2000: 467).

1973 yılında yürürlüğe giren *Katma Protokolle* hazırlık dönemi sona ererken *Geçiş Dönemine* ait yeni şartlar tayin edilmiştir. Geçiş döneminde**,** hazırlık döneminden farklı olarak yükümlülükler tek taraflı olmaktan çıkarılarak karşılıklı olmuştur. Bu dmnemde ilişkilerde problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 1974'te başlayan Petrol Bunalımı ve Kıbrıs Barış Hareketi sonrası uygulanan ambargolar neticesinde ekonomisi bozulan Türkiye, geçiş dönemi yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini vurgulamış, bu kapsamda Topluluk Türkiye'nin yükümlülüklerinin beş yıl dondurulmasını kabul etmiştir (Uysal, 2001: 142-144).

12 Eylül 1980 tarihinde vuku bulan askeri darbeyle ilişkilerde daha sorunlu bir döneme girmiştir. Topluluk özellikle Ekim 1981'den itibaren etkisini artıran darbe yönetiminin demokratik olmayan uygulamaları sonucunda 22 Ocak 1982 tarihinde ortaklık görüşmelerinin dondurulmasına karar vermiştir (Erdem, 2015: 43-44). Özal'ın başbakan olması ile beraber ilişkilerde yeni bir döneme girilmiş, sürpriz bir şekilde 14 Nisan 1987'de AT'ye tekrar üyelik müracaatında bulunulmuştur. Ancak başvuru Ankara Antlaşması çerçevesinde değil, "Roma Anlaşması'nın 237. Maddesi" kapsamında yapılmıştır. Komisyon başvuruya cevabı 18 Aralık 1989'da vermiş ve Türkiye'nin talebini reddetmiştir (Karabulut, 2007).

Sonrasında yapılan Maastricht Zirvesinde (9-10 Aralık 1991), Lizbon Zirvesinde (25-27 Haziran 1992) ve Kopenhag Zirvesinde (21-22 Haziran 1993) genel olarak Türkiye'yle işbirliğinin sadece GB'nin kapsamında devam edilmesine karar verilmiştir. Bu zirveler sonrası 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararıyla 1 Ocak 1996'dan geçerli olmak üzere Türkiye ile AB arasında oluşturulan GB

yürürlüğe girmiştir. Bu kararla birlikte 1963 tarihli Ankara Anlaşmasıyla öngörülen geçiş süreci tamamlanmıştır (Temiz, 2009: 117).

Aralık 1997 Lüksemburg zirvesinde üyelik için ehil olduğu vurgulanmakla beraber Türkiye'nin müzakere sürecine başlayabilmesi için gerekli olan siyasi ve ekonomik koşullara sahip olmadığı vurgulanmıştır (Demirkıran vd., 2010: 59). Bu sonucun ortaya çıkmasında kimilerine göre özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye'de İslamcı köktenciliğin ve Kürt ayrılıkçılığının en büyük tehditler olarak görülerek *daha fazla güvenlik, daha az demokrasi* dengesizliğiyle Türk siyasetindeki bazı demokratik uygulamaların askıya alınması etkili olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan'ın 1997 yılında, Ceza Kanununun 312/2 maddesi gereğince dini ve etnik nefreti teşvik ettiği iddia edilen bir şiir okumaktan hapse atılması bu kapsamda değerlendirilir (Ulusoy, 2008: 315).

Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi'nde ise AB oybirliğiyle Türkiye'nin Birlik üyesi adayı olduğunu ilan etmiş; Başbakan Ecevit'in deyimiyle AB kapısı, "Türkiye'ye önkoşulsuz olarak açılmıştır" (Sayın, 2016: 45). Zirve sonucunda AB Komisyonu tarafından Türkiye'nin üyelik için Kopenhag Kriterleri çerçevesinde öncelikli olarak neler yapmasının gerektiğini ve yapılacak mali yardımları içeren *Katılım Ortaklığı* belgesini, Türkiye tarafınınsa bu belgeye karşılık AB müktesebatının yükümlülüklerinin üstlenilmesine yönelik *Ulusal Program* hazırlaması kararı verilmiştir. AB'nin Helsinki kararını almasında farklı nedenler rol oynamıştır. Kıbrıs sorununun çözülmesi amacı, Lüksemburg sonrası Türkiye'nin AB'yle olan siyasi diyaloğu kesmesi ve ilişkileri dondurması, Türkiye'nin Kosova Kriziyle öneminin bir kez daha kanıtlanması ve Almanya ile diğer Avrupa ülkelerinde Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşan Sosyal Demokratların iktidara gelmesi bu nedenlerin başlıcalarıdır (Font, 2006: 206).

Helsinki Zirvesi kararlarında Yunanistan'ın değişen tutumu da önemli rol oynamıştır. Yunanistan'ın olumsuz tavrını değiştirmesinde dönemin Dışişleri Bakanlarının arasındaki kişisel iyi ilişkilerin iki ülke ilişkilerine de yansıması ve her iki ülkede meydana gelen deprem felaketleri etkili olmuştur. Ayrıca Yunanistan'ın, Kıbrıs ve Ege sorunlarını AB platformuna taşımak istemesi bu değişimde önemli rol oynamıştır (Fırat, 2004: 54-55).

Türkiye'nin aday statüsünü elde etmesiyle beraber, AB konusu Türkiye'nin iç ve dış politikasında ana gündemini oluşturmuş, Birlik kriterlerini kendi yasalarına ve politikalarına uyarlama zorunluluğu Türkiye'de yapısal bir dönüşümün olmasını zorunlu kılmıştır. AB-Türkiye ilişkilerinin niteliğindeki bu değişimin kritik yönü, demokrasi ve insan hakları da dâhil olmak üzere birçok politika alanında Avrupa standartlarını benimseme konusunda Türkiye üzerinde baskı yaratmasıdır (Ulusoy, 2008: 309). Zirve sonrası, Kopenhag Kriterlerini karşılamak; demokratikleşme, laik, sosyal, hukuk devletini tüm yönleriyle inşa edip uygulamak; Ege ve Kıbrıs gibi konuları çözerek gündeminden çıkarmak; uyum yasalarını çıkarmak ve uygulamak; ekonomiyi liberalleştirerek AB'ye üye ülkelerin ürünleriyle rekabet edebilecek düzeye getirmek Türkiye'nin yerine getirmesi gereken şartlar olmuştur (Aslan, 2000: 23).

3.2. 1999-2019 YILLARI ARASI AB KOŞULSALLIĞI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİSİ

3.2.1. 1999-2005: Koşulsallıkla Beraber Reformların "Altın Çağı"

Helsinki zirvesinde kararlaştırıldığı şekilde Birlik tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi 24 Mart 2001'de onaylanırken, hazırlanan belgeye karşılık Türkiye Ulusal Programı 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulunda kabul edilmiş ve Türkiye'nin adaylık süreci başlamıştır (Özer, 2009: 94). Ulusal programın kabulü sonrası iktidardaki hükümet peş peşe yaptığı reformlarla üyelik konusunda ülkenin ne kadar kararlı olduğunu göstermiş, AB yumuşak gücü bu dönemde Türkiye'nin dönüşümde etkisini hissettirmeye başlamıştır.

Tablo 11: 2002-2004 Yılları Arasında Yürürlüğe Giren Uyum Paketleri

No	Tarihi	Değiştirilen Kanunlar
1.Uyum Paketi (**Ulusal Programın sunulmasından 11 ay sonra)**	19.02.2002	• Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Madde 107 ve 128 • Devlet Güvenlik Mahkemesinin (DGM) Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Madde 16 • Türk Ceza Kanunu (TCK) Madde 159 ve 312 • Terörle Mücadele Kanunu Madde 7 ve 8
2.Uyum Paketi **(1.Uyum Paketinden 2 ay sonra)**	09.04.2002	• Basın Kanunu Madde 16, Ek Madde 1, Ek Madde 2 • Dernekler Kanunu Madde 4, 5, 6, 7, 11, 12, 34, 38, 43 • DGM'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Madde 16 • İl İdaresi Kanunu Madde 29 • Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu Madde 9 • Siyasi Partiler Kanunu Madde 101, 102, 103 • Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Madde 9, 17,19, 21
3.Uyum Paketi **(2.Uyum Paketinden 4 ay sonra)**	09.08.2002	• Basın Kanunu Madde 5, 21, 22, 24, 25, 30, 31, 34, Ek Madde 3 Ceza • Dernekler Kanunu Madde 11, 12, 15, 39, 40, 45, 46, 47, 56,

		62, 73 • Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Madde 445, 448 • Radyo ve TV Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Madde 4, 26, 8 • Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu Madde 8, 9, 11, 12, 13, Ek Madde 1 • Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Madde 3, 10 • TCK Madde 159 • Vakıflar Kanunu Madde 1 • Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu Madde 1, 2 • TCK (idam cezasının kaldırılmasına ilişkin)
4.Uyum Paketi **(3.Uyum Paketinden 5 ay sonra)**	11.01.2003	• Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Madde 316 • Dernekler Kanunu Madde 5, 6, 11, 12, 16, 18, 44 • DGM'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Madde 16/4 • İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanunu Madde 7 • Siyasi Partiler Kanunu Madde 8, 11, 66, 98, 100, 102, 104, 111 • TCK Madde 245 • Türk Medeni Kanunu Madde 91 ve 92

		• Vakıflar Kanunu Madde 1
5.Uyum Paketi **(4.Uyum Paketinden 24 gün sonra)**	04.02.2003	• Ceza Muhakemeleri Kanunu Madde 327 (327/a) ve 335 • Dernekler Kanunu Madde 82 • Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Madde 445, (445/A), 447, 448
6.Uyum Paketi **(5.Uyum Paketinden 5 ay sonra)**	19.07.2003	• Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu • DGM'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Madde 16 • İdari Yargılama Usulü Kanunu Madde 53, Geçici Madde 5 • Radyo ve TV Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Madde 4, 15, 32 • Terörle Mücadele Kanunu Madde 1, 8, Geçici Madde 10 • TCK Madde 453, 462
7.Uyum Paketi **(6.Uyum Paketinden 18 gün sonra)**	07.08.2003	• Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun Madde 11 • Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Ek Madde 7 • Dernekler Kanunu Madde 1, 4, 8, 10, 16, 17, 31, 38, 83 • Milli Güvenli Kurulu (MGK) ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu Madde 4, 5, 9, 13, 15, 19

		• Sayıştay Kanunu Ek Madde 12 • Terörle Mücadele Kanunu Madde 7 • Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Madde 15, 16, 17, 18, 19 • TCK Madde 159, 169, 426, 427 • Türk Medeni Kanunu Madde 56, 64, 66, 82, 94 • Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Hakkında Kanun Madde 2
8.Uyum Paketi **(7.Uyum Paketinden 8 ay sonra)**	21.04.2004	• Cezaların İnfazı Hakkında Kanun Madde 1, 2, 19, Ek 2, Geçici 11, Geçici 12 • Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Madde 110, 283, 305, 421 • Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Madde 12 • Radyo ve TV Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Madde 6 • Terörle Mücadele Kanunu Madde 17 • TCK Madde 11, 12, 13, 17 43, 47, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 70, 73, 82, 102, 112, 118, 125, 126, 127, 129, 131, 133, 136, 127,146,

		147,149, 156, 285, 286, 296, 301, 302, 303, 305, 407,450, 451, 463

Kaynak: (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007'den faydalanılarak hazırlanmıştır)

Türkiye, 3 Ekim 2001 tarihinde, 1982 Anayasasının 34 maddesinde değişiklik yapan büyük bir reform paketini yasalaştırarak müzakerelerin başlaması için ilk anayasa reformunu gerçekleştirmiştir. Kasım 2001'de, evlilikte cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışan Medeni Kanun'daki değişiklik yasalaşarak Ocak 2002'de yürürlüğe girerken, üç anayasa reform paketi Şubat, Mart ve Ağustos aylarında mecliste onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu paketlerden en kapsamlı olanı, 2 Ağustos 2002'de kabul edilen, barış zamanında ölüm cezasını ortadan kaldıran, Terörle Mücadele Yasasını revize eden, Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılmasına izin veren paket olmuştur. Bu paket Nisan 1999'dan itibaren yönetimi elinde bulunduran Demokratik Sol Parti (DSP)-Anavatan Partisi (ANAP)-Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) koalisyon hükümeti tarafından kabul edilen son reform paketi olmuştur (Baç, 2005: 25).

Bu dönemde yapılan reformlar AB tarafında memnuniyetle karşılanmış, bu durum dönemin İlerleme Raporlarına da yansımıştır. Bu doğrultuda 2001 yılı İlerleme Raporunda, AB-Türkiye ilişkilerinin daha da geliştiği ve Türkiye'deki reform sürecinin hızlandığı belirtilmiştir. Raporda siyasi reformların Türk kamuoyunda tartışılması ve insan haklarına ilişkin bazı uluslararası belgelerin imzalanması olumlu adımlar olarak görülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2001). 2002 İlerleme Raporunda ise TBMM'nin kabul ettiği reform paketleriyle katılım için öngörülen siyasi kriterlere uyum sağlama yolunda ilerleme kaydettiği ve bu durumun, Türkiye ile katılım müzakerelerine başlanması ihtimalinini ortaya çıkardığı değerlendirilmiştir. Raporda Türkiye'nin müzakere sürecine başlamasına yönelik herhangi bir karar ve tarih belirlenmemiş, bu konu hakkındaki son karar Kopenhag Zirvesi'ne bırakılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2002: 37-38).

İçerdeyse, reform paketleri, iktidar ortağı olan MHP'nin yöneticileri tarafından ihanet olarak görülmüş ve onları kendi partilerinden uzağa iten bir etken olmuştur. Özellikle ölüm cezasının kaldırılması ve Kürt azınlığa kimi hakların

tanınması, MHP milletvekilleri tarafından Türk devletinin üniter karakterini baltalama girişimleri olarak algılanmıştır. Bu açıdan, AB süreci Türk toplumunda, milliyetçi kesim ile AB destekçileri arasında bölünmeye yol açmıştır. Aşırı milliyetçiler, verilen kültürel hakları teröre taviz olarak görmüşlerdir. Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde PKK ile mücadele ederken şehit edilen askerlerin aileleri de reform paketine karşı etkin bir şekilde mücadele ederek protesto etmişlerdir (Baç, 2005: 25).

Yaşanan ağır ekonomik kriz sonrası yapılan Kasım 2002 seçimlerinde, AK Parti seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. AK Parti, siyasi liberalleşme ve Avrupa yanlısı bir politika izleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Parti, seleflerinin geleneksel Batı karşıtı duruşundan farklı bir bakış açısına sahip olarak iktidara gelmiştir (Schimmelfennig, 2008: 931). Nitekim seçimler yapıldıktan hemen sonra, parti lideri Erdoğan, bazı Avrupa başkentlerinde yoğun bir lobi kampanyası başlatmış, iktidarının ilk iki yılında, T.C. tarihinin en iddialı liberalizasyon programı olan altı reform paketini parlamentodan geçirmiştir (Font, 2006: 207).

Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Birlik, Komisyon'un sunacağı raporlarda Türkiye'nin yaptığı reformlarla Kopenhag siyasi kriterlerinde yer alan koşulları eksiksiz olarak tamamladığını belirtmesi halinde, müzakerelere 2004 yılında başlanabileceğini deklare etmiştir. Bu Zirvesinin Türkiye için bir diğer önemli yanı üye devlet başkanlarının ilk defa Türkiye'nin Birliğe gelecekte üye olabilme ihtimalini tartışmaları olmuştur (Karluk ve Tonus, 2004: 2).

AK Parti, bu dönemde Türkiye ekonomisini yeniden yapılandırarak, tekrar rayına sokmuş, bu rüzgârla birlikte dördüncü ve beşinci uyum paketlerini meclisten geçirerek yasalaştırmıştır (Baç, 2005: 26). Uyum paketleriyle Siyasi Partiler Yasası üzerinde revizyonlar yapılmış, işkence suçları için cezalar artırılmış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ışığında basın ve örgütlenme özgürlüğü sınırları gözden geçirilmiştir (Font, 2006: 209). Bu döneme ait yapılan reformların uygulanmasına yönelik verilebilecek en iyi örnek önceki hükümet tarafından Ağustos 2002 paketinde kabul edilen DGM'lerde karar verilen tüm davaların yeniden yargılanması hükmüdür. Bu kapsamda terörizm ve Kürt ayrılıkçılığını destekledikleri için 1994'ten beri hapiste olan DEP milletvekilleri yeniden yargılanmış ve 9 Haziran 2004'te serbest bırakılmışlardır. Bu çeşitli AB çevrelerinde çok iyi karşılanmış, Türk hükümetinin AB'ye katılım kriterlerini yerine getirmek için kabul edilen reformların

uygulanmasına ilişkin iddialarına güven artmıştır (Baç, 2005: 26). Komisyonunun 2002 yılı İlerleme Raporunda üyelik müzakerelerinin başlatılmasına karar vermek için hedef bir tarihin (Aralık 2004) belirlenmesini kabul edilmiştir (Schimmelfennig, Engert ve Knobel, 2003: 509).

Temmuz 2003'e gelindiğinde yürürlüğe giren altıncı düzenleme paketiyle, tüm ölüm cezaları ömür boyu hapis cezasına çevrilmiş, özel televizyonlarla birlikte Türkiye Radyo Televizyon (TRT) kurumunun da Kürtçe yayın yapmasına imkân sağlanmış, çocuklara bazı isimlerin konulamayacağına ilişkin yasak kaldırılmıştır (Açıkmeşe, 2010: 141). Yine aynı pakette, son on yılda bir dizi gazeteci ve yayıncının Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne karşı işlenen suçlardan hapsedilmesi için kullanılan, Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi anayasadan çıkarılmıştır. 2003'te siyasi Avrupalılaşmaya yönelik diğer büyük girişim, Türkiye'nin geleneksel olarak çekinceleri olduğunu iddia ettiği BM ikiz sözleşmesi niteliğinde olan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesini onaylamasıdır. Ayrıca bu paketle beraber ordunun siyasetteki rolü konusunda bir dizi kapsamlı değişiklik kabul edilerek, Milli Güvenlik Kurulu sivil üyelerinin sayısı beşten dokuza çıkarılmıştır. Yedinci refom paketinin Ağustos 2003'te yürürlüğe girmesiyle MGK'nın her ay toplantı yapması yerine, iki ayda bir toplanmasına karar verilmiş, geleneksel olarak askeri görevliler için ayrılan MGK Genel Sekreteri pozisyonu, mevcut sekreterin görev süresinin 2004 yazında sona ermesiyle, beraber sivillere devredilmiştir (Baç, 2005: 26-27).

Yapılan reformların AB tarafında ve kurumlarında yarattığı memnuniyet 2003 İlerleme Raporunda kendini göstermiştir. Raporda "Siyasi kriterlere yönelik olarak mevzuatın farklı alanlarında değişiklik getiren dört uyum paketi kabul edildiği ve bu değişiklilerin bir kısmının, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, kültürel haklar ve ordu üzerinde sivil denetim gibi, Türkiye açısından hassas konuları içerdeği, bu nedenle reformların siyasi bakımdan büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Türk halkının büyük çoğunluğunun tarafından, süreç boyunca, Türkiye'yi AB'nin değerlerine ve standartlarına yakınlaştırmayı amaçlayan değişikliklere tam destek vermesi memnuniyetle karşılanmıştır. Ayrıca raporda hükümetin söz konusu reformları uygulama konusunda attığı adımlar, işkenceye karşı sıfır tolerans politikası uygulanacağını beyan etmesi ve olağanüstü hal uygulamasına son verilmesi olumlu karşılanmıştır" (Avrupa Komisyonu, 2003).

7 Mayıs 2004'te sekizinci anayasa reform paketi kabul edilerek, DGM'ler kaldırılmış, basın özgürlüğüne anayasal güvence verilmiş ve TBMM'nin Anayasa Mahkemesi'nin onayladığı uluslararası antlaşmalara öncelik veren Anayasa'nın 90. Maddesi değiştirilmiştir. Ayrıca, bu paketle Genelkurmay Başkanlığı temsilcisinin Yükseköğretim Kurulundan (YÖK) üyeliği kaldırılmış ve devletin şeffaflığını artırmak için tedbirler alınmıştır. Dokuzuncu anayasa reform paketi 24 Haziran 2004 tarihinde TBMM'ye sunularak ölüm cezası Türk Anayasasından da kaldırılarak hapis cezasına çevrilmiştir (Baç, 2005: 27).

2004 İlerleme Raporunda, Helsinki Zirvesinden bu yana kaydedilen gelişmeler değerlendirilerek, Türkiye tarafından yapılan reformlar memnuniyetle karşılanmıştır. 2001-2004 yıllarında iki temel anayasa değişikliği yapıldığı, 2002-2004 tarihleri arasında sekiz uyum paketinin TBMM tarafından kabul edildiği ve Ekim 2003'ten Temmuz 2004'e kadar 261 yeni yasa kabul edildiği belirtilerek temel hak ve özgürlüklerde kayda değer bir iyileşme olduğu vurgulanmıştır. Raporda, ölüm cezasının ve DGM'lerin kaldırılması takdirle karşılanmış, Türkiye'nin gerçekleştirdiği üst üste reformlarla anayasasında ve hukuki sisteminde kapsamlı değişiklikler yaparak siyasi kriterleri karşılama konusunda büyük bir aşama kaydettiği belirtilmiştir. Bu olumlu ifadelerle rağmen rapora göre, reformların *uygulanması* istenen düzeyde değildir. Raporda, kadınlara yönelik fiziksel ve psikolojik şiddetin devam ettiği, kötü muamelenin hala yaygın olduğu, Müslüman olmayanların dini özgürlüklerinin yeterince sağlanamadığı, Aleviler'in bir dini topluluk olarak resmen kabul edilmediği ve hala bir Müslüman azınlık olarak tanınmaması yanında, ülkede yolsuzluğun sürmesiyle ordunun sivil ilişkilerde etkisinin hala mevcut olması eleştirilmiştir. Raporun, Dış politika konuları bölümünde, Türkiye'nin dış politikasını, AB'ye uyumlu hale getirmeye devam etmesi, Annan Planı'nı desteklemesi ve eski Kürt yanlısı milletvekili Leyla Zana ve arkadaşlarının serbest bırakılarak, AİHM'e olan bağlılığın gösterilmesi memnuniyetle karşılanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2004). Sonuç olarak özellikle yasama reformlarının uygulanmasında eksiklikler olmasına rağmen Avrupa Komisyonu, hazırladığı İlerleme Raporunda Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerinin gereklerini yeterince karşıladığını kabul ederek, AB Konseyine oldukça katı bir Müzakere Çerçevesi temelinde müzakerelerin başlatılması için yeşil ışık yakmıştır.

Raporunun tavsiye belgesi AB'nin Türkiye ile katılım müzakerelerini başlatma isteğini yansıtmasına rağmen, Türkiye'nin üyeliği konusunda zorlayıcı ifadeleri de barındırmaktadır. Müzakere sürecinin açık uçlu olması, AB'nin yapısal politikalar ve tarım gibi bazı alanlarda kalıcı güvenceler uygulayabilecek olması, serbest dolaşımla ilgili kısıtlamalar, Birliğin *hazmetme kapasitesi* bu zorluklardan en önemlileridir (Avrupa Komisyonu, 2004).

Tavsiye belgesi sonrası, 16–17 Aralık 2004'deki AB Liderleri Zirvesinde, Türkiye'nin, Komisyonun 2004 ilerleme raporunda belirttiği gibi müzkere sürecinin başlaması içi gerekli tüm koşulları büyük ölçüde yerine getirdiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda Zirvede, Lüksemburg'da 3 Ekim 2005'de gerçekleştirilecek olan olan Hükümetler arası Konferansla müzakerelere başlanması kararlaştırmışlardır (İKV, 2013). Böylece, Türkiye'nin AB macerası çok önemli bir virajı dönerek başka bir boyuta taşınmıştır. Adaylıkla birlikte AB yumuşak gücünü hisseden Türkiye, müzakere süreciyle Birlikte gerçek anlamda AB koşulsallığının etkisi altına girmiş olacaktır.

2000'lerin başındaki reformlar büyük ölçüde ifade ve örgütlenme özgürlüğü, işkencenin ortadan kaldırılması, ordunun yetkilerinin azaltılması, ölüm cezasının kaldırılması gibi derin ve zorlu alanları içererek, 1980'lerin başlarındaki askeri hükümetin *yarı otoriter* mirasının çok büyük bir bölümünü tasfiye etmiştir. Yapılan reformlar sonucu Türk yasaları Kopenhag Kriterleri ile uyumlu bir hal almıştır. Reformlar demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı güçlendirirken, ekonomiyi de istikrara kavuşturmuştur. Kimi analistler, Türkiye'nin reform sürecini sessiz bir devrim olarak nitelendirmişlerdir (Narbone, 2007: 84).

Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde, 1999-2005 yılları arası, Türkiye-AB ilişkilerinin en önemli ve zirvede olduğu dönemdir demek yanlış olmaz. Yapılan birçok önemli reform için ana itici güç koşulsallık mekanizmasının işleyişi olurken, Türkiye Avrupalılaşmanın altın çağını yaşamıştır. AB koşulsallığının Türkiye'nin iç dönüşümünde bu denli etkili olmasında, Birliğe üye devletlerin Türkiye için üyeliğe alternatif yaklaşımlar tasarlamaması ve katılım kriterlerinde çifte standart uygulamaması yanı sıra bugünün muhalifi üye devletlerin Türkiye'ye taahhütleri etkili olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, İngiltere, İskandinav ülkeleri ve yeni

gelenlerin geleneksel desteğinin yanı sıra, Almanya'nın[5] katılım taahhüdünden yararlanmıştır. Ayrıca, Başbakanlar ile Dışişleri Bakanlarının resmi ziyaretleri vasıtasıyla güven artırıcı önlemler konusunda görüşmeleri ve Kıbrıs meselesiyle ilgili mütevazı ama ümit verici görüşmeler neticesinde Yunanistan, Türkiye'nin katılımının güçlü bir destekçisi olmuştur (Açıkmeşe, 2010: 142).

Yaşanan bu olumlu dış ortama paralel olarak içerde de reform sürecine ve AB üyeliğine bağlı olan güçlü bir iktidarla kamuoyu bulunması önemlidir (Açıkmeşe, 2010: 141). Türk kamuoyu ve hükümeti, AB üyeliğine kendisini ilk kez bu kadar yakın hissetmiş ve yapılan reformlarla beraber oluşacak maliyetlerin karşılığının alınacağına dair baskın görüş hâkim olmuştur. Dönemin iktidar partisi AK Parti, siyasi amaçlarını gerçekleştirebilmek için AB yanlısı bir tavır takınarak, AB koşulsallığının dayattığı reformları gerçekleştirmede bir çekince görmemiştir. AB koşulsallığı AK Partinin, büyük ölçüde kendi siyasi gündemine uygun olan reformlar gerçekleştirerek *veto oyuncularının* devlet yapısındaki direncinin üstesinden gelmesi için de meşruiyet sağlamıştır (Börzel ve Stahl, 2012: 13). Bu çerçevede parti, destek tabanını genişletmek amacıyla Kıbrıs ve Ermeni ihtilafının çözümü, ifade özgürlüğünün teşviki ve Siyasi Partiler Yasası reformu gibi gerçekleştirerek AB üyeliğinin teşvik edilmesini sağlamıştır (Saatçioğlu, 2010).

Ayrıca, partinin, Türkiye'nin İslami kimliğini başarıyla kullandığı unutulmamalıdır. AK Parti içindeki ılımlı İslamcılar, Türkiye'nin AB üyeliğini, Türk toplumunun diğer kesimlerinin yanı sıra, aşırı laikçilerden gelebilecek her türlü olası saldırı riskine karşı kendi konumlarını sağlamlaştırma aracı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla, AB üyelik süreci, Türkiye'nin Müslüman kimliğini laik, demokratik ve çoğulcu bir siyasi düzenle bütünleştiren bir yapı haline gelmiştir (Kaya ve Marchetti, 2014: 8).

1999–2005 yılları arasında, gerçekleştirilen kapsamlı reformlar, AB-Türkiye ilişkilerinde *güvenilirlik ikileminin* kısmen çözümlenmesi yönünde etkili olurken, Türkiye'de demokratikleşme lehine yönelik bir uzlaşı ortamı oluşturmuştur. MDAÜ genişleme sürecine benzer şekilde bu dönemde AB'nin yumuşak gücü Türkiye'nin

[5]Aralık 1999'da AB Konseyi'ni kritik kararına götüren süreçte Türkiye'nin üyeliğine en büyük desteği veren Schröeder'in öncülüğündeki Almanya'dır (https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2004-08-13-15-1-87930017/818284.html).

demokrasi yönünde yaşadığı dönüşümde önemli bir unsur olarak gerçekleştirilen refomlarda etkisini göstermiştir (Yılmaz, 2016: 89).

3.2.1.1. Koşulsallığın Türkiye'deki Etki Alanları

Güvenilir bir üyelik perspektifinin etkisi en iyi Türkiye örneğinde gösterilebilir (Schimmelfennig, 2007:129). Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana hazırlanan Anayasalar birçok bakımdan devletçi değerleri yansıtmaktaydı ve özellikle Kürt azınlığın haklarıyla, ordunun politik rolünü sınırlama gibi konularda Birliğe uyumun maliyeti, üyelik gibi yüksek değerli bir *havuç* konmadığında, Türk seçkinleri tarafından kabul edilemez derecede yüksek kabul edilmekteydi (Kubicek, 2005:365). Ancak adaylıkla beraber bu zihniyet kırılmaya başlamış; özellikle yukarıda bahsedilen dokuz uyum paketiyle radikal bir reform süreci izlenerek; ifade ve örgütlenme özgürlüğü, Kürtçenin belirli alanlarda kullanılması ve dini özgürlükler konusunda önemli adımlar atılmıştır (Parker, 2009: 1093).

Türkiye hakkındaki ilerleme raporlarında, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü bölümünde vurgulanan en önemli konulardan biri *sivil-asker* ilişkileridir. Ordunun siyasi yaşamda oynadığı büyük rol ve ordu üzerinde sivil kontrolün bulunmaması AB eleştirisinin ve uyum baskısının ana konularından biri olmuştur. AB'nin, Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) bağımsız rolü üzerindeki adaptasyon baskısı, MGK'nın değişen siyasi rolü ve işlevi ile sonuçlanmıştır. Ordunun sivil kontrolünü güçlendirmek ve uygulamaları Birlikle uyumlu hale getirmek amacıyla yapılan yasal değişikliklerle beraber, MGK sivil aktörlerin karar ve politikalarını engelleme yetkisine sahip bir organ olmaktan çıkarılarak bir danışma organı seviyesine indirgenmiştir (Larrabee, 2010: 159). Ayrıca, yedinci uyum paketiyle, savunma ve askeri harcamalar üzerindeki parlamento kontrolünün ve şeffaflığının artması sağlanarak, askeri harcamalar açıklanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Sayıştay, TSK'nın sahip olduğu devlet mülkleri de dâhil olmak üzere her tür kuruluşun hesaplarını ve işlemlerini denetlemekle yetkilendirilmiştir. Tüm bunlara ek olarak 2009 yılında 5918 sayılı kanunda değişiklik yapılarak hukuk mahkemelerinde suça karışan askeri mensupların yargılanabilmesi sağlanmış, ordu üzerindeki sivil yürütme ve yargı kontrolü kurumsallaştırılarak iki kanatlı siyasi sistem sona ermiştir (Kalkan, 2016: 15-16).

İfade özgürlüğü konusunda, düşünceyi şiddet içermeksizin ifade edebilme konusunda ilerleme kaydedilmiş, siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmış, işkenceye sıfır hoşgörü yaklaşımı geliştirilmiş, basın özgürlüğü konusunda adımlar atılmıştır. Kürtler konusunda ise, Güneydoğu'da 15 yıldan beri uygulanan Olağan Üstü Hal Uygulaması (OHAL) kaldırılmış, terör zararlarının tazmini konusunda adımlar atılmış, Kürtçenin öğrenilebilmesi için özel dil kurslarının açılabilmesine olanak sağlanmış, radyo ve televizyonda Kürtçe yayın yapılması önündeki engeller kaldırılmıştır. Bu dönemde ayrıca gözaltı ve tutukluluk süresi Avrupa normlarına uygun hale getirilerek, işkence ve kötü muamelenin cezası arttırılmıştır. Şubat 2002-Temmuz 2004 yılları arasında yasalaşan sekiz reform paketiyle 1980 Anayasasının *218* maddesi değiştirilmiştir (AB Başkanlığı, 2010).

3.2.2. 2005-2009: Türkiye-AB İlişkisinin Duraksaması

1999-2005 yılları arası dönem Türkiye'deki AB yanlısı görüşlerden dolayı üyelik sürecindeki altın çağ olarak nitelendirilebilecekken, 2005 sonrası süreçte bu birlikteliğin kaybedildiği ve üyelik konusunda farklı düşünce ve yaklaşımların ön plana çıktığı görülmektedir.

2005 yılında tüm AB üye ülkeleri, "müzakerelerin ortak hedefinin katılım olduğunu" belirten Müzakere Çerçeve Belgesini oybirliğiyle onaylasa da, Türkiye'nin AB üyesi olup olamayacağı konusunda halen devam eden bir tartışma bulunmaktaydı ve üyeliğe giden yol diğer genişlemelerde yaşanmamış engellerle doluydu (Monnet ve Penas, 2004: 4). Bu engellerden birincisi, demokratik kuralların ısrarla ihlali durumunda Komisyon'un girişimi veya AB'ye üyesi ülkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin durdurulabilecek olmasıdır. Bu şekilde açık uçlu bir hâl alan müzakere sürecinin sonuçları önceden garanti edilememektedir. İkincisi, Türkiye, katılım müzakerelerine başlamadan önce Ankara Anlaşmasının kabulüne ilişkin Protokolü imzalaması zorunluluğudur. Bu Türkiye'nin Kıbrıs'ı tanıması anlamına gelecekti. Üçüncüsü, özellikle kişilerin serbest dolaşımı ilkesiyle ilgili uzun geçiş dönemleriyken, sonuncusu katılım müzakereleri ancak 2014 yılına ait Mali Çerçeve kurulduktan sonra sonuçlandırılabilecek olmasıdır (Font, 2006: 210). AB tarafında sunulan bu koşullara ek olarak ülke içinde yaşanan, siyasi şiddet ve

kutuplaşma; AK Partinin, laik kesimler, Silahlı Kuvvetler, yargı ve bürokrasi de dâhil olmak üzere birçok kurumla fikir ayrılığı yaşaması; PKK terör örgütünün eylemlerine hız vermesi reformların yavaşlamasına sebep olmuştur (Avcı, 2011).

Tüm bu engellere rağmen mevcut hükümet 2008 yılına kadar siyasi reformlara devam ederek, üyelik sürecini desteklemeye devam etmiş, 2005'ten 2008'e kadar olan dönemde Türk parlamentosu AB'nin koşulsallığına uyum sağlamak amacıyla 148 yasa kabul etmiştir (Baç, 2016: 65). Bununla birlikte, 2008'e gelindiğinde AB-Türkiye ilişkileri çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalarak önemli ölçüde yavaşlamış, AB, siyasi değişim için çapa olma rolünü yitirmeye başlamıştır (Kubicek, 2011: 918). 2005 yılından günümüze, Türkiye'nin katılım müzakereleri bir salyangoz hızındadır ve Ocak 2016'ya gelindiğinde müzakerelerde sadece onbeş bölüm açılmış ve yalnızca bir bölüm (bilim ve araştırma) geçici olarak kapatılmıştır (Düzgit ve Kaliber, 2016: 1).

Türkiye halen müzakere süreci devam eden ve Birliğin bir parçası olmak için tüm Kopenhag kriterlerini yerine getirmek zorunda olan bir üyelik adayı olmasına rağmen, demokratik reformların yapılmasına ve üyelik sürecinin duraksamasına neden olan sebepler aşağıda AB ve Türkiye kaynaklı problemler olmak üzere iki farklı düzlemde analiz edilecektir.

3.2.2.1. İlişkilerin Duraksamasında AB Kaynaklı Problemler

Müzakerelerin başlamasıyla beraber, ilişkilerde yaşanan istikrarsızlıkta ilk dönemde Türkiye'deki reformların yavaşlaması kadar AB'nin de önemli rolü vardır. Kıbrıs'ın adadaki sorunlara bir çözüm getirilmeden AB üyesi yapılması, katılım müzakereleri başladıktan sonra Kıbrıs Sorununun sürece yansıması, Türkiye'nin bazı üye ülke liderleri tarafından kültür/din bazında dışlanması, Fransa'nın bazı müzakere fasıllarını bloke etmesi bu süreçte AB'nin yaptığı ciddi hatalardır.

Özellikle müzakere süreci boyunca bazı üye devletler çıkarları gereği, Türkiye'nin Ermenistan, Ege ve Kıbrıs'la ilgili sorunlarını üyelik önünde engel olarak koyarken, diğer üye devletler, kadın hakları, gayrimüslim azınlıkların hakları, Müslüman azınlıkların hakları, sosyoekonomik eşitsizlikleri ve sivil-asker ilişkilerini bahane ederek süreci yavaştan almıştır (Tocci, 2007: 14). Ayrıca AB'de Türkiye'nin,

küresel bir oyuncu olarak Avrupa'yı güçlendireceği veya dağılmasına yol açacağı sorusu etrafında dönen bir tartışma bulunmaktadır. Eleştirmenler, Türkiye'yi Birliği bölecek Truva atı olarak nitelendirirken, Türkiye'yi Birliğe entegre olamayacak kadar farklı kimlikte, çok büyük ve fakir olarak görmektedirler (Günay, 2007: 46).

3.2.2.1.1. Duraksamada Koşulsallığın Güvenilirliği ve Ödüllerin Büyüklüğü ile İlgili Sorunlar

Tüm aday ülkeler gibi, Türkiye örneğinde de genişleme politikasının başarısı ve Birlik standartlarına entegrasyon için *güvenilir* bir AB üyeliği perspektifinin bulunması önemlidir. Türkiye'nin aday ülke statüsü almasından bu yana koşulsallık stratejisinin Türkiye'deki reform süreçleri üzerindeki etkisi kabul edilmekle beraber, AB'nin *dönüştürücü gücü*, Türkiye'nin azalan güveni nedeniyle önemli ölçüde azalmıştır (Kubicek, 2011: 910).

Türkiye'ye tam üyelik yerine imtiyazlı bir ortaklık sunma tartışmaları koşulsallığın güvenilirliğinin azalmasındaki başlıca nedenlerden biridir (Avcı, 2011). Almanya, Fransa ve Avusturya tarafından Türkiye'ye tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık önerileri yanında son yıllarda bazı üye devletler tarafından dile getirilen alternatif ortaklık teklifleri açık uçlu müzakere sürecini işaret etmektedir (Yılmaz, 2016: 90). Ancak ilişkilerin başladığı günden beri Türkiye'nin tek hedefi tam üyeliktir. Türkiye, en büyük ödül olan üyelik dışındaki stratejik ortaklık, imtiyazlı ortaklık veya belirli konularda işbirliğini içeren yaklaşımları kabul etmeyeceğini defalarca deklare etmiştir (Sobacı, 2011: 93).

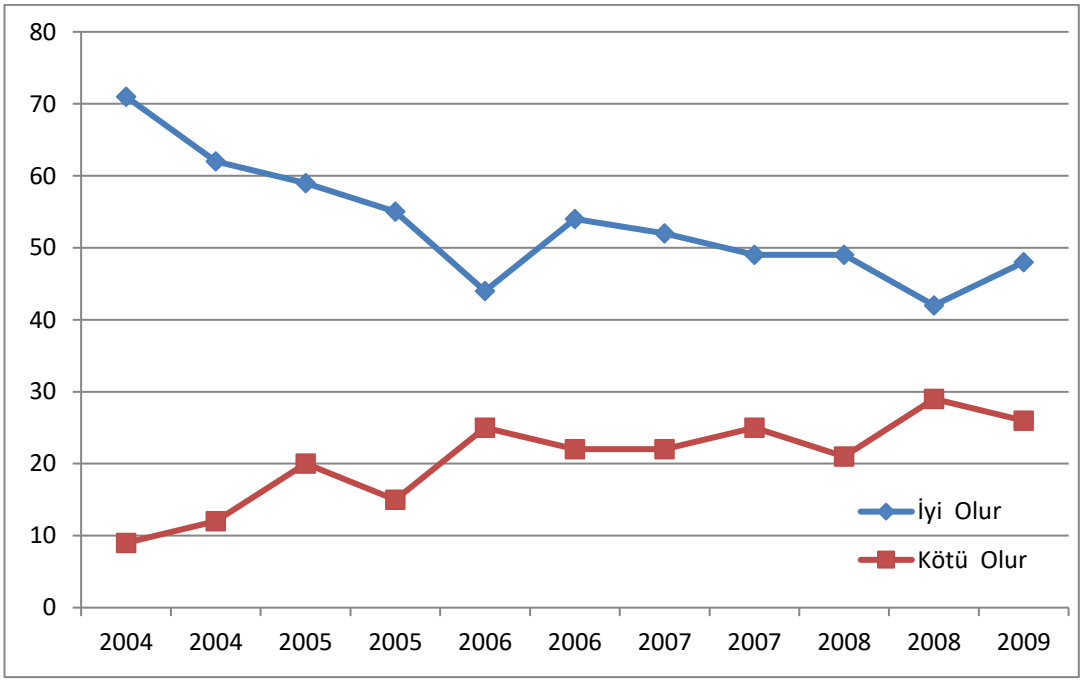
AB'nin Türkiye'nin gözünde itimadını azaltan en önemli olgu, AB'nin diğer adaylara üyelik için kesin bir tarih verirken Türkiye için aynı şeyi yapmaktan kaçınması ve müzakere sürecini *açık uçlu* tutmasıdır. Günümüz AB katılım müzakereleri geçmiş dönemlerdeki gibi sonu mutlaka üyelikle bitecek bir süreç değildir ve müzakerelerdeki ilerleme üye devletlerin oybirliğiyle alacağı kararlar ile belirlenmektedir (Baç, 2017: 127). Bu yenilikler göz önüne alındığında, açık uçlu katılım çerçevesinin aday devletin AB üyeliğine olan güvenini ve bağlılığını etkilediği açıktır. AB üyelik taahhüdünün olmayışı, Türkiye'nin gözünde de sürecin belirsizliğini arttırmıştır (Uğur ve Aksoy, 2015: 174). Türkiye'nin gözünde AB'nin

güvenilirliğiyle ilgili bir diğer önemli sorun Birliğin hazmetme kapasitesidir. Beşinci genişleme sonrasında üye sayısı 27 ülkeyi bulan Birliğin genişleme politikası yeni üyeleri hazmetme kapasitesiyle beraber ivme kaybetmiştir. Bu durumda, genişleme sırasının kendisine gelmesini bekleyen Türkiye'yi nihai katılım hedefinden her geçen gün uzaklaşmaktadır (Baç, 2017: 121).

Bazı yazarlar, Birliğin entegrasyon kapasitesi ve ulusal referandum gibi Türkiye'nin kontrolü dışındaki konuların, Türkiye'nin üyeliğine özel atıfta bulunarak ön plana çıktıkları gerçeğini vurgulamaktadır. Bazı Birlik üyesi ülkelerin müzakereler başarıyla tamamlansa bile Türkiye'nin üyeliğini referanduma götüreceklerine dair açıklamaları karşısında Türkiye'yi yöneten kesimde ve kamuoyunda ne yaparsak yapalım Birlik hiç bir zaman bizi üye olarak kabul etmeyecektir algısı oluşurken, bu tarz düşünceler üyeliğe karşı olan kesimin elini güçlendirmektedir. Bu şartlar altında, üyelik seçeneğinin garanti olmadığının farkında olan Türkiye müzakere fasıllarının açılmasında ısrarcı olamamakta ve süreci ağırdan almaktadır (Bayraklı, Güngörmez ve Boyraz, 2017: 23).

Tablo 12: Türk Halkının AB Üyeliği Hakkındaki Görüşü

Soru: Sizce Türkiye'nin AB Üyeliği ….?

Kaynak: (Eurobarometer 71, 2009: 11).

Türkiye'nin AB üyeliği beklentisinin azalmasına bağlı olarak, halkın, AB üyeliğine verdiği destek 2004'teki zirvesinden sonra önemli ölçüde azalmıştır. 2004 yılında yapılan Eurobarometer araştırması sonuçlarına göre AB üyeliğinin Türkiye için iyi olduğunu düşünenlerin sayısı %71 iken 2009'da destek %50'nin altına gerilemiştir. Aynı dönemde AB üyeliğinin Türkiye için olumsuz olduğunu düşünenlerin oranı %9'dan %25'e çıkmıştır (Yazgan ve Aktaş, 2012: 3). 2009'da Alman Marshall Fonu'ndan yapılan bir anket Türkiye'de AB üyeliğine ilişkin olumlu görüşlerin sadece %48 olduğunu (2004'teki %73'le karşılaştırıldığında çok düşük bir rakam) ve Türklerin yalnızca %28'inin bir gün AB'ye üye olacaklarını düşündüğünü ortaya koymuştur (Kubicek, 2011: 921). Sonuç olarak Türk halkı ülkenin Birliğe üye olmasını istemesine rağmen, güvenmemektedir ve toplumdaki genel kanı "ağzımızla kuş tutsak üye olamayız" şeklindedir. Halkın üye olunabileceğine dair güvensizliği, iktidarın özellikle devletin bekasını ilgilendiren refomları yapmasını neredeyse imkânsız hale getirmekte süreç her geçen gün biraz daha yavaşlamaktadır (Sobacı, 2011: 96).

3.2.2.1.2. Türkiye'nin AB'ye Üye Olması Durumunda Birliğe Muhtemel Etkisi Üzerine Endişeler

Türkiye'nin üyeliğinin Birliğe çeşitli jeopolitik ve jeostratejik tesirinin yanı sıra AB kurumları, politikaları ve iç politik dinamikleri üzerinde çok daha spesifik etkileri bulunmaktadır. Bu konuda Komisyon'un Türkiye ve Balkan ülkeleriyle ilgili yeni genişleme stratejisi açıklayıcıdır. Büyük ölçüde Kopenhag Kriterlerine dayanan 2004 genişlemesinden farklı olarak, bu yeni strateji genişleme için iki koşul daha ortaya koymuştur. Birincisi genişlemenin AB kurumları, bütçesi ve politikaları üzerindeki etkileri iken ikincisi genişlemenin AB vatandaşları üzerindeki etkisidir. Sonuç olarak aday devlet koşulsallık ilkesi çerçevesinde tüm katılım kriterlerini yerine getirse dahi üyeliği AB için aşırı maliyetliyse veya Avrupa halkı karşı çıkıyorsa bu genişleme gerçekleşmeyecektir (Saatçioğlu, 2009: 570).

Türkiye Birlik üyesi ülkelerden yüzölçümü olarak büyük ve nispeten ekonomik olarak fakir bir ülke olması nedeniyle, üyeliğinin AB bütçesini zorlaması; kalabalık nüfusu nedeniyle AB'nin verdiği kararları etkilemesi ve vatandaşlarının

serbest dolaşımı hakkını kazanmasıyla birlikte Avrupa'ya göç edeceği korkusu Türkiye hakkındaki olumsuz görüşlerin en önemlileridir. Ek olarak üyelik, AB'nin sınırlarının doğuya doğru genişlemesine neden olacak ve bu da Birlik için yeni dış politika ve güvenlik sorularının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Ayrıca, Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin olası üyeliği, Birlik vatandaşlarında AB'nin kültürel yapısının değişiğine yönelik endişeye de neden olmaktadır. Bu çerçevede, katılım, toplam AB nüfusunun Müslüman unsurunu %3'ten yaklaşık %20'ye çıkaracaktır (Kubicek, 2011: 911).

Kalabalık nüfusu ve büyük yüzölçümü ile Türkiye, AB bütçesinden önemli paylara, tarımsal sübvansiyonlarına, yapısal ve uyum fonlarına ihtiyaç duyacaktır. Bu kapsamda Fransa, çiftçilerinin AB'nin Ortak Tarım Politikasından en çok faydalanan kesim olması nedeniyle bu genişlemeye şiddetle karşı çıkmaktadır (Saatçioğlu, 2009: 565). Ayrıca Birçok Avrupalı, Türkiye gibi büyük ve fakir bir ülkenin katılımının rekabeti artırarak zaten sorunlu işgücü piyasalarına daha düşük maliyetli çalışanlar ekleyerek AB'nin kendi ekonomik sıkıntılarına katkıda bulunabileceğinden korkmaktadır (Barysch, Everts ve Grabbe, 2005: 24).

Ekonomik etkilerinin yanı sıra üyeliğin kurumsal olarak getireceği maliyetler de bulunmaktadır. 80 milyonu aşan nüfusuyla hâlihazırda Rusya ile beraber Avrupa'nın nüfus bakımından en kalabalık ülkelerinden olan Türkiye, (Birliğe katılması halinde AB Bakanlar Kurulunda oy kullanmak, esas olarak bir ülkenin nüfusuna bağlı olduğundan) AB karar alma sürecinde çok büyük bir ağırlığa sahip olacaktır (Barysch, Everts ve Grabbe, 2005: 24). Son Lizbon anlaşmasının getirdiği yeni kurumsal reformlara göre, Türkiye'nin nüfusu Konsey ve Parlamentodaki ağırlığını arttırma açısından da önem taşımaktadır. Çifte çoğunluk oylamasında, AB nüfusunun *%65'ni* oluşturan üye devletlerin en az *%55'nin* kabulü halinde Konsey'de bir teklif kabul edilebilmektedir. Üyeliği durumunda Türkiye'nin, AB'nin karar mekanizması üzerindeki tesiri böyle bir sistemde çok önemli olacaktır. Konuyla ilgili olarak Giscard D'Estaing, "Bu değiştiremeyeceğimiz bir kural. Katılım ile Türkiye, Konsey'de en yüksek oy kullanma gücüne sahip AB'nin en kalabalık ülkesi olacak" şeklinde fikir bildirmiştir. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'nin AB'nin kurumsal işleyişi üzerindeki etkisi üyeliğinin önemli bir maliyeti olarak algılanmaktadır (Baç, 2008: 213).

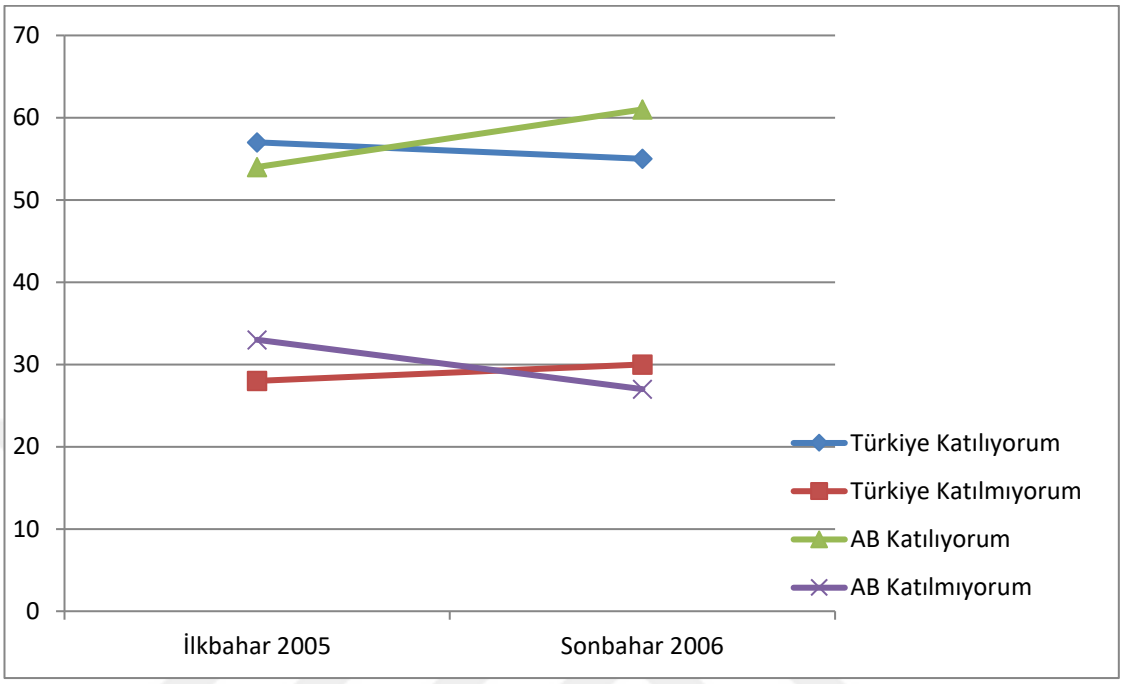
Serbest dolaşımla ilgili maliyetler bir diğer zorluktur. AB'deki birçok kişi, Türkiye'nin Schengen alanının bir parçası olmasından endişelenmektedir. Türkiye'nin üyeliğine karşı Birlik üyesi vatandaşlarda oluşan olumsuz tavrın altında, son Doğu Avrupa genişlemesine karşı popüler tepkiler ve bazı büyük Avro Bölgesi ülkelerindeki ekonomik bozulmalar yatmaktadır. Avrupa'daki birçok insan doğuya doğru genişlemeyle Polonya'dan, Macaristan'dan veya Letonya'dan birçok insanın eski Birlik üyesi ülkelere göç ederek işsizliği arttırdığını düşünmekte, Almanlar ve Fransızlar, Doğu'dan gelen düşük maliyetli rekabetin, hükümetlerini, cömert bir sosyal sistemi yeniden ölçeklendirmeye zorladığını iddia etmektedir. Birçok Avrupalı Türkiye'nin üyeliğiyle birlikte durumun daha vahim bir hal alacağını ve ekonomik durumun daha da kötüleştireceğini düşünmektedir (Barysch, Everts ve Grabbe, 2005: 24). Avrupa'daki genel görüş Türkiye'nin üye olması durumunda, "göçmen akımı sonucunu doğuracağı" şeklindedir. En önemli üye devlet kaygısı kaynağı, özellikle zaten büyük Türk topluluklarına ev sahipliği yapan Almanya ve Avusturya gibi üye devletler dâhilindeki Türk göçüdür (Tocci, 2007: 22-23). Bu ülkelerde popülist sloganlar temel olarak ekonomik korkuları kışkırtmakta, Türkler AB içinde serbest dolaşırsa, Müslüman işgali yaşanır korkusu yayılmaktadır (Casanova, 2006: 236). Tüm bu nedenlerle, AB düzeyindeki tartışma, Türkiye'nin üyelik yükümlülükleri üstlenmeye hazır olup olmadığına değil, AB'nin Türkiye'ye hazır olup olmadığına yoğunlaşmıştır.

3.2.2.1.3. Duraksamada AB Kamuoyunun Türkiye'ye Karşı Olumsuz Tavrı

Türkiye-AB ilişkilerinde *din, kültür ve kimlik farklılığı* duraksamada en önemli sorunlar arasındadır. Birçok Avrupalının ortak bilincinde Türkiye'nin gerçekten Avrupalı olup olmadığına dair derin şüpheler bulunmaktadır (Redmond, 2007: 306).

Tablo 13: Türkiye ve AB Arasındaki Kültürel Farklılıklar

Soru: Türkiye-AB üyeleri arasındaki kültürel farklılıklar Birliğe katılımına müsaade edemeyecek kadar kesindir.

Kaynak: (Eurobarometer 63, 2005: 55; Eurobarometer 66, 2006: 48).

2006 güz Eurobarometer 66 anketine göre, Avrupa halkının %56'sı, Türkiye'nin coğrafyası ile Avrupa'ya ait olduğuna inandığını söylerken, %40'ı Türkiye'nin tarihine göre Avrupa'ya ait olduğuna inandığını belirtmiştir. Ayrıca Avrupa halkının çoğunluğu, Türkiye ile AB arasındaki kültürel farklılıkların, katılımına izin veremeyecek kadar önemli olduğu konusunda hemfikirdir (%61) ve Türkiye tarihi veya coğrafyasıyla Avrupa'ya ait olsa dahi, kültürel olarak çok farklı olduğunu düşünmektedir (Eurobarometer 66, 2006: 48).

AB içindeki birçok politikacının ve halkın kültürel uyumsuzluk endişelerinin altında, Türkiye'nin ilkel İslam kimliğiyle modern Avrupa'nın liberal değerlerinin bağdaşmayacağı kanısı bulunmaktadır (Parker, 2009: 1090). Özellikle son yıllarda dünyada meydana gelen terör olaylarının birçoğunun Müslümanlar tarafından gerçekleştirilmesi ve zorunlu olarak AB'ne göç eden Müslüman göçmenlerin yarattıkları sorunlar, başta Fransızlar olmak üzere, Avrupalıların İslam'a ve Müslümanlara karşı antipatiyle bakmalarına neden olmuş, bu durum, Türkiye'nin Avrupa'daki yeri ve Avrupa toplumlarındaki İslami kimliğin durumuna ilişkin kimlik temelli kaygılara yol açmıştır (Gencer, 2011: 10).

Türkiye'nin üyelik perspektifi, Avrupa projesinin doğasıyla ilgili soruları da ortaya çıkarmıştır. Kasım 2004'te Financial Times'da yayınlanan bir makalede, Avrupa Anayasası'nın baş mimarı D'Estaing, AB üyeliğinin aksine Türkiye'ye "imtiyazlı ortaklık" çağrısında bulunanlara desteğini açıklayarak, Türkiye'nin katılımının "Avrupa projesinin doğasını değiştireceğini" iddia etmiştir (Monnet ve Penas, 2004: 15). D'Estaing göre, "Türkiye AB'ye üye olamaz, çünkü Avrupa tarihinin bir parçası değildir ve hiçbir zaman Avrupa'nın kültürel geleneklerine katılmamıştır. AB'nin, Avrupa yurtseverliğini geliştirecek ve Avrupalıları daha büyük bir topluluğun parçası olduklarının farkına varmaya teşvik edecek güçlü bir çekirdek kimliğe sahip olması gerekmektedir. Türkiye'nin üyeliği yalnızca Avrupa kimliğini sulandırmakla kalmayacak, aynı zamanda Avrupa'yı BM'den başka bir şeye dönüştürmeyecektir" (Baban ve Keyman, 2008: 116).

Sonuç olarak, Avrupa, kendisini geleneksel tarihsel medeniyetiyle Hristiyan ve / veya Batı olarak tanımlarsa, Türkiye tüm reformları yerine getirse dahi AB'ne üye olamayacaktır. Öte yandan, Avrupa kendisini medeniyetin beşiği olarak tanımlanmışsa, Birliğe üye olmak isteyen Türkiye gibi Müslüman bir ülke ekonomik, yasal ve politik koşulları yerine getirdiği takdirde AB'ne kabul edilmelidir. Türkiye'nin üye olarak kabul edilmesi Birliğin bir *Hristiyan Kulübü* olmadığının işareti olarak hem Birlik içinde hem de küresel olarak pek çok kişi tarafından görülecektir. 11 Eylül saldırıları sonrası teröre karşı savaş, küresel gerginlik ve bölünme yaratırken, Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri geniş bir jeopolitik önem taşımaktadır. Saldırılar sonrası Müslümanlara karşı takınılan düşmanca tavır Türkiye'nin Birlik tarafından reddedilmesi durumunda daha da güçlenerek, birçok kişi tarafından güçlü bir negatif sinyal olarak algılanacaktır (Hughes, 2004: 24).

3.2.2.1.4. Duraksamada Kıbrıs ve Ege Meselesinin Etkisi

Türkiye'nin, Yunanistan ve Kıbrıs'la olan sorunları ilişkilerin önündeki diğer zorlu bir engeldir. Türkiye'nin, Yunanistan'la Ege'de olan anlaşmazlığı Kopenhag siyasi koşullarıyla ilgili olmamakla birlikte, Komisyon 1998'den bu yana İlerleme Raporlarında bu iki sorunu çoğunlukla siyasi kriterler bölümünde dile getirmektedir. Bu durum, Türkiye Kopenhag Kriterleri çerçevesinde demokratikleşse bile, bölgesel

anlaşmazlıkları çözmediği sürece üyelik kazanamayacağı izlenimini yaratmakta bu da siyasi üyelik koşullarının güvenilirliğini azaltarak, AB koşulluluğunun meşruiyeti ve yasal temeli konusunda kafa karışıklığına neden olmaktadır (Saatçioğlu, 2009: 569).

Kıbrıs konusunda özellikle 2004 yılında yapılan referandum Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde Birliğin tarafsızlığı konusunda şüpheyle bakmasına sebep olmuştur. Bu çerçevede, Rum Kesimi AB'ye katılmadan önce adayı birleştirmeyi amaçlayan Annan Planı 1 Mayıs 2004 referanduma sunulmuş, Kıbrıslı Türklerin %64,9 plan lehine oy kullanmasına rağmen, Rumların %75,8'i aleyhte oy kullandığı için plan ret edilmiştir (Ulusoy, 2008: 316).

Referandum süresince Türkiye, AB'ye üyelik yolunda Yunanistan'la geçmişten beri süregelen çekişmelerine son vererek, Annan Planını desteklemiştir. Bu açıdan bakıldığında AB'nin yumuşak gücü referandum süresince Türkiye'nin Kıbrıs konusunda tavrının değişmesinde etkili olmuş, Türkiye süreç boyunca bu meselede tavizler vermiştir (Yılmaz ve Kılıçoglu, 2017: 107).

Ancak 2006 yılında Kıbrıs meselesi AB-Türkiye ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. İlişkilerin bozulmasının nedeni, katılım müzakereleri başlamadan önce Türkiye'nin, GB anlaşmasının yeni üyeleri kapsayacak şekilde genişletilmesi talebini kabul ederek Temmuz 2005'te hava ve deniz limanlarını Güney Kıbrıs gemilerine ve uçaklarına açacak yasal belgeyi imzalamasına rağmen ek protokolü uygulamaya koymamasıdır. Yaşanan bu gelişme sonucu, Komisyon'un önerisi üzerine Avrupa Konseyi Aralık 2006'daki zirvede müzakere sürecinde sekiz fasılın dondurulmasını kararlaştırmıştır Ayrıca, Komisyon, müzakere edilen tüm fasılların geçici olarak kapatılması için bir önkoşul olarak Kıbrıs sorununun çözümüne karar vererek, Türkiye'nin katılımını Kıbrıs sorununun çözümüne bağlamıştır (Baç, 2008: 208).

3.2.2.1.5. Birliğin Kendi İçindeki Sorunların Duraksamada Etkisi

Türkiye'nin üyelik sürecini yakın zamanda etkileyen ana faktörlerden birisi, AB'nin Avrupa'nın geleceği konusundaki tartışmaları olmuştur. AB'yi kuran Fransa ve Hollanda kamuoyunun 2005 yılında yapılan referandumlarda AB'ye yeni bir şekil verecek olan Anayasal Antlaşmayı, özellikle küreselleşme ve genişlemeye olan

tepkileri nedeniyle reddetmeleri yanında 2008 yılında başlayan ekonomik kriz derinleşme-genişleme yaklaşımını olumsuz etkilemiştir. Bu durum, genişlemenin geleceği ve AB'nin hazmetme kapasitesinin yanı sıra Avrupa'nın sınırlarının da sorgulanmasına yol açmıştır (Narbone, 2007: 88).

Bu çalkantılı ortamda ekonomi alanında derinleşmeye önem verilirken genişleme için zamanın uygun olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Türkiye'nin durumu bu tartışmalara karışmış durumdadır (Eralp, 2017: 17).

3.2.2.1.6. AB'nin Terör Örgütlerine Destek Verdiği Düşüncesi

Türkiye-AB arasındaki bir diğer önemli problem terör ve dolayısıyla PKK konusudur. Bugün PKK'nın Avrupa ülkelerinde birçok televizyon kanalı, radyo, gazete ve haber ajansları bulunmakta, örgüt sempatizanları çeşitli derneklerin çatısı altında Türklere saldırılar düzenleyerek topladıkları haraçlarla örgüte mali destek ve dağ kadrosu için terörist sağlamaktadır. Ayrıca PKK'nın Birliğin çeşitli bölgelerinde ideolojik kampları kurması ve bu durumun Europol raporlarına yansıması ilişkiler için son derece tehlikelidir. Birlik, PKK'yı terör örgütü olarak tanıdığını ve Türkiye'nin örgütle olan mücadelesinde işbirliği içerisinde olduğunu deklare etse de kimi zaman terör faaliyetleri görmezden gelerek pasif bir tutum sergilemekte, kimi zaman da bu faaliyetlere kolaylık sağlama ve destek olma gibi aktif bir tutum içerisine girmektedir. Ayrıca Birliğin Türkiye'den son dönemde *vize serbestisinin gerçekleşmesi* için terörle mücadele kanunlarında taviz vermesini istemesi terör konusunda ilişkilerdeki bir başka sorundur (Bayraklı, Güngörmez ve Boyraz, 2017: 17). Özellikle, AB'nin Kürt sorununun kapsamlı bir çözümüne yönelik baskıları sonucu PKK'nın güçlenmesi ve Kuzey Irak'ta Kürt milliyetçiliğinin artması, Türkiye'deki *Euroskeptik* duyguları güçlendirmiştir (Yılmaz, 2004: 4-5).

3.2.2.1.7. Bazı Avrupalı Liderlerin ve Birlik Üyesi Devletlerin Türkiye Aleyhtarlığı

Önemli Avrupa ülkelerinin yöneticilerinin, Türkiye'nin üyeliğine karşı takındıkları olumsuz tavır ve açıklamalar yanında Türkiye'yle ilişkilerin üyelik yerine farklı bir perspektifte yürütülmesi konusundaki düşünceleri, Türkiye'nin katılım müzakerelerindeki sorunlardan bir diğeridir. Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'i de dâhil olmak üzere bazı Avrupalı liderler, Türkiye'nin Avrupa ülkesi olduğu fikrini dahi reddetmişlerdir (Baç, 2017: 121). Sarkozy ve Merkel gibi önemli Avrupalı liderlerin, Türkiye'nin üyelikle ilgili referanslarını sorgulamaya ve katılım müzakerelerinin açılmasının ardından imtiyazlı ortaklık gibi alternatifleri teklif etmeye başladığı gerçeği, birçok Türk tarafından AB'nin Türkiye'ye karşı önyargılı davrandığı hissi uyandırmıştır (Larrabee, 2010: 174).

Sarkozy, "kimin Avrupalı, kimin olmadığını söylemek zorundayız" dedikten sonra Türkiye'nin "AB içinde yeri olmadığını" iddia ederek kendi sorusunu cevaplamıştır. Benzer şekilde Eski Fransa Cumhurbaşkanı ve Avrupa'nın Geleceği Konvansiyonu Başkanı Giscard d'Estaing de "Türkiye bir Avrupa ülkesi olmadığını, başka bir kültürün parçası olduğunu açıklamıştır" (Parker, 2009: 1095). Eski Almanya Başbakanlarından Helmut Kohl, "AB'nin daha fazla genişletilemeyeceğini açıklayarak, Avrupa'nın tarihe dayanan doğal sınırları olduğunu söylemiştir". Hıristiyan Sosyal Birliği'nin başkanı Edmund Stoiber "Türkiye'nin, farklı tarih ve geleneklere sahip Avrupa dışında bir ülke olduğunu iddia ederken", Eski AB Komisyon Üyesi Frits Bolkestein, "Türkiye'nin AB'ne katılması durumunda, 1683'te Viyana'nın kuşatmasında Osmanlı Türklerine direnen Alman, Avusturya ve Polonya birliklerinin çabalarının boşa gideceğini" açıklamıştır (Baç, 2008: 215). Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Junker ve Martin Schulz'un, görev süreleri boyunca Türkiye'nin hiçbir zaman üyeliğe kabul edilmeyeceğine yönelik açıklamaları bulunmaktadır (Ferguson, 2016: 366). Bu tür görüşler, Türkiye'deki Avrupa karşıtı milliyetçi duyguları güçlendirirken birçok siyasi, sosyal ve kültürel benzerliği görmezden gelerek AB ile Türkiye arasında bir çatışma ortamı yaratma riskini taşımaktadır (Parker, 2009: 1095).

Devlet başkanlarının görüşlerine ek olarak kilit önemdeki bir AB devleti tarafından sağlanan desteğin olmaması üyelik önündeki bir başka engeldir. Örneğin Fransa, 1981'de Yunanistan'ın AB üyeliğinde önemli bir misyona sahipken, benzer şekilde, Almanya Doğu Genişleme sürecinde hayati bir rol oynamıştır. Ancak Türkiye örneğinde Birlik içerisinde Franco-Alman ittifakının ekonomik ve politik ağırlığına sahip olmayan İngiltere ve İspanya gibi AB'nin daha periferik ülkeleri üyeliğe destek vermekte (Öniş, 2006: 291); herhangi bir güçlü destekçinin olmaması nedeniyle, Türkiye'nin üyeliği yakın gelecekte muhtemel görülmemektedir (Redmond, 2007: 309).

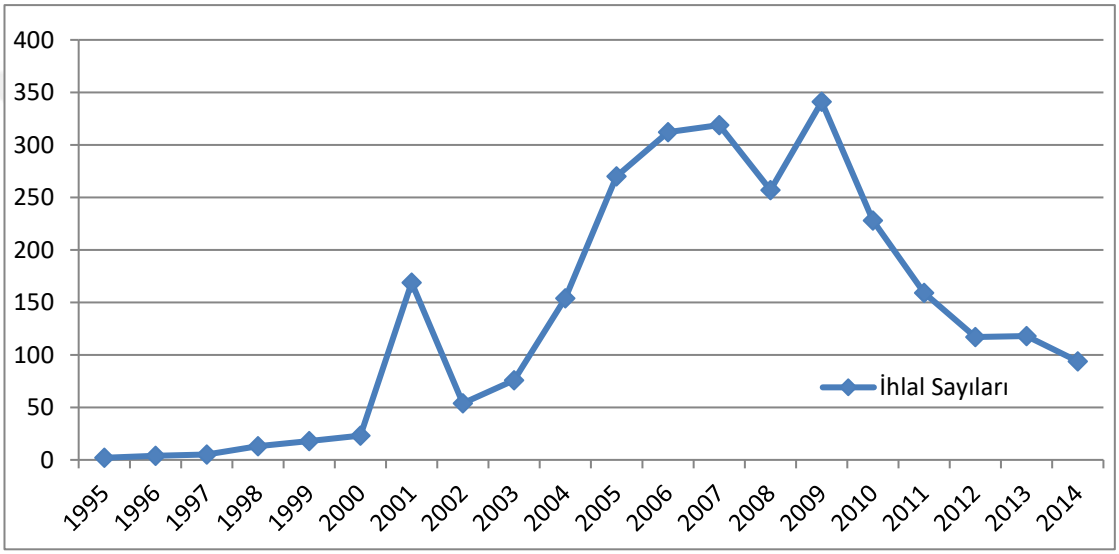
3.2.2.2. Üyelik Sürecinin Duraksamasında Türkiye Kaynaklı Problemler

Müzakerelerinin yavaşlamasında sadece AB değil Türkiye de sorumludur. İktidardaki AK Parti her ne kadar müzakere sürecine devam etse de, 2007'den bu yana süreç partinin öncelikleri arasından çıkmış gözükmektedir (Bağımsız Türkiye Komisyonu, 2014: 9). Müzakerelerin sonucunun önceden garanti edilemeyen bir süreç olması, hazmetme kapasitesi, stratejik ortaklık söylemleri, AB'nin Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde GB'nin genişletilmesi talebi şeklindeki gelişmeler Ankara'da hayal kırıklığı yaratmış, Erdoğan'ın AB projesiyle ilgili coşkusunu kısmen kaybetmesine neden olmuştur. Özellikle Cumhurbaşkanlığı seçim tartışmaları, AK Parti ve Demokratik Toplum Partisi (DTP) kapatma davaları, Ergenekon soruşturmaları, Türkiye'nin ilgisinin iç politikaya yönelmesine neden olmuş, müzakere süreci arka plana itilmiştir. Erdoğan'ın "İlişkiler olumsuz olsa dahi, Kopenhag Kriterlerinin Ankara Kriterleri, Maastricht Kriterlerinin de İstanbul Kriterleri" olacağı şekildeki söylemleri, süreç içerisinde yapılacak olan reformların Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirileceğini göstermiştir (Tezcan ve Aras, 2012).

3.2.2.2.1. Türkiye'deki İnsan Hakları İhlalleri ve Siyasi Özgürler Konusunda Kısıtlamalar

İnsan hakları ve siyasi özgürlükler konusu, Türkiye-AB müzakerelerinin başlıca sorunlarındandır. AB, "Türkiye'de temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi gerektiğine vurgu yaparak, hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmekte; bu alanlarda Türkiye'yi yapısal reformlara zorlamaktadır" (Sayın, 2016: 58).

Tablo 14: Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS İhlal Sayıları (1995-2014).

Kaynak: (http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/7.pdf, sitesinden faydalanılarak hazırlanmıştır).

Aslında, 2004 yılına kadar umut vaat eden gelişmeler olmasına rağmen, işkence iddiaları hala devam etmektedir ve 2003 yılında AİHM'e, Türkiye'ye yönelik insan hakları ihlali suçlamasıyla 76 dava açılmış olması bunun kanıtıdır (Monnet ve Penas, 2004: 5). 2018 sonu itibariyle Türkiye'nin AİHM gündeminde işlem gören veya görmeyi bekleyen toplam dava sayısı 7100'dür (www.dw.com/tr/türkiye-aihm-başvurularında-dördüncü-sırada).

Burada gözlemciler tarafından gündeme getirilen önemli nokta, Türkiye'nin Türk-Kürt, Sünni-Alevi veya Seküler-İslamcılar gibi iç bölünmeler konusunda çözülmesi gereken ciddi problemlerinin bulunduğu konusudur. Avrupa Komisyonu sık sık yayınladığı düzenli raporlar vasıtasıyla, Türkiye'de yaşayan Kürt vatandaşlarının koşullarıyla Müslüman olmayan kesimin dini özgürlükleri hakkında

endişe duyduğunu belirtmektedir. 2005 ve 2006 AB İlerleme Raporları, işkence ve yasadışı gözaltların ortadan kaldırılması, Kürtçe dil kurslarına erişim ve her birinin çeşitli reform paketleri tarafından düzeltildiği iddia edilen ifade özgürlüğü sınırlamalarına ilişkin uygulamada büyük sorunlar olduğunu belirtmiştir. Bu döneme ait en meşhur örneklerden biri, bir Türk savcı tarafından, ceza kanununun 301. maddesine göre Türkiye'ye hakaret etmekle suçlanan Orhan Pamuk aleyhine açılan yargılanma davasıdır (Kubicek, 2011: 919). Dava süresince Komisyon, 301. maddenin kısıtlayıcı yönlerinin, ifade özgürlüğüyle açıkça çelişkili olduğunu belirterek, ifade özgürlüğünün Avrupa standartlarına tam olarak uyması gerektiğinin altını çizmiştir (Narbone, 2007: 87).

2008 ve 2009 İlerleme Raporları Türkiye için ağır ifadeler içermiştir. Özellikle 2009 yılı raporunda, Türk yasalarının ve uygulamalarının; siyasi partilere ilişkin kurallar, azınlık dillerinin tanıtılması, sendikal haklar, işkence iddiaları, yolsuzluk, cinsel temelde ayrımcılık yapılmaması gibi konularda AB standartlarına uymadığına dair çeşitli saptamalar yapılmıştır. Raporda, internet sitelerine erişimde yasaklar, Kürt gruplara karşı terörle mücadele yasasının kullanılması, cinsiyet eşitliği kurumu eksikliği ve ordunun devam eden siyasi etkisi üzerine vurgu yapılarak, siyasi reformlar konusunda genel olarak sınırlı somut ilerleme kaydedildiği ve daha önce gerçekleştirilen reformların etkili bir şekilde uygulanmasında sıkıntılar olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılı ilerleme raporu, müzakereler ve adaylık süreciyle ilgili daha sert ifadeler içermektedir. Raporda, demokrasi ve hukukun üstünlüğü başlığı altında hükümetin Kürt meselesini ele alan demokratik açılımı, darbe planı iddiaları hakkında genişletilen soruşturmalar, siyasi kurumlar arasındaki gergin ilişkiler, başlıca siyasi partiler ile Hükümet arasında diyalog ve uzlaşı ruhu eksikliği eleştirilmiştir. İnsan hakları ve azınlıkların korunması başlığı altında insan hakları kurumlarına ilişkin mevzuatın BM ilkeleriyle tamamen uyumlu hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Gazeteciler hakkındaki davalar ve Kürtçe yayın yapan gazeteler üzerindeki baskı rapordaki bir diğer eleştiri konusudur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadına yönelik şiddet, çocuk hakları konularındaki eksiklikler ve azınlıklar konusu sıkıntılı konular olmaya devam etmektedir. Ayrıca raporda özellikle Parlamentonun etkinliği açısından Türkiye'deki siyasi partilerin uzlaşmaz tutumunun koşulsallık kapsamındaki reformların yapılmasını yavaşlattığı

vurgulanarak, uygulanan %10'luk seçim barajının Avrupa Konseyi ülkeleri arasında en yüksek oran olduğu belirtilmiştir. Mecliste üyelik reformlarını hız verecek bir yasama usulünün kabul edilmemesi, hükümetin reform sürecini yavaşlatması ve yargının bağımsızlığı raporun Türkiye yönelik en sert eleştirileri yaptığı bölümlerdir (Avrupa Komisyonu, 2010).

3.2.2.2.2. Türk Kamuoyunun AB'den Uzaklaşması ve Birliğin Ekonomik Çekiciliğini Yitirmesi

Türkiye'de adaylıkla beraber demokratikleşme, ülkenin siyasi gündeminde ön plana çıkmış, daha önce tartışılmayan ya da politik olarak sınırlar dışında sayılan birçok konu Türk medyasında tartışılır olmuştur. Mayıs ve Haziran 2002'de yapılan ulusal bir ankete göre AB üyeliğine destek veren Türklerin oranı %64 olmasına rağmen, bu kesim gerçekte Kürtçe eğitime ve bu dilin resmi dil olmasına karşı çıkmaktaydı. Yine ankete göre Türk halkının %58'i Kopenhag Kriterleri hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve halkın büyük çoğunluğu ölüm cezasının kaldırılmaması gerektiğini savunuyordu. Ekim-Kasım 2003'teki bir diğer ankette, Türkler arasındaki *Euroskeptik* eğilimleri vurgulayan benzer bulgular bulunmuştur. Katılanların %55'i Türkiye'nin AB'nin öne sürdüğü tüm koşulları yapması gerektiğine inanırken, %55'i AB üyeliğinin gençlerin ahlaki değerlerini bozduğunu, %54'ü dini değerlerin zayıflattığını, %62'si AB'nin Türkiye için çifte standartlara sahip olduğunu, %66'sı Avrupa'nın Kürt ayrılıkçılığını desteklediğine inandığını belirtiyordu (Kubicek, 2005: 372).

Anketlerde görüldüğü gibi Türk halkında geniş çapta Batılı güçlerin Türkiye'yi AB'ye üyelik şemsiyesi altında bölgesel olarak böleceği korkusu hâkim bir duygudur. Yılmaz'a (2011) göre, günümüz Türkiye Euroskeptizmini anlamak için 1920'de İttifak Güçleri ile Osmanlı arasında imzalanan Sevr Antlaşması'na atfen üretilen *Sevr Sendromu* önemli bir kavramdır. Buna göre, Avrupa'nın geçmişten gelen amacı, Türkleri mevcut topraklarından çıkarmak ve buraları gerçek sahipleri olan Yunanlılara, Ermenilere ve Kürtlere vermektir. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Sevr Antlaşması yerini Lozan Antlaşması'na bırakmasına rağmen, Sevr Sendromunu savunanlara göre Avrupalılar ve Türkiye'deki Hıristiyan

azınlıklar, Haçlıların amacından vazgeçmemiştir. Bu görüşleri savunanlar için, AB'nin bireysel ve azınlık hakları gibi masum görünen talepleri aslında 20. yüzyılın başlarında savaş yoluyla başaramadıkları amaçları barışçıl yollarla gerçekleştirme amacının göstergeleridir (Yılmaz, 2011: 188-189).

Türkiye'de euroskeptizmin, özellikle 2000 sonrası süreçte, Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi, Filistin'de yaşanan gelişmeler, İsrail'in eylemlerine karşı Batı dünyasının tutumu gibi konular nedeniyle arttığı düşünülmektedir. Bu süreçte, Kemalist Sivil Toplum Kuruluşları, hem laiklik hem de devlet birliği temelinde AKP hükümeti hakkındaki eleştirilerin temsilcileri olarak (örneğin, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) gibi) 2007 yılına kadar bir dizi şehirde gösteriler düzenlenmiştir. İç sahada artan Euroskeptik ve milliyetçi görüşlerden dolayı AK Partinin de AB yanlısı yaklaşıma olan güveni azalmış, katılım sürecine odaklanmak yerine yüzünü iç meselelere çevirmiştir (Yılmaz, 2016).

Halkın tüm bu kuşkularına rağmen 2005 yılına kadar Türk halkı sağlık, eğitim, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sosyal hakların ve hizmetlerin güçlendirilmesi, vize kısıtlamalarının kaldırılarak serbest dolaşımın olması ve ülkedeki genel ekonomik koşulların düzelmesi gibi nedenlerle koşulsallık mekanizmasının maliyetlerine katlanmış, diğer bir deyişle AB'nin ekonomik çekiciliği, Türkiye'nin üyelik hedefine bağlı kalmasını sağlamada kilit rol oynamıştır (Barysch, Everts ve Grabbe, 2005: 28). Durum günümüzde böyle görünmemekte ve AB artık 1990'larda olduğu gibi Türkiye için ekonomik bir çekicilik ifade etmemektedir. 2008'den itibaren AB, kendisini büyük bir mali krizin içinde bularak ekonomik çekiciliğini yavaş yavaş yitirirken, Türkiye bu mali kriz döneminden başarıyla çıkmış, ekonomisi 2010 yılında %10'un üzerinde büyümüştür (Kubicek, 2011: 923). Yaşanan bu ekonomik gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin gerçekten Avrupa'ya ne kadar ihtiyacı olduğu sorgulamaya başlanmış, Birliğin maddi yardımlar yoluyla sağladığı üyelik teşvikine olan ilgi azalmıştır (Çarkoğlu ve Kentmen, 2011: 375).

3.2.2.2.3. Siyasi Partilerin Üyelik Sürecine Olan Yaklaşımlarının Duraksamada Etkisi

Türkiye'deki siyasi partiler genel olarak Avrupa üyeliğini geniş ölçüde desteklemesine rağmen yerine getirilmesi gereken koşullarla ilgili derin çekinceleri de dile getirmiştir (Öniş, 2006). Bu çekinceler çoğunlukla egemenlik ve toprak bütünlüğüyle ilgili endişelerdir (Kaya ve Marchetti, 2014: 12).

2002 seçimlerinde AB yanlısı bir duruş sergileyen AK Parti, 58. hükümeti kurduktan sonra bu politikayı sürdürmüştür. Bunda AK partinin, gittikçe artan bir şekilde AB'yi, dini özgürlükleri elde etmenin bir aracı olarak görmesi ve kendisini reform yanlısı Muhafazakâr Demokrat[6] bir siyasi oluşum olarak tanımlaması önemlidir (Öniş, 2006). Bununla birlikte, AK Parti tarafından benimsenen insan hakları söyleminde, 2004'te yeniden düzenlenen ceza yasasına zina suçunun dâhil edilmesinde olduğu gibi her zaman AB anlayışına uygun tavrın benimsenmediği de görülmüştür. Ayrıca, katılım müzakerelerinde sosyal haklar ve politikalar gibi daha az belirgin olan normlar, hevesle kabul edilip uygulanmamıştır (Baudner, 2012: 928).

AB'ye katılım süreci AK Partinin üstünlüğüne güçlü bir meşruiyet duygusu sağlarken, bu durum zaman içinde seçimlerde halkın desteğinin sağladığı meşruiyetle yer değiştirmiş, partinin AB üyeliğine olan bağlılığı zaman içinde önemli ölçüde zayıflamıştır (Yılmaz, 2014: 313). Kimi yazara göre özellikle 2007 seçimlerinde elde ettiği zafer sonrası, iktidarını güçlendiren partinin meşruiyet kaygılarının azalmasıyla Birlikle yakın ilişkiye önceki kadar ihtiyaç duymaması ilişkileri yavaşlatmış, parti AB koşulsallığı kapsamında yapması gereken reformları aksatmaya başlamıştır (Gencer, 2011: 11). Ayrıca, 2005'teki Leyla Şahin davası AK Partinin AB'yle ilgili olumlu görüşlerinde kırılma noktası olmuştur. Davada, Türk mahkemelerinin kamu kuruluşlarında *başörtüsü* kullanımını yasaklayan kararının AİHM tarafından onaylanması, Birliğin türban konusunu insan hakları ve dini özgürlükler kapsamında yorumlamadığı şeklinde değerlendirilmiştir (Saatçioğlu, 2008: 6).

2010 yılı itibariyle, AK Parti hükümetinin AB üyeliğine olan mesafesi; AB üyeliğine kamuoyunun desteğinin azalması; partinin devlet idaresini, bir dereceye

[6] Kültürel muhafazakarlığın ve siyasi reformizmin, neoliberal ekonomik politikalarla birleştiği küreselleşme ve AB yanlısı yaklaşım.

kadar yargı sistemini ve medyayı kendi istediği şekle sokması; 2010 yılında %8,9'luk büyümeyle dünyadaki en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olan Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik başarı ile alternatif meşruiyet kaynakları aramaya başlaması nedenleriyle daha da artmış ve AB normlarını giderek daha *seçici* bir biçimde benimsemeye başlanmıştır (Baudner, 2012: 935).

Türk siyasetinin başlıca sosyal-demokrat partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 2002 seçim manifestosunda, AB üyeliğine modern medeniyet seviyesine ulaşma ve toplumsal dönüşüm projesi olarak destek vermiş; Türkiye'nin geçmişten günümüze Avrupa'nın bir parçası olduğunu vurgulamıştır (Balkır ve Eylemer, 2016: 33). Ancak, AK Partinin seçimleri kazanarak hükümeti devralması CHP'nin AB üyeliğine karşı pozisyonunda değişikliğe yol açmış, parti milliyetçi bir tavır takınarak, devleti her türlü muhalefete karşı korumak içgüdüsüyle, 2005'ten itibaren, orduyla uyumlu aşırı laik ve milliyetçi gündem benimseyen, otoriter bir Kemalizm biçimine yönelmiştir. 2007 genel ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde CHP'nin aşırı laikçi ve milliyetçi söylemleri zirveye ulaşmıştır (Kaya ve Marchetti, 2014: 12).

2010 yılına kadar, CHP'nin Deniz Baykal önderliğinde yaptığı söylemler, ulus devlet ve üniter devlet ilkelerinden taviz vermeme, ulusal gururu, değerleri ve kurumları koruma ve eşit haklarla tam üyelik gibi noktalara odaklanarak milliyetçi bir tondayken, Baykal'ın istifası ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2010'da Parti Başkanı olarak seçilmesiyle parti politikaları daha ılımlı tonda olmuştur (Balkır ve Eylemer, 2016: 38).

Bir diğer muhalif parti olan MHP Avrupalılaşma sürecini eleştirmektedir. MHP'nin muhalefeti başlı başına AB üyeliği fikrine değil, ulusal birlik veya kimliğe tehdit olarak algıladığı Kürt ve Kıbrıs meselesi gibi AB koşulsallığı konularınadır. Örneğin, 2006'da Türkiye'nin Güney Kıbrıs'ı tanınmasıyla ilgili iç tartışmalar ortaya çıktığında, MHP hem AB'yi hem de AK Partiyi sert bir şekilde eleştirmiştir. MHP, AB'nin katılım yol haritasını Kıbrıs sorunu, azınlık hakları ve Ermeni meselesi ilgili koşulları içermesi nedeniyle mayın tarlası olarak tanımlamaktadır (Yılmaz, 2014: 312).

3.2.2.2.4. STK'ların Politika Yapım Sürecindeki Güçsüzlüğü ve İfade Özgürlüğü Alanında ki Kısıtlamalar

Türkiye'de AB koşulsallığının güvenilirliğinin azalmasıyla birlikte STK'ların reform talepleri hükümet tarafından daha az dinlenir olmuştur (Yılmaz, 2014: 307). Özellikle 2007 sonrası, AK Parti hükümeti yeni anayasa yapım sürecinde STK'ların görüşlerini büyük ölçüde ihmal ettiği söylenmektedir. STK'larsa zayıf organizasyonel kapasiteleri, güçlü bir sivil katılım kültürü olmaması ve AB'ye üyelik umudunun önemli ölçüde azalmasıyla beraber hükümete aşağıdan çok fazla baskı uygulayamamış, reformları teşvik etmeye ikna edememiştir (Grigoriadis, 2009).

Kimi yazarlara göre son dönemde Türkiye'de *ifade özgürlüğü* konusunda da büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. 2005 yılında ifade özgürlüğü nedeniyle suçlanan ve mahkûm edilen kimse yokken, 2013 sonuna gelindiğinde 40 gazeteci hapse mahkûm edilmiş, bununla ilintili olarak Türkiye'de basın özgürlüğü konusunda ciddi eleştiriler yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca internette de çeşitli kısıtlamalar yapılarak yaklaşık *36.000 web* sitesine erişim engellemiştir. Özellikle 2014 yılının Şubat ayında TBMM'nin, Bilgi İletişim Teknolojileri Telekomünikasyon Dairesi'nin uygun gördüğü web sitesini 24 saat içinde erişime kapatmasına izin veren ve bütün internet sağlayıcılarının kullanıcı etkinliklerine dair verileri saklayarak istendiğinde yasal mercilere teslim etmesini zorunlu kılan yasayı kabul etmesi bu alandaki gerilemeye en çarpıcı örnektir. Ayrıca bazı yazarlara göre ifade özgürlüğüyle ilgili sorunların temelinde 2006 yılı Terörle Mücadele Yasası bulunmaktadır. Yasayla birlikte pek çok kişi duruşmalar öncesinde gözaltına alınmıştır (Bağımsız Türkiye Komisyonu, 2014: 16).

3.2.2.2.5. Türkiye'nin Dış Politikada Farklı Arayışları

AK Parti hükümeti iktidara gelirken aslen Türk İslam mirasına saygı göstererek uygun yollarla batılılaşmaya devam etmeyi, AB üyeliğini sürdürmeyi ve geleneksel NATO savunma görevlerini yerine getirmeyi taahhüt etse de son dönemde, İran, Arap-İsrail çatışması ve diğer bölgesel konulardaki diplomatik duruşları nedeniyle Batı'dan farklı politikalar izlemektedir (Ferguson, 2016: 374).

Yaşanan bu politika değişikliğinin sebebi olarak Türkiye'nin Avrasya ve Orta Doğu'da bölgesel bir güç olarak rolünü güçlendirme isteği olduğu düşünülmektedir (Baç ve Gürsoy, 2010).

Aslında 2002'den beri AKP hükümeti özellikle dış politikada Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik*[7] doktrininden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Kavramla beraber yüzyıllar boyunca, Ortadoğu'da egemen güç olan Türkiye basitçe uzun zamandan beri parçası olduğu bir alana yeniden entegre olmaya çalışarak *komşularla sıfır sorunlu* işbirliğine dayalı bir model geliştirmiştir (Davutoğlu, 2001).

Ancak, Türkiye'nin dış politikası son yıllarda önemli ölçüde değişerek aktif ve şahin bir politika anlayışına geçilmiştir. Ayrıca Türkiye dış politika yapımında çok taraflı bir yaklaşım benimseyerek Asya, Afrika, Latin Amerika ve Balkanlar bölgesinden daha güçlü bir dünya aktörü haline gelmiştir (Brljavac, 2011: 82).

Aslında, Doğu komşularıyla güçlendirilen bağların, ülkenin AB hedefleriyle uyuşmadığına dair bir kanıt bulunmamakla birlikte önceki yıllara kıyasla, AB üyeliği AK Parti hükümeti için daha az önemli hale gelmiş gibi görünmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin özellikle Orta Doğu bölgesinde daha iyi ilişkiler geliştirmeye başlaması ve bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan bölgeye artan dikkat ve aktivizmi, yalnızca Neo-Osmanlıcılık eleştirilerini değil, aynı zamanda eksen kayması[8] tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Kurtuluş, 2016: 6).

3.2.3. Pozitif Gündem ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri

Katılım müzakerelerinin başlamasından sekiz yıl sonra, durum vahim bir tablo ortaya koymuş, 35 katılım bölümünün yalnızca biri başarıyla tamamlanmış[9] ve sadece 13 bölüm müzakere edilebilmiştir. Kalan bölümler ya AB Komisyonu tarafından askıya alınmış ya da Türkiye'nin Kıbrıs'ı tanımaması nedeniyle açılamamıştır (Karakaş, 2013: 1057). Yaşanan bu tıkanmayı aşmak ve ilişkilerde yeni bir ivme kazandırmak amacıyla Komisyon 12 Ekim 2011'de Genişleme Strateji

[7] Bir ulusun uluslararası ilişkilerde değerinin jeostratejik konumuna bağlı olması.

[8] "Eksen kayması" kavramı, Türk dış politikasındaki Batı dünyasından Doğu dünyasına yön değişikliğini ifade etmek için kullanılmaktadır.

[9] "12 Haziran 2006'da Hükümetlerarası Konferans'ta (HAK) Bilim ve Araştırma faslı müzakerelere açılmış ve fasıl geçici olarak kapatılmıştır".

Belgesi'yle Türkiye ile *Pozitif Gündem* oluşturulmasını önermiş, 17 Mayıs 2012 tarihinde süreç resmi olarak başlatılmıştır (Akdemir ve Erhan, 2016: 20).

İmza töreni sırasında belgeye Türk tarafı olarak imza atan dönemin Başmüzakereci'si Egemen Bağış, "Pozitif Gündem çerçevesinde vize muafiyeti, siyasi reformlar, enerji, terörle mücadele ve Avrupa Komisyonu'nda Türk uzmanların görevlendirilmesi gibi önemli konulardaki işbirliği mekanizmalarının güçlendirileceğini" belirterek, Türkiye'nin tam üyelik hedefinden sapma olmadığını, imtiyazlı ortaklık gibi alternatif yolları hiçbir zaman seçmeyeceğini önemle vurgulamıştır (Akçay, 2017: 46). Bağış'tan sonra konuşan AB tarafından Stefan Füle de "sürecin Türkiye'nin tam üyeliğine bir alternatif teşkil etmediğini" açıklamıştır (Baç, 2017: 122).

Süreçle birlikte ilişkiler canlanmış, 30 Haziran 2010'da *Gıda Güvenliği ve Veterinerlik faslı*, sonrasında Fransa tarafından bloke edilen beş fasıldan biri olan *Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu* faslı 5 Kasım 2013'te açılmıştır. Bu faslın açılmasıyla birlikte taraflar arasında ilişkilerde yeniden yakınlaşma olurken, yasadışı göç ve vizesiz seyahatle ilgili olarak Birliğin 16 Aralık 2013'te hazırladığı *Yol Haritası* onaylanarak Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır (Ferguson, 2016: 366). Ancak anlaşmayla ilgili yanlış anlamalardan ötürü Türkiye'de kafa karışıklığı meydana gelmiştir. Bazı kesimde anlaşmanın imzalamasından 3,5 yıl sonra tüm Türk halkının vizeye ihtiyaç duymadan Birliğe seyahat edebileceği, diğer bir grupta yalnızca belirli şahısların vize muafiyetinden yararlanacağı yanlış algısı oluşmuştur. Vize süreciyle ilgili önemli sorunlardan bir diğeri Birliğin hazırladığı Yol Haritasının ağır yükümlülükler içeriyor olmasıdır. Bu kapsamda Türkiye'nin yapması gereken iki problemli mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin olarak, ülkenin doğusundan geleceklerin mülteci olarak kabul edilmeyeceğine ilişkin coğrafi sınırlamanın kaldırılması, ikincisi Türkiye'nin, bölgesindeki ülkelere yönelik olarak başlattığı vizesiz seyahat uygulamalarına son verilmesidir (Eralp, 2017: 5).

Vize muafiyeti konusu ve bununla bağlantı olarak özellikle Arap Baharı sonucu ortaya çıkan mülteci sorunu ilişkileri tekrar germiştir. Ayrıca son dönemlerde Gezi Parkı olaylarıyla, YouTube ve Twitter gibi internet sitelere erişimin engellenmesi temel haklar ve özgürlükler konusunda Birliğin Türkiye'nin üyeliğine şüpheyle bakmasına neden olmuştur (Akçay, 2017: 47).

2014 yılında hareketli bir döneme girilmiştir. İlişkileri canlandırma amacıyla Erdoğan, Brüksel'i ziyaret ederken, 22 yıl aradan sonra ilk kez bir Fransız Başkanı (François Holland) Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Holland, "tartışmamız gereken fasıllar bence şu anda Türkiye'de sorunlu alanlarla ilgili olanlar, yani, kuvvetler ayrılığı, temel haklar, hukukun üstünlüğü ve yargı hususlarını içeren fasıllar olmalıdır" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bu dönemde Merkel de benzer şekilde "Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesine ilişkin gelişmelere yönelik kaygısını ifade etmiştir" (Bağımsız Türkiye Komisyonu, 2014: 18). Devlet başkanlarının yaptığı açıklamalar ve ziyaretler sonrası 2014 ilerleme raporunda, yargı alanında kabul edilen mevzuatın adli bağımsızlık ve tarafsızlık, yetkilerin ayrılması ve hukukun üstünlüğü konularında ciddi kaygıları doğurduğu ve internet yasaklarının ifade özgürlüğünü sınırlayan tedbirler olarak algılandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014).

İkili ilişkilerde bu olumsuzluklar yaşanırken, Suriye'deki iç savaş nedeniyle yüz binlerce göçmen için Schengen bölgesine geçişte tampon bölge konumunda olan Türkiye, AB için tekrar değerli bir ortak olmuştur (Cortinovis ve Conte, 2018: 7). Bu kapsamda Birlik sınırlarında güvenliği sağlayabilmek ve yasa dışı göçle mücadele edebilmek için Türkiye ile işbirliğine gitmek zorunda kalmıştır. Bu kapsamda üyelik görüşmeleri ve vize serbestliği programı tekrar gündeme gelmiş ve ilişkilerde tekrar ısınmaya başlamıştır. İlişkilerdeki bu yakınlaşmayla beraber AB koşulsallığı kapsamında Türkiye, demokratikleşme, ekonomik gelişme ve aktif dış politikaya dayanan yenileme sürecine girerek Nisan 2015 tarihinde yeni bir Yargı Reformu gerçekleştirmiştir. Bu reformla birlikte yargının bağımsızlığının yanında tarafsızlığının kuvvetlendirilmesi ve yargılama sürelerinin hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu dönemde, İç Güvenlik ve Özgürlüklerin Korunması Reform Paketi ve Şeffaflık Paketiyle, Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı üzerindeki sivil gözetim arttırılmış, özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitim verilmesinin önündeki engellere son verilmiş ve kamuda başörtüsü yasağı kaldırılmıştır (Oran, 2018: 427-433).

29 Kasım 2015 tarihine Pozitif Gündem kapsamında Birlik ve Türkiye gerçekleştirdikleri zirvede ilişkilerin yoğunlaştırılmasına yönelik üç aşamalı bir plan üzerinde anlaşmışlardır. İlk aşamada AB tarafına düşen görev Türkiye'ye 3 milyar Avro yardımda bulunmaktır. Türkiye ise Birlikle olan sınırlarından kaçak göçmen

geçişini engelleyecek ve daha fazla göçmeni topraklarına kabul edecektir. Ayrıca verilen maddi yardım Suriyeli göçmenlerin giderlerine harcanacaktır. İkinci aşamada Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın yükümlülüklerini üstlenir, Birlikte Mart ve Haziran 2016 tarihlerinde yapacağı değerlendirilmelerde Türkiye'nin anlaşmanın tüm şartlarını tamamladığı sonucuna varırsa *Schengen vizesi* talebinde bulunmayacaktır (AB Konseyi, 2015). Son aşamaysa müzakere sürecine odaklanmıştır. Bu kapsamda 17'nci faslın 14 Aralık 2015 tarihinden itibaren müzakere edilmesi kararlaştırılmıştır (Akdemir ve Erhan, 2016: 21). Ayrıca zirvede Türkiye'nin müzakere sürecinin tekrar işlev kazanması amacıyla senede iki kez zirve toplantıları yapılması kararlaştırılmıştır (Oran, 2018: 434).

Pozitif Gündem sonrası dönemde yayınlanan 2015 İlerleme Raporunda, başta ifade ve basın özgürlüğünün kısıtlanması olmak üzere, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, kuvvetler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü konularında ki eksikliklere dikkat çekilmiştir. Raporda, toplanma ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili kısıtlamalar, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne konusundaki problemler, medyanın bağımsızlığı, savunma hakkının güvence altında olmaması, yolsuzluk iddiaları ve %10'luk seçim barajı ciddi şekilde eleştirilmiştir (AB Bakanlığı, 2015).

Bu dönemde Türkiye'nin AB'ye yönelik dış politikasındaki değişiklikler, ikili zirvelerin başlamasıyla daha belirgin hale gelmiştir. Mart 2016'daki zirvede mülteciler hakkında yapılan açıklamada, Türkiye'den Yunan adalarına yasadışı geçen tüm göçmenlerin Türkiye'ye geri gönderileceği, tersi şekilde Yunan adalarından Türkiye'ye dönen Suriyelilerin tekrar AB'ne yerleştirileceği bildirilmiştir. Anlaşmanın bir parçası olarak, Türkiye'ye önemli bir finansal destek (6 milyar Avro'ya kadar) sözü verilirken, Türkiye'nin vize serbestleştirmesi için yol haritasının uygulanmasının hızlandırılacağı vaat edilmiştir Ancak, yalnızca bütçe bölümü müzakere edilmiş ve bu durum, demokrasi destekçileri tarafından büyük ölçüde eleştirilmiştir (Üstün, 2017: 90).

3.2.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkilerinin Durumu

2016 yazında 250 kişinin hayatını kaybetmesine, 2000'den fazla insanın yaralanmasına sebep olan bir darbe girişimi olmuş, girişim devlet kurumlarının içinde ve dışında Fethullah Gülen'in hareketine karşı geniş çapta temizliğe yol açarken, aynı zamanda Türkiye'nin demokratik güçleri arasındaki birliği yeniden gündeme getirmiştir (Tocci, 2016: 6).

Demokrasiye yapılmak istenen bu müdahale, Türkiye'yi AB'ye yakınlaştıracağına, ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Darbe girişimi sonrası Türkiye demokrasi destekçisi olarak AB'den empati ve dayanışma beklemesine rağmen, Birliğin girişime karşı tepkisi sınırlı ve geç olmuştur. Darbe olayının gerçekleştiği saatlerde sessiz kalan AB ancak darbe başarısız olduktan sonra seçilmiş hükümet ve demokratik kurumlara destek vermiştir (Avrupa Konseyi, 2016).

Türk hükümetinin AB'den beklentisi, FETÖ mensuplarının gerçekleştirdiği darbe girişiminin karşısında durarak Türkiye'nin yanında yer alması ve darbe sonrası kendisine sığınan darbecileri Türkiye'ye teslim etmesiydi (Ercan, 2017: 17). Ancak Avrupa ülkeleri ürettikleri bahane ve sebeplerle FETÖ üyelerini iade etmeye yanaşmayarak ilişkilerde karşılıklı restleşmelerin olduğu bir döneme girilmesine neden olmuşlardır (Bayraklı, Güngörmez ve Boyraz, 2017: 17).

AB tarafına göre Türkiye söz konusu girişim sonrası ilan ettiği ve sürekli uzattığı OHAL rejimiyle özgürlükleri kısıtlamıştır. AB'nin üzerinde durduğu konular arasında basın ve üniversiteler üzerindeki baskılar, korku kültürünün yaygınlaşması, parlamentonun devre dışı bırakılarak gücün merkezileşmesi bulunmaktadır. Birlik, darbe girişiminden sorumlu olanların ve girişimin bizzat içinde yer alanların cezalandırılmasını meşru görmüş ancak Türkiye'yi hukukun üstünlüğü, temel haklar ve adil yargılama ilkelerinden uzaklaştığı gerekçesiyle eleştirmiştir. İlişkileri asıl kopma noktasına getiren şey girişim sonrası *idam cezasının yeniden yasalaşmasına* yönelik yapılan üst düzey açıklamalar olmuştur (Eralp, 2017).

Bu çerçevede, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin resmen askıya alınması ancak Kopenhag Siyasi Kriterlerine aykırı bir adım atması halinde uygulanabilecektir. Ölüm cezasının tekrar getirilerek yasalaşması bu olasılığın

gerçekleşmesini sağlayabilecek en önemli etkendir (Tocci, 2016). Özellikle darbe girişimi nedeniyle meydana gelen birçok ölüm ve yaralanma nedeniyle Türk halkının bir kısmı, hükümetten darbecilerin idam edilmesini talep etmiştir. Halktan gelen bu isteklere kayıtsız kalamayan Erdoğan eğer idam cezası meclise getirilerek yeterli çoğunlukla kabul edilirse onaylayacağını belirten açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalar AB yetkili kurumlarda endişeyle karşılanmış ve idam cezasının tekrar getirilmesi halinde Türkiye'nin üyelik sürecinin ciddi zarar göreceği belirtilmiştir. Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz, "idam cezasının yeniden yürürlüğe konması halinde, üyelik müzakerelerinin sona erdirebileceğini ifade ederken", benzer şekilde Juncker; "Türkiye'de idam cezasının yeniden yürürlüğe girmesi durumunda üyelik müzakerelerinin durdurulacağını açıklamıştır". AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri Johannes Hahn'sa "Türkiye'nin AB'den giderek uzaklaştığını ve müzakerelere son verilmesinin ihtimal dâhilinde olduğunu ifade etmiştir" (Oran, 2018: 436).

AB tarafından yapılan demokrasi ve insan hakları vurgusu karşısında Türkiye Birliğe karşı söylemlerini hiç olmadığı kadar sertleştirmiştir. Mevlüt Çavuşoğlu "Türkiye'nin AB'ye tam üye olmak için yıllardır büyük çaba sarf ettiğini ve bütün bu çabalara rağmen istenilen sonuç elde edilemediği için artık Türk halkının üçte ikilik bir kesiminin AB ile ilişkilerini sonlandırılmasını düşündüklerini belirtmiştir". Özellikle vize serbestleşmesinin gerçekleşmemesi durumunda, Geri Kabul Anlaşması'nı askıya alacağını duyurmuştur (Akçay, 2017: 4).

2016'da yayınlanan İlerleme Raporunda, Türkiye'nin Birlik açısından kritik öneme sahip olduğu belirtilerek, 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimi kınanmış ancak darbe sonrasında alınan önlemlerden dolayı hukukun üstünlüğüyle temel hak ve özgürlükleri konusunda Türkiye uyarılmıştır. Ayrıca diğer raporlardan farklı olarak ekonomik kriterlerde de gerileme yaşandığı vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2016: 2).

24 Kasım 2016 tarihinde AP, Türk hükümetinin darbe girişimi sonrası orantısız tedbirler aldığı belirterek, hükümetinin bu önlemler kapsamında çok sayıda tutuklama, gözaltı, işten çıkarma yaptığını belirtmiş; müzakerelerinin geçici olarak durdurulmasına ilişkin tavsiye kararı almıştır (Akçay, 2017: 5). Karar bağlayıcı olmasa da ilişkilerinin gelecekte nasıl şekilleneceğine yönelik bir mesaj niteliği taşıması nedeniyle önemlidir (Ercan, 2017: 22).

8 Aralık 2016'da Avrupa Komisyonu, AB-Türkiye Bildirgesinin Dördüncü İlerleme Raporunu yayınlamıştır. Raporda Komisyon, sürecin önemli ölçüde ilerlediğini ve özellikle Ege Denizi'ni yasadışı yollardan geçmeye çalışanların sayısında önemli bir düşüş olduğunu söylemiştir. AB, içerdeki sert muhalefete rağmen, pek çok alanda Türkiye'nin önemli bir ortağı olduğunu vurgulamış; ilişkilerin canlı kalmasının, Türkiye'nin müzakere süreci yükümlülüklerini yerine getirerek, koşulsallık ilkesine uymasına bağlı olduğunu ifade etmiştir (Akçay, 2017: 7).

2017 yılına gelindiğinde ilişkiler çıkmaz bir sokağa girmiştir. İlişkilerin gerilmesine 25 Nisan'da Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin Türkiye'yi yeniden denetime alma kararı ve 16 Nisan 2017'de Türkiye'de yapılacak olan anayasa referandumu öncesi süreçte Hollanda başta olmak üzere AB üyesi ülkelerle yaşanan gerilimler etkili olmuştur. 5 Temmuz 2017'de Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda müzakerelerinin durdurulması yönündeki tavsiye niteliğindeki kararın *64 karşı 477 evet* oyuyla kabul edilmesi süreci kopma noktasına getirmiştir. Başbakan Binali Yıldırım, "kararın yok hükmünde olduğunu söyleyerek tepkisini ortaya koymuştur". Erdoğan ise TBMM'nin 2017 yasama yılı açılış konuşmasında, "Türkiye'nin AB'ne ihtiyacının kalmadığını ancak Birliğin ikiyüzlü tutumuna rağmen üyelik ilişkilerini bitiren tarafın Türkiye olmayacağını ifade etmiştir" (Oran, 2018: 439).

3.3. BÖLÜM SONUCU

1999-2019 yılları arasında AB'nin yumuşak gücünün koşulsallık bağlamında Türkiye üzerindeki etkisinin incelendiği bu bölümde öncelikle 1959-1999 arası dönemin kısa bir özeti yapılarak Türkiye'nin hangi aşamalardan geçerek aday ülke statüsü aldığı açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünün ilk kısmında reformların altın çağı olarak nitelendirilen, 1999-2005 yılları arası dönem irdelenmiştir. Bu dönemde yapılan reformlarla demokrasi, insan hakları ve hukuk alanında yaşanan değişimlerden bahsedilerek, AB'nin Türkiye'deki reform sürecindeki olumlu etkisinden söz edilmiştir. İkinci kısmında 2005 yılında müzakere sürecinin alınmasıyla zirve yapan ilişkilerin neden şuan ki dip noktayı gördüğü Birlik ve

Türkiye kaynaklı sorunlara değinilerek objektif bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü kısımda Pozitif Gündemle ilişkilerin nasıl bir seyir izlediği açıklanmış; son bölümde yaşanan darbe girişiminin ilişkilere etkisi incelenmiştir.

SONUÇ

Kuruluşundan itibaren yaptığı derinleşme ve genişleme hareketleriyle politika alanlarından kurumsal yapılarına, üye devletlerin sayısından yetki alanlarına kadar birçok değişiklik geçirerek şu anki yapısına kavuşan AB, değerleri, normları, kültürü, dış politika tercihleri ve genişleme ilkesiyle yumuşak gücün önemli bir küresel aktörü olmuştur. Demokrasiye ve özgürlüğe bağlılık bu yumuşak güç temelini oluştururken, genişleme süreci ve üyelik olasılığı komşu ülkeler için değerli bir cazibe aracı sunmaktadır. Özellikle 1990 yılların başından itibaren Birliğin uyguladığı Koşulsallık stratejisi genişleme politikasının temel aracı olarak üyelik adayı devletlerin demokratik dönüşümünde çok büyük rol oynamıştır.

Soğuk savaş sonrası Komünist düzenin çökmesi sonucu MDA ülkelerinden gelen üyelik taleplerine kayıtsız kalamayarak yeni bir genişleme süreci başlatan Birlik, 2004 ve 2007 yılında gerçekleştirdiği genişlemelerle bu ülkeleri tek kurşun atmadan kendi standartlarıyla yeniden yapılandırmıştır. Hemen hemen tüm Avrupa kıtasını bir araya getiren ve bölgeye barış ve huzur getiren bu süreç Birliğin ABD'yle birlikte uluslararası düzeyde yumuşak gücü en etkili şekilde kullanan iki aktörden birisi olmasının kanıtı olmuştur.

Bu kapsamda çalışmada 1999 yılında itibaren Türkiye'nin adaylığının teyit edilmesiyle başlayan süreçte AB yumuşak gücünün Türkiye'nin demokratik dönüşümünde ve siyasal yapısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan çalışmada AB koşulsallığının özellikle 1999-2005 yılları arasında ülkede demokratik reformların yapılmasında oldukça etkili olduğu sonucuna varılmış ancak 2005 yılında müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte ilişkilerde yavaşlama meydan geldiği ve AB koşulsallığının yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başladığı gözlemlenmiştir.

AB koşulsallığının 1999-2005 yılları arasındaki siyasi reformlarda büyük bir rol oynadığı sonucuna varılmasında, 1999'da katılım sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin derinlemesine ve hızlı bir şekilde yerel reformları gerçekleştirerek büyük bir dönüşüm içine girmesi en önemli etkendir. Özellikle 2002'den bu yana kaydedilen ilerleme neticesinde, AB koşulsallığının, Türkiye'nin reformunu destekleyen ana faktörlerden birine dönüştüğü çalışmada görülmüştür. Bu dönemde

Türkiye dokuz reform paketini yasalaştırarak büyük ölçüde ifade ve örgütlenme özgürlüğü, işkencenin ortadan kaldırılması, ordunun haklarının azaltılması, ölüm cezasının kaldırılması gibi derin ve zorlu reformlar gerçekleştirmiştir. Reformlar demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı güçlendirirken, ekonomiyi de istikrara kavuşturmuştur. Yapılan reformlar soncunda 2005 yılında müzakere sürecinin başlamasıyla ilişkilerin doruk noktasına ulaştığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde AB koşulsallığın başarısı için; *koşulların belirliliği, ödüllerin büyüklüğü ve hızı, koşulsallığın güvenilirliği* ve *veto odakları ile benimsemenin maliyeti* kavramlarının çok önemli olduğu vurgulanmıştı. Türkiye özelinde tezde reformların altın çağı olarak nitelendirilen 1999-2005 yılları arası dönemde koşulsallığın başarılı bir şekilde uygulanmasında bu dört kavramın da etkili olduğu görülmektedir. *Koşulların belirliği* açısından bu dönemde Türkiye'nin katılım müzakerelerini başlatmak için hangi hedefleri başarması gerektiği açıktı. 2002 yılında, Avrupa Konseyi'nin, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirmesi halinde 2005 yılında katılım müzakerelerini başlatmayı öngörmesi ve 2004'te, Komisyonun katılım müzakerelerinin 2005'te başlamasını önermesi, daha önce yapılan tahminlerin güvenilir ve tutarlı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. *Ödüllerin hızı ve büyüklüğü* açısından bakıldığında Türkiye'nin 1999 yılı sonrası hedeflediği büyük ödül, öncelikle müzakere sürecinin başlaması olup, Türkiye AB koşulsallığı kapsamında kendisinden talep edilen reformları gerçekleştirirken Birlikte söz verdiği şekilde 2005 yılında müzakere sürecini başlatmıştır. *Koşulların güvenirliliği* daha öncede bahsedildiği gibi oyuncular arasındaki asimetriye bağlıdır. Koşulsallığı uygulayan tarafın güvenilir olması için tehditler konusunda üstün olması ve hedef ülke şartlara uyduktan sonra ödüllendirme kapasitesine sahip olması gerekir. AB-Türkiye ilişkisindeki güvenilir tehditler ve vaatler için gerekli asimetri AB'nin ekonomik, demokratik ve insan hakları sebeplerine dayanarak 1989'da ve 1997'de Türkiye'nin aday statüsünü reddetme kararları ve ekonomik olarak Birliğin zenginlik açısından Türkiye'nin çok üstünde olması sebebiyle 2000'li yılların başında ilişkilerde yeterince oluşmuştur. Ayrıca çalışmada, koşulsallık mekanizmasının Türkiye'nin iç dönüşümünde bu denli etkili olmasında, bu dönemde Birliğe üye devletlerin Türkiye için *imtiyazlı ortaklık* gibi üyeliğe alternatif yaklaşımlar tasarlamaması ve katılım kriterlerinde çifte standart uygulamamasının da etkili

olduğu saptanmıştır. *Konuya veto odakları ile benimsemenin maliyetleri* açısından bakıldığındaysa içerde reform sürecine ve AB üyeliğine derinden bağlı olan güçlü bir iktidar ve kamuoyu bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu dönemde Türk kamuoyu ve hükümeti, AB üyeliğine kendisini ilk kez bu kadar yakın hissetmiş ve yapılan reformlarla beraber oluşacak maliyetlerin karşılığının alınacağına dair baskın görüş hâkim olmuştur. Dönemin iktidar partisi AK Parti, siyasi amaçlarını gerçekleştirebilmek için AB yanlısı bir tavır takınarak, AB koşulsallığının dayattığı reformları gerçekleştirmede bir çekince görmemiştir. AB koşulsallığı AK Partinin, büyük ölçüde kendi siyasi gündemine uygun olan reformlar gerçekleştirerek veto oyuncularının devlet yapısındaki direncinin üstesinden gelmesi için de meşruiyet sağlamıştır.

Bu doğrultuda çalışmada 1999-2005 yılları arasında, gerçekleştirilen kapsamlı reformlar neticesinde AB-Türkiye ilişkilerinde güvenilirlik ikileminin kısmen çözümlendiği, Türkiye'de demokratikleşme lehine yönelik bir uzlaşı ortamı oluştuğu ve AB'nin yumuşak gücünün ve bu bağlamda koşulsallığının Türkiye'de demokratik reformlarda yapılmasında çok etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Ancak müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte AB koşulsallığının başarısını sağlayan tüm bu etkenlerde gerileme yaşandığı tespit edilmiştir. Özellikle MDAÜ genişlemesinden sonra Birliğin aday ülkelerden üstlenilmesi gereken yeni koşullar talep etmesi ve bu durumun Türkiye'nin nihai hedefi olan üyeliği için demokrasi, hukukun üstünlüğü ve diğer kriterler bakımında yapılacaklar listesine ek yeni yükümlülükler getirmesi bu gerilemede etkili olmuştur. Birlik, koşulsallık kapsamında Türk hükümetine açıkça ne yapılması gerektiği sunmayarak sürecin belirsiz bir hal almasına neden olmuştur. İkinci faktör olan *ödüllerin büyüklüğü ve hızı* kapsamında algılanan ödülün büyüklüğü, Almanya ve Fransa cumhurbaşkanlarının, üyeliğe karşı *imtiyazlı ortaklık* tercihlerini açıkça dile getirmeleriyle değişmiş; 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandum, bu ülkelerde yaşayan insanların çoğunun daha fazla genişlemeye karşı olduğunu göstermiştir. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda bugün itibariyle müzakere süreci devam ediyor olsa da Türk kamuoyunda en büyük ödül olan üyeliğin hiçbir zaman AB tarafında verilmeyeceği düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Üçüncü faktör olan *tehditlerin ve ödüllerin güvenilirliği,* AB-Türkiye ilişkisinin en sorunlu yönü olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca ulaşılmasında, üyelik

müzakereleri başladığında, AB, diğer genişlemelerden farklı olarak Türkiye için birkaç ekstra koşul içeren bir müzakere çerçevesi tasarlaması ve Avrupa Komisyonu'nun, "müzakerelerin ortak hedefinin üyelik olduğunu ancak sürecin sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç" olacağını belirtmesi etkili olmuştur. Ayrıca Birliğin hazmetme kapasitesiyle ilgili sorunlar da tehditler ve ödüllerin güvenirliliğini zedeleyen başka bir konu olarak görülmüştür. Hazmetme kapasitesi sorunu özellikle MDAÜ genişlemesinden sonra birçok Avrupalının göçmenlik ve işsizlikten bıkması ve bu sorunların nedenini AB genişlemesine bağlamasından kaynaklanmaktadır. Hazmetme kapasitesi kapsamında Komisyonun 2005 Genişleme Stratejisinde aday ülke tüm koşulları yerine getirse dahi katılım Birlik için çok maliyetliyse üyeliğin red edilebileceğini açıklaması, Türkiye'nin AB koşulsallığına olan güvenini sarsmış; bu durum AB tarafından istenilen reformların önünde bir engel olmuştur. Dördüncü husus olan *veto odakları ile benimsemenin maliyetleri* konusundaysa, AB tarafında Türkiye'nin üyeliğine şüpheyle bakan grupların, Birliğin son gerçekleştirdiği genişlemelerle birlikte yaşadığı sıkıntıları çözmek için genişlemeden çok derinleşme politikalarına yönelmesini savundukları görülmüştür. Tezin "İlişkilerin Duraksamasında AB Kaynaklı Problemler" bölümünde genel olarak AB kamuoyunda, Türkiye'nin fakir bir ülke olması nedeniyle üyeliğinin AB bütçesini zorlaması, kalabalık nüfusu nedeniyle AB'nin verdiği kararları etkilemesi ve vatandaşlarının serbest dolaşımı hakkını kazanmasıyla birlikte Avrupa'ya göç edeceği korkusunun bulunduğu vurgulanmıştır. Aynı kapsamda Türkiye tarafında; AB üyeliğiyle sonuçlanmayan Gümrük Birliği, Kıbrıs sorunu, Kopenhag siyasi kriterlerinin Türkiye'nin ulus-devlet yapısına zarar vereceği düşüncesi, AB üye ülkelerinin Türkiye'nin üyeliği dışında alternatifler üretmesi, Sevr Sendromu, AB ülkelerinin Türkiye'deki terör sorununa destek verdiği inancı ve AB'nin Hıristiyan Birliği olduğu fikrinin veto odaklarını güçlendirdiğine değinilmiştir. Ayrıca AB koşulsallığı, din özgürlüğünü genişletmenin yolunu açtıktan ve ordunun etkisini sınırladıktan sonra, AK Partinin reformları gerçekleştirmede daha seçici olduğu dile getirilerek bu dönemde ilişkilerin neredeyse tamamen kopma noktasına geldiği tespit edilmiştir.

Sorunlarla devam eden müzakere sürecini tekrar canlandırmak amacıyla 2012 yılında Pozitif Gündem oluşturulmuştur. Pozitif gündemle ilişkilerde tekrar bir yakınlaşma olsa da arzu edilen amaca ulaşılamadığı değerlendirilmektedir. Bu

dönemde, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde başlayan Arap Baharı süreci, Türkiye'deki anayasa çalışmaları, Başkanlık rejimi tartışmaları, terör sorunu, gezi parkı olayları sebebiyle Türkiye, AB'ye tam üyelik sürecine yeterince yoğunlaşmamış ve ilgisini iç meselelere odaklamıştır. 2014 yılında Türkiye AB'ye yönelik yeni bir strateji benimsemiş ve bu durum ilişkinin yeniden canlandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yeniden canlandırma, geleneksel genişleme veya tam katılım tarzlarına geri dönme anlamında değil, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde yeni bir aşama olduğunu belirten ikili zirveler şeklinde olmuştur. Her iki tarafında kâğıt üzerindeki katılım müzakerelerine bağlı kalmaya devam ettiği, ancak müzakerelerin hiçbir yere gitmediği bu dönemde, ilişkiler genellikle belirli konularda derin işbirliği oluşturmak şeklinde ilerlemiştir.

15 Temmuz 2016 tarihli darbe teşebbüsü sonrası Türkiye'nin Birlikle olan ilişkilerinin daha da geri gittiği saptanmıştır. Darbe girişimine AB'nin geç tepki vermesi ve kaçan FETÖ üyelerini teslim etmemesi Türkiye'de Avrupa-karşıtı cephenin çoğalmasına sebep olurken, girişim sonrası idam cezasının tekrar yasalaşabileceği söylemleri ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Özellikle Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunun müzakereleri durdurmayı tavsiye eden kararı, ilişkilerde artık tam üyeliğin düşünülmediğini bunun yerine *stratejik ortaklığın* ön plana çıktığını göstermektedir.

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Türkiye'deki koşulsallığın, AB'ye katılım sağlayan bir araç değil, müzakere devam ettiği sürece her iki taraf için de fayda sağlayan bir mekanizma olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda son zamanlarda ilişkiler ortak değerlerden ziyade ortak çıkarların yön verdiği bir şekil almıştır ve katılım sürecine hiç benzemeyen bu süreçten her iki taraf da memnun görünmektedir. Ancak son gelişmeler, ilişkilerin kötüleşmesine değil, hızla bir kopuşa doğru gittiğine işaret etmektedir. Günümüzde taraflar bırakın ortak bir gelecek planlamayı, en temel evrensel değerler konusunda bile anlaşamamakta, söz konusu değerlere farklı yorumlar getirmektedirler. Sonuçta Türkiye'nin müzakere süreci her ne kadar devam ediyor olsa da yaşanan bu olumsuz gelişmeler ve politikalar kapsamında yakın gelecekte üyeliği olası gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe, S. A. (2010). "Cycles o Europeanization in Turkey: The Domestic Impact of EU Political Conditionality", *UNISCI Discussion Papers*, C: 23, ss.129-148.

Agne, H. (2009). "European Union Conditionality: Coercion or Voluntary Adaptation?" *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, C: 8, No: 1, ss. 1-19.

Akçay, E. Y. (2017). "Pozitif Gündem ve Sonrasındaki Gelişmeler Işığında Türkiye-AB İlişkileri", *UİİİD-IJEAS*, C: 19, ss.43-58.

Akdağ, Z. (2018). "Avrupa Birliği'nin Geleceği: Hegemonya, İmparatorluk veya Dağılma", *Birey ve Toplum*, C: 8, No: 16, ss. 217-255.

Akdağ, Z. ve Ekici, S. (2017). "Avrupa Birliği'nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç", *Birey ve Toplum*, C: 7, No: 14, ss.33-64.

Akdemir, E. ve Erhan, Ç. (2016). "Türkiye-Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi (2005-2015)", *Bilig*, C:78, ss. 7-35.

Aksoy, M. ve Uğur, Ö. (2016). "Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 12, No: 1, ss. 213-228.

Akşemsettinoğlu, G. (2011). "Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C: 10, No: 1, ss. 1-18.

Ankara Agreement, (1963). *Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and Turkey*, Ankara, (Çevrimiçi) http://www.gif.org.tr/Documents/AB/1963%20ANKARA%20Agreement.pdf, 20 Mart 2019.

Armitage, R.L. ve Nye, J.JR. (2007). *A Smarter, More Secure America*, The CSIS Press, Washington.

Aslan, R. (2000). "Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 55, No: 3, ss. 9-27.

Asseburg, M. (2013). "The Arab Spring and the European Response", *The International Spectator*, C: 48, No: 2, ss. 47-62.

Atalay, C. (2016). “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Ortaya Çıkışı”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 12, ss. 463-480.

Avcı, G. (2011). “The Justice and Development Party and the EU: Political Pragmatism in a Changing Environment”, South European Society and Politics, C: 16, No: 3, ss. 409-421.

AVİM, (2018). *Avrupa'da Sağ Partiler Oylarını Artırıyor*, Ankara, 2018, (Çevrimiçi) https://avim.org.tr/tr/Bulten/AVRUPA-DA-SAG-PARTILER-OYLARINI-ARTIRIYOR, 20 Haziran 2018.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, *Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri*, Ankara, 2007, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/pub/abuyp.pdf, 15 Ağustos 2019.

Avrupa Komisyonu, *2001 Yılı İlerleme Raporu*, Brüksel, 2001, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf, 20 Şubat 2019.

Avrupa Komisyonu, *2002 Yılı İlerleme Raporu*, Ankara, 2002, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, 17 Şubat 2019.

Avrupa Komisyonu, *2003 Yılı İlerleme Raporu*, Ankara, 2003, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, 17 Nisan 2019.

Avrupa Komisyonu, *2004 Yılı Düzenli Raporu*, Brüksel, 2004, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, 10.03.2019.

Avrupa Komisyonu, *2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Brüksel, 2009, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, 17 Ocak 2019.

Avrupa Komisyonu, *2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Brüksel, 2010, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, 19 Şubat 2019.

Avrupa Komisyonu, *2014 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Brüksel, 2014, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, 05 Nisan 2019.

Avrupa Komisyonu, *2016 Türkiye Raporu*, Brüksel, 2016, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son__2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, 08 Mayıs 2019.

Aydın, M. (2004). "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, C: 1, No: 1, ss. 33-60.

Aydoğan, B. ve Aydın H. (2011). "Güç Kavramı, Kamu Diplomasisi ve Güvenlik", *Ekopolitik Gündem Dergisi*, Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası, UİM Rapor, Rapor No:11-02, ss.1-102.

Baban, F. ve Keyman, F. (2008). "Turkey and Postnational Europe Challenges for the Cosmopolitan Political Community", *European Journal of Social Theory*, C: 11, No: 1, ss. 107-124.

Baç, E. M. (2005). "Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union", *South European Society and Politics*, C: 10, No: 1, ss. 17-31.

Baç, E. M. (2008). "Turkey's Accession to the European Union: The Impact of the EU's Internal Dynamics", *International Studies Perspectives*, C: 9, ss.201-219.

Baç, E. M. (2016). "Judicial Reform in Turkey and the EU's Political Conditionality", *MAXCAP Working Paper Series*, No: 18, ss.1-27.

Baç, E. M. (2017). "Assessing Turkey's Foreign Policy Choices Towards the European Union", *Insight Turkey*, C: 19, No: 1, ss. 117-134.

Baç, E. M. ve Gürsoy, Y. (2010) "İs There a Europeanization of Turkish Foreign Policy? An Addendum to the Literature on EU Candidates", *Turkish Studies*, C: 11, No: 3, ss. 405-427.

Bağımsız Türkiye Komisyonu Üçüncü Raporu, (2014). (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/Avrupa_da_Turkiye_Degisiminin_kacinilmazligi_Bagimsiz_Turkiye_Komisyonu-Ucuncu_Raporu-2014-.pdf, 12 Şubat 2019.

Balkır, C. ve Eylemer, S. (2016). "Shifting Logics: The Discourses of Turkish Political Elites on EU Accession", *South European Society and Politics*, C: 21, No: 1, ss.29-43.

Barnett, M. ve Duvall, R (2005). "Power in International Politics", *International Organization*, C. 59, No: 1, ss. 39-75.

Barysch, K., Everts, S. ve Grabbe, H. (2005). *Why Europe Should Embrace Turkey*, Centre for European Reform, London.

Baudner, J. (2012). "The Politics of 'Norm Diffusion' in Turkish European Union Accession Negotiations: Why It was Rational for an Islamist Party to be 'Pro-European' and a Secularist Party to be 'Anti-European", *JCMS*, C: 50, No: 6, ss. 922-938.

Bayır, Ö. E. (2016). "Challenges for EU in the Middle East: Use of Soft Power." *Studia Europejskie*, C: 2, ss.9-19.

Bayraklı E., Güngörmez O. ve Boyraz, H. M. (2017). "Türkiye-AB İlişkilerini Rasyonelleştirmek", *SETA*, C: 227, ss.1-36.

Begaj, j. (2016). "AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C: 15, No: 1, ss. 29-72.

Bilgin, P. ve Eliş, B. (2008). "Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis" *Insight Turkey*, C: 10, No: 2, ss. 5-20.

Bozdağoğlu, Y. ve Özen Ç. (2004). "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C: 1, No: 4, ss. 60-70.

Booth, K. (2011). *Realism and World Politics,* Routledge, New York

Börzel, T.A. ve Risse, T. (2003). *Conceptualizing the Domestic Impact of Europe*, The Politics of Europeanisation, (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/228879233, 20 Şubat 2009.

Börzel, T. A., Dimitrova, A. ve Schimmelfennig, F. (2017). "European Union Enlargement and Integration Capacity: Concepts, Findings, and Policy Implications", *Journal of European Public Policy,* C: 24, No: 2, ss. 157-176.

Bryant, N. (2015). *The decline of US power?* BBC News, (Çevrimiçi) www.bbc.com/news/world-us-canada-33440287, 12 Mart 2019.

Bretherton, C. ve Vogler, J. (1999). *The European Union as a Global Actor*, Routledge, Londra ve New York.

Brljavac, B. (2011). "Turkey Entering The European Union Through The Balkan Doors: In The Style of a Great Power?", *Romanian Journal of European Affairs*, C: 11, No: 2, ss. 82-91.

Büyükgöze, H. (2016). "Bir Etki Aracı Olarak Türk Yükseköğretiminin 'Yumuşak Güç' Bağlamında İncelenmesi." *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C: 6, No: 1, ss. 41-49.

Canveren, Ö. ve Öztürk, Ç. (2018). "Avrupa Birliği Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Batı Balkanların Karşılaştırmalı Analiz", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, ss. 46-64.

Casanova, J. (2006). " The Long, Difficult, and Tortuous Journey of Turkey into Europe and the Dilemmas of European Civilization", *Constellations*, C: 13, No: 2, ss. 234-247.

Cirtautas, A. M. ve Schimmelfennig, F. (2010). "Europeanisation Before and After Accession: Conditionality, Legacies and Compliance", *Europe-Asia Studies*, C: 62, No: 3, ss. 421-441.

Cortinovis, R. ve Conte, C. (2018). *Migration-related Conditionality in EU External Funding*, Discussion Briefs, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net, 20 Mart 2019.

Çağlar A. (2015). *Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç*, İç Güvenlik Terimleri Ansiklopedisi, Kamu Güvenliği Müşteşarlığı, Ankara.

Çakı, C ve Topbaş, H. (2018). "Almanya İçin Alternatif Partisi'nin Göçmen Karşıtı Propaganda Faaliyetlerini 2017 Alman Federal Seçimleri Üzerinden Okumak", *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt: 5, No: 4, ss. 59-74.

Çarkoğlu, A. ve Kentmen, Ç. (2011). "Diagnosing Trends and Determinants in Public Support for Turkey's EU Membership", *South European Society and Politics*, C: 16, No: 3, ss. 365-379.

Dahl, R. (1957). "The Concept of Power" , *Behavioral Science*, C: 2, No:3, ss. 201-215.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul.

Demirkıran, Ö. vd. (2010). "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde "Son Dönem", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:3, No: 1, ss. 57-75.

Dijkstra, A. G. (2002). "The Effectiveness of Policy Conditionality: Eight Country Experiences", *Development and Change*, C: 33, No: 2, ss. 307-334.

Dimitrova, A. L. (2011). "Speeding up or Slowing Down? Lessons from the Last Enlargement on the Dynamics of Enlargement-Driven Reform", *South European Society and Politics*, C: 16, No: 2, ss. 221-233.

Dinç, C. (2011). "Sivil Güç - Realist Oyuncu İkileminde Avrupa Birliği'nin Küresel Konumu Üzerine Tartışmalar", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C: 7, No: 28, ss.89-124.

Dinç, C. (2011b). "Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi: Ana Temalar ve Faktörler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C: 6, No: 2, ss. 201-233.

Dinç, C. (2015). *Avrupa ve Avrupa Birliği*, Savaş Yayınevi, Ankara.

Dinç, C. (2018). "Avrupa Birliği'nin ve Üç Büyük Üyesinin Arap Bahar'ına Yaklaşımları", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 8, No: 2, ss. 1-33.

d'Oultremont, C. ve Martin, A. (2015). "The Migration Crisis: A Stress Test for European Values", *European Policy Brief*, No: 38, ss.1-13.

Düzgit, S. A. ve Kaliber, A. (2016). "Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a DeEuropeanising Candidate Country?", *South European Society and Politics*, C: 21, No: 1, ss. 1-14.

Eralp, A. N. (2017). "Nevi Şahsına Münhasır Bir Ortaklık: Türkiye-AB İlişkileri", *Liberal Perspektif Analiz*, C: 8, ss.1-47.

Ercan, M. (2017). "15 Temmuz Sonrası Türkiye-AB İlişkileri; İlişkilerin Gelecek Öngörüsü", *Akademik Bakış Dergisi*, C: 62, ss. 14-28.

Erdem, G. (2015). "12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa İle İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi'yle İlişkiler", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:14, No:1, ss.29-64.

Eren, T. M. (2014). "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Yumuşak Gücünün Geleceği" *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, ss. 359-374.

Ermağan, İ ve Karcı, A. (2018). "Avrupa Birliği ve Yumuşak Güç Uygulamaları" *Nobel Yayıncılık*, ss. 411-437.

Ethier, D. (2003). "Is Democracy Promotion Effective? Comparing Conditionality and Incentives", *Democratization*, C: 10, No: 1, ss. 99-120.

Eurobarometer 63. (2005). *Ulusal Rapor Türkiye*, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb63/eb63_nat_tr.pdf, 10 Şubat 2019.

Eurobarometer 66. (2006). *Ulusal Rapor Türkiye*, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb66/eb66_tr_nat.pdf 10 Şubat 2019.

Eurobarometer 71. (2009). *Avrupa Birliği'nde Kamuoyu*, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb71/eb71_tr_tr_nat.pdf, 20 Haziran 2019.

Eurobarometer 84. (2015). *Public opinion in the European Union,* (Çevrimiçi) file:///C:/Users/user/Downloads/eb84_hr_hr_nat.pdf, 20 Mart 2019.

European Council, *Conclusions of the Presidency*, Kopenhag, 1978, (Çevrimiçi) https://www.consilium.europa.eu/media/20773/copenhagen_april_1978__eng_.pdf, 20 Ağustos 2019.

European Council, *Conclusıons of the Presidency,* Kopenhag, 1993, (Çevrimiçi) https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf, 10 Haziran 2019.

European Council, *Conclusıons of the Presidency,* Brüksel, 2015, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/anti-trafficking, 10 Mayıs 2019.

Fan, Y. (2008). "Soft Power: Power of Attraction or Confusion?" *Place Branding and Public Diplomacy*, C: 4, No: 2, ss.147-158.

Ferguson, Y. H. (2016). "Turkey and the EU: The Context Changes Again", *European Review*, C: 24, No: 3, ss.365-380.

Ferrero-Waldner, B. (2005). *Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy*, Remarks to Foreign Affairs Committee, Bürüksel, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_05_41, 15 Haziran 2019.

Fırat, M. M. (2004). "Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, No: 1, ss. 47-79.

Font, N. (2006). "Why the European Union Gave Turkey the Green Light", *Journal of Contemporary European Studies*, C: 14, No: 2, ss. 197-212.

Forde, S. (1992). "Varieties of Realism: Thucydides and Machiavelli", *The Journal of Politics*, C: 54, No: 2, ss. 372-393.

Gallarotti, G. M. (2011). "Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used", *Journal of Political Power*, Cilt: 4, No: 1, ss.1-57.

Gencer, A. H. (2011). "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın", *Akademik Bakış Dergisi*, C: 25, ss. 1-16.

Geyik, H. (2016). "Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlâli Nedeniyle Sorumluluğu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, ss. 57-91.

Gilpin, R. (1988). "The Theory of Hegemonic War", *The Journal of Interdisciplinary History*, C: 18, No: 4, ss. 591-613.

Grigoriadis I. N. (2009). "Islam and Democratization in Turkey: Secularism and Trust in a Divided Society", *Democratization*, C: 16, No: 6, ss. 1194-1213.

Grabbe, H. (2001). "How does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity", *Journal of European Public Policy*, C: 8, No: 8, ss. 1013-1031.

Grabbe, H. (2002). "European Union Conditionality and the Acquis Communautaire" ,*International Political Science Review*, C: 23, No: 3, ss. 249-268.

Gray. C. S. (2011). *Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force As An İnstrument of Policy in The 21st Century*, Strategic Studies İnstitute, (Çevrimiçi) https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2011/ssi_gray.htm, 15 Nisan 2011.

Günay, N. Ö. (2007). "Avrupa Birliği Uyum Surecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Gore Performansı" *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 15, No: 1, ss. 83-116.

Gürkaynak, M. ve Yalçıner, S. (2009). "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, No: 23, ss. 73-92.

Harrigan, J., Mosley, P. ve Toye, J. (1991). *Aid and Power The World Bank and Policy-Based Lending*, Routledge, New York.

Hill, C. (1993). "The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's İnternational Role", *Journal of Common Market Studies*, C: 31, No: 3, ss. 305-328.

Hughes, K. (2004). "Turkey and The European Unıon: Just Another Enlargement?", *Friends of Europe*, ss. 1-41.

Holsti, K. J. (1964), "The Concept of Power in the Study of International Relations", *Background*, C: 7, No: 4, ss.179-194.

Hyde-Price, A. (2006). "Normative Power Europe: a Realist Critique", *Journal of European Public Policy*, C: 13, No: 2, ss. 217-234.

Hollyer, J. R. (2010). "Conditionality, Compliance, and Domestic İnterests: State Capture and EU Accession Policy", *Rev Int Organ*, C: 5, ss. 387-431.

İKV, (2013). *Ankara Anlaşması'nın Ellinci Yıldönümü Transatlantik İlişkiler: AB ve ABD*, (Çevrimiçi) https://www.ikv.org.tr, 15 Şubat 2019.

Jervis, R. (1999). "Realism, Neoliberalism, and Cooperation", *International Security*, C: 24, No: 1, ss.42-63.

Juncos, A. E. ve Pomorska, K. (2011). "İnvisible and Unaccountable? National Representatives and Council Officials in EU Foreign Policy", *Journal of European Public Policy*, C: 18, No: 8, ss. 1096-1114.

Kaçar, F. ve Öztürk, K. (2017). "Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü: Kavramsal Bir İnceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28, ss. 359-370.

Kagan, R. (2002). *Power and Weakness*, Policy Review, (Çevrimiçi) https://www.ies.be/files/documents/JMCdepository/Robert%20Kagan,%20Power%20and%20Weakness,%20Policy%20Review,%20No.%20113.pdf, 20 Nisan 2019.

Kalkan, E. (2016). "The Impact of The European Union on The Democratization of Civil-Military Relations in Turkey", *East European Quarterly,* C: 44, No: 1-2, ss.1-25.

Karabulut, B. (2014). "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi", *Akademik Bakış*, C: 8, No: 15, ss. 57-72.

Karabulut, U. (2007). "Anavatan Partisi İktidarının İlk Yıllarında Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) İlişkileri ve Türkiye'nin AET'ye Tam Üyelik Başvurusu", *ÇTTAD*, C: 6, No: 14, ss. 137-159.

Karakaş, C. (2013). "EU-Turkey: Integration without Full Membership or Membership without Full Integration? A Conceptual Framework for Accession Alternatives." *JCMS*, C: 51, No: 6, ss.1057-1073.

Karluk, S. R. ve Tonus, Ö. (2004). *Avrupa Birliği'nin Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri,* 2004 Türkiye İktisat Kongresi, Ankara, (Çevrimiçi). http://muhaz.org/avrupa-birliginin-genisleme-perspektifinde-turkiyenin-yeri-05.html?page=2, 20 Ağustos 2019.

Kaya, A. (2017). *Avrupa'da Popülist Sağın Yükselişi: Çeşitlilik ve Birlik İçerisinde Kaybolmak*, Cohere, (Çevrimiçi) https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/%C3%87e%C5%9Fitlilik_ve_Birlik_%C4%B0%C3%A7inde_Kaybolmak_2.pdf, 12 Mart 2019.

Kaya, A. ve Marchetti, R. (2014). "Europeanization, Framing Competition and Civil Society in the EU and Turkey", *Global Turkey in Europe*, C: 6, ss. 1-21.

Kaya, E. E. (2016). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Tarihi Süreci",* Nobel Yayınevi, Ankara.

Kaya, S. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 6, No: 3, ss. 84-111.

Kelley, J. (2006).” New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy”, *JCMS*, C: 44. No: 1. ss. 29-55.

Keohane, R. O. ve Nye, J.JR. (1998). “Power and Interdependence in The Information Age”, *Foreign Affairs*, C: 77, No:5, ss. 81-94.

Keohane, R. O. ve Nye, J.JR. (2004). *Power and InterdependenceForeign*, Longman, Boston.

Keyik, M. ve Erol, M. S. (2019). “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi,* C: 3, No:1, ss. 12-49.

Keyman, E. F. (2010). “Globalization, Modernity and DemocracyTurkish Foreign Policy 2009 and Beyond”, *Perceptions*, C: 9, No: 3-4, ss.1-20.

Killick, T. (1997). “Principals, Agents and The Failings Of Conditionality”, Journal of International Development, C: 9, No: 4, ss. 483-495.

Krohn, F. (2009). *What Kind of Power? The EU as an İnternational Actor*, http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=EFA569CDCD40710D9E7ED2E8A53AFB4C?doi=10.1.1.464.7896&rep=rep1&type=pdf, 16 Eylül 2019.

Kubicek, P. (2003). The European Union and Democratization, Routledge**,** (Çevrimiçi), https://www.questia.com/read/107714197/the-european-union-and-democratization, 10 Temmuz 2019.

Kubicek, P. (2005). “The European Union and Grassroots Democratization in Turkey”, *Turkish Studies*, C: 6, No: 3, ss. 361-377.

Kubicek, P. (2011). “Political Conditionality and European Union's Cultivation of Democracy in Turkey”, *Democratization*, C: 18, No: 4, ss. 910-931.

Kudryavtsev, A. A. (2014). A *systemic view of the soft power,* European University Institute, (Çevrimiçi) https://pdfs.semanticscholar.org/, 20 Mayıs 2019.

Kugiel, P. (2017). “End of European Soft Power? İmplications for EU Foreign Policy”, *The Polish Quarterly of International Affairs*, C: 1, ss. 59-72.

Kurtuluş, B. (2016). “EU Soft Power in the 21st Century: A View from Turkey”, *ECPR General Conference*, ss.1-14.

Larrabee, S. F. (2010). “Turkey's New Geopolitics”, *Survival*, C: 52, No: 2, ss. 157-180.

Lee, G. (2009). *A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy*, Korean Journal of Defense Analysis, (Çevrimiçi) https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10163270902913962, 26 Eylül 2019.

Lin, L. ve Hongtao, L. (2017). "Joseph Nye's Soft Power Theory and Its Revelation Towards Ideological and Political Education" *Humanities and Social Sciences*, C: 5, No: 2, ss. 69-74.

Lukes, S. (2005). *Power a Radical View,* Palgrave Macmillan, New York.

Manners, I. (2002). "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *JCMS*, C: 40, No: 2, ss. 235-258.

Manners, I. (2006). "Normative Power Europe Reconsidered: Beyond The Crossroads" , *Journal of European Public Policy,* C: 13, No: 2, ss. 182-199.

Martinelli, A. (2016). *Populism on the Rise: Democracies Under Challenge?*, ISPI, Milano.

Mattelaer, A. (2018). "Exploring the Boundaries of Conditionality in the EU", *European Policy Brief,* C: 51, ss.1-8.

McCormick, J. (2007). *Understanding the European Union A Concise Introduction*, Copyright Licensing Agency, Londra.

Mcclory J. (2018). *A Global Ranking of Soft Power 2018*, Portland's in-House Content ve Brand Team, Portland.

Mearsheimer, J.J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton Company, New York.

Monnet, A. L. ve Penas, B. V. (2004). *Turkey and The European Union The Implications of a Specific Enlargement, Egmont European Affairs Paper, (Çevrimiçi)* http://aei.pitt.edu/9307/1/050404Turquie-ALM-BVP.pdf, 03 Mayıs 2019.

Moravcsik, A. (2017). *The Future of Europe: Coping With Crisis*, Great Decision, (Çevrimiçi) https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/Europe%20GREAT%20DECISIONS%202017.pdf, 10 Eylül 2019.

Moreno, N., Puigrefagut, A. ve Yarnoz I. (2018). "The European Union's Soft Power: Image Branding or Neo-Colonialism?" *Global Affairs & Strategic Studies*, C: 5, ss.1-16.

Muehlenhoff, H. (2016). "Ambiguities of Power: Struggle and Resistance in (The Relations Between) Turkey and the European Union", *Cooperation and Conflict*, (2016), C: 51, No: 3, ss. 291-306.

Narbone, L. ve Tocci, N. (2007). "Running Around in Circles? The Cyclical Relationship Between Turkey and The European Union", *Journal Of Southern Europe And The Balkans*, C: 9, No: 3, ss.233- 245.

Noya, J. (2005). *The Symbolic Power of Nations*, Elcano Royal Institute, (Çevrimiçi) http://www.realinstitutoelcano.org/, 03 Mart 2019.

Nye, J. JR. (1990). "Soft Power", *Foreign Policy*, No: 80, ss.153-171.

Nye, J. JR. (2002). "Limits of American Power", *Political Science Quarterly*, C: 117, No: 4, ss. 545-559.

Nye, J. JR. (2004). *Soft Power The Means to Success in World Politics*, Publicaffairs, New York.

Nye, J.JR. *Think Again: Soft Power*, Foreign Policy (Çevrimiçi) https://foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3393, 23 Şubat 2006.

Nye, J. JR. (2008). "Public Diplomacy and Soft Power" *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, C: 616, No: 1, ss. 94-109.

Nye, J. JR. (2009). "Combining Hard and Soft Power", *Foreign Affairs*, C: 88, No: 4, ss. 160-163.

Nye, J. JR. (2011). *The Future of Power*, Los Angeles World Affairs Council, (Çevrimiçi) http://www.lawac.org/speech-archive/pdf/1596.pdf, 12 Mart 2019.

Nye, J. JR. (2014). "The Information Revolution and Soft Power", *Current History*, C: 113, No: 759, ss. 19-22.

Nye, J. JR. (2017). "Soft Power: The Origins and Political Progress of a Concept", *Palgra ve Communıcatıons*, C: 8, ss. 1-3.

Oktay, E. (2012). "NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisinin Artan Rolü", *Uluslararası İlişkiler*, C: 9, No: 34, ss. 125-149.

Oran, F. Ç. (2018). "Türkiye-AB İlişkilerinde Yeniden Canlanmadan "Hedef Değişimine" Doğru", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C: 16, No: 31, ss. 427-442.

Oz, H. (2015). "Undermining the Transatlantic Democracy Agenda? The Arab Spring and Saudi Arabia's Counteracting Democracy Strategy", *Democratization*, C: 22, No: 3, ss. 479-495.

Ozan, E. (2014). "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış*, C: 7, No: 14, ss. 197-214.

Öniş, Z. (2000). "Luxembourg, Helsinki and Beyond: Towards an Interpretation of Recent Turkey–EU Relations", *Government and Opposition*, C: 35, No:1, ss. 463-483.

Öniş, Z. (2006). "Turkey's Encounters with the New Europe: Multiple Transformations, İnherent Dilemmas and the Challenges Ahead", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, C: 8, No:3, ss. 279-298.

Özdal, B. (2013). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?,* DORA, Bursa.

Özdemir, H. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 63, No: 3, ss. 113-144.

Özel, C. (2018). "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C: 7, No: 1, ss. 1-27.

Özer, M. A. (2009). "Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F*, C: 16, No: 1, ss. 89-105.

Özkurt, F. Z. (2017). "European Union Democracy Promotion via Conditionality in Regional Context", *İGÜ Sos. Bil. Dergisi*, , C: 4, No: 2, ss. 1-21.

Pamment, J. (2014). "Articulating İnfluence: Toward a Research Agenda for Forinterpreting the Evaluation of Soft Power, Public Diplomacy Forinterpreting The Evaluation of Soft Power, Public Diplomacyand Nation Brands", *Public Relations Review*, C: 40, ss. 50-59.

Parker, O. (2009). "Cosmopolitan Europe and the EU–Turkey Question: The Politics of a Common Destiny." *Journal of European Public Policy*, C: 16, No: 7, ss. 1085-1101.

Patalakh, A. (2016). “Assessment of Soft Power Strategies: Towards an Aggregative Analytical Model for Country-Focused Case Study Research” *CIRR XXII*, C: 76, ss. 85-112.

Piskorska, B. (2018). “The Eastern Partnershıp a Challenge Ffor The EU’s Soft Power in International Relations.” *On-line Journal Modelling the New Europe*, C: 26, ss. 78-94.

Pridham, G. (2007). “Change and Continuity in the European Union's Political Conditionality: Aims, Approach, and Priorities”, *Democratisation*, C: 14, No: 3, ss. 446-476.

Radaelli, C. M. (2003), *The Europeanization of Public Policy*, Oxford University Press, Oxford.

Redmond, J. (2007). “Turkey and the European Union: Troubled European or European Trouble?”, *International Affairs*, C: 83, No: 2, ss. 305-317.

Riedel, R. (2017). “Democratic Conditionality in The European Union”, *Studia UBB. Europaea*, C: 1, ss. 5-26.

Rieker, P. (2016). *External Governance as Security Community Building The Limits and Potential of the European Neighbourhood Policy*, The registered company is Macmillan Publishers, London.

Roselle, L., Miskimmon, A. ve O’Loughlin, B. (2014). “Strategic Narrative: A New Means to Understand Soft Power”, *Media, War ve Conflict*, C: 7, No: 1, ss. 70-84.

Saatçioğlu, B. (2009). “How Closely Does the European Union’s Membership Conditionality Reflect the Copenhagen Criteria? Insights from Turkey”, *Turkish Studies*, C: 10, No: 4, ss. 559-576.

Saatçioğlu, B. (2010). “Unpacking the Compliance Puzzle The Case of Turkey‘s AKP under EU Conditionality”, *KFG Working Paper*, No: 14, ss. 1-31.

Samur, H. (2008). “Avrupa Birliği’nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* C: 5, No: 2, ss. 1-16.

Sancak, K. (2015). “Dış Politikada Bir Etki Aracı Olarak Yumuşak Güç: Türkiye’nin Yumuşak Gücünün Analizi ve Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Güç Kapasitesinin

Değerlendirilmesi", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Yayın No:1466, Ankara.

Sandıklı, A. (2014). "Yumuşak Güç Savaşları", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Analiz*, ss. 183-205.

Sasse, G. (2008). "The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours", *Europe-Asia Studies*, C: 60, No: 2, ss. 295-316.

Sayın, Y. (2016). "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri ve Müzakere Fasılları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 19, No: 2, ss. 41-62.

Schimmelfennig, F. (2002). "Liberal Community and Enlargement: An Event History Analysis." *Journal of European Public Policy*, C: 9, No: 4, ss.598-626.

Schimmelfennig, F., Engert, S. ve Knobel, H. (2002). *The Conditions of Conditionality The Impact of the EU on Democracy and Human Rights in European Non-Member States*, ECPR Joint Session of Workshops, *(Çevrimiçi)* https://pdfs.semanticscholar.org/e11a/95e52ed9b464fe2a757a343088033a1b5784.pdf, 16 Şubat 2019.

Schimmelfennig, F., Engert, S. ve Knobel, H. (2003). "Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey", *JCMS*, C: 41, No: 3, ss. 495-518.

Schimmelfennig, F. ve Sedelmeier, U. (2004). "Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to The Candidate Countries of Central and Eastern Europe", *Journal of European Public Policy*, C: 11, No: 4 ss. 669-687.

Schimmelfennig, F. (2007). "European Regional Organizations, Political Conditionality, and Democratic Transformation in Eastern Europe", *East European Politics and Societies*, C: 21, No: 1, ss. 126-141.

Schimmelfennig, F. (2008). "EU Political Accession Conditionality After the 2004 Enlargement: Consistency and Effectiveness", *Journal of European Public Policy*, C: 15, No: 6, ss. 918-937.

Schimmelfennig, F. ve Sedelmeier, U. (2017). *The Europeanization of Eastern Europe: The External Incentives Model Revisited*, JMF, (Çevrimiçi). https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/JMF-25-Presentation/Schimmelfennig-Sedelmeier-External-Incentives-Revisited-JMF.pdf, 20 Eylül 2019.

Schumacher, T. (2011). "The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness", Insight Turkey, C: 13, No: 3, ss. 107-119.

Sjursen, H. (2006). "The EU as a "Normative" Power: How Can This Be?", *Journal of European Public Policy*, C: 13, No: 2, ss. 235-251.

Smith, K. E. (2003). "*Evolution and Application of EU Membership Conditionality*", Oxford University Press, Londra.

Smith, M. P. (2006). "Soft Power Rising", *World Literature Today*, (Çevrimiçi) https://www.scribd.com/document/60207776/Soft-Power-Rising, 13 Ocak 2019.

Sobacı, M. Z. (2011). "Avrupa Birliği Koşulsallığının Etkinliği Bağlamında Türkiye'de Reform Üzerine Bir Analiz", *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, C: 10, No: 1, ss. 85-100.

Stokke, O. (1995). *Aid and Polıtıcal Conditionality*, Routledge, London.

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, *Siyasi Reformlar – I*, Ankara, 2010, (Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/files/SY%C4%B0B/4_rehber.pdf, 12 Haziran 2019.

Temiz, D. (2009). "Gümrük Birliği ile Birlikte Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu Mu?", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C: 8, No: 1, ss. 115-138.

Tezcan, E. ve Aras, İ. (2015). "Adalet ve Kalkınma Partisi'nde Euroseptisizm: Avrupa Birliği Desteğinin Eleştiriye Dönüşümü", *Uluslararası Hukuk ve Politika* C: 11, No: 41, ss. 1-35.

The World Bank Annual Report 2005, http://documents.worldbank.org/curated/en/385141468140940428/pdf/324030REV0v10ENGLISH0PAPER0WBAR020050.pdf, 20 Ağustos 2019.

Tocci, N. (2007). *Condıtıonality, Impact and Prejudice in Eu-Turkey Relations*, IAI-TEPAV REPORT, Roma.

Tocci, N. (2016). "Turkey and the European Union: Scenarios for 2023", *FEUTURE Background Paper*, ss. 1-16.

Treaty of Amsterdam, *Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts*, Amsterdam, 1997, (Çevrimiçi) https://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf, 4 Şubat 2019.

Treaty of Lisbon, *Official Journal of the European Union*, Lizbon, 2007, (Çevrimiçi) https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF, 10.08.2019.

Uğur, Ö. ve Aksoy, M. (2015). "Avrupalılaşma Kavramı ve Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecine Etkisi", *KTÜ SBE Sos. Bil. Dergisi*, C: 10, ss. 163-180.

Ulusoy, K. (2008). "The Europeanization of Turkey and its İmpact on the Cyprus Problem", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, C: 10, No: 3, ss. 310-329.

Uysal, C. (2001). "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, C: 1, ss.140-153.

Ülger, İ. K. (2016). "The European Union's Role in Turkey's Social Transformation", *Bilig*, C: 78, ss.73-94.

Üstün, Ç. (2017). "Can EU Act as a Democracy Promoter? Analysing the Democratization Demand and Supply in Turkey-EU Relations", *Romanian Journal of European Affairs*, C: 17, No: 1, ss. 85-99.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, New York.

Vachudova, M. A. (2014). "EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On", *JCMS*, C: 52, No: 1, ss. 122-138.

Valiyeva, K. (2016). "The EU's Eastern Partnership: Normative or Geopolitical Power Projection?" *Eastern Journal of European Studies*, C: 7, No: 2, ss.11-29.

Vatandaş, S. (2018) "Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü: İnsan Hakları ve Demokrasi İdeali Bağlamında Bir Analiz" *Bilge Strateji*, C: 19, ss. 149-176.

Vuving, A.L. (2009). *How Soft Power Works*, American Political Science Association Annual Meeting, (Çevrimiçi)

https://www.scribd.com/document/43387605/Vuving-How-Soft-Power-Works-APSA-2009, 3 Eylül 2009.

Yapıcı, U. (2015). "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?", *Uluslararası İlişkiler*, C: 12, No: 47, ss. 5-25.

Yatağan, A. G. (2018). "Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt: 28, No: 2, ss. 69-94.

Yazgan, H. ve Aktaş, A. (2012). "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Kamuoyu Faktörü: Çankırı İli Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, No: 2, ss. 1-23.

Yıldız, U. B. (2011). "2010 İlerleme Raporları Çerçevesinde Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerde Demokratik Pekişme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C: 7, No: 25, ss. 15-45.

Yılmaz, A. N. ve Kılıçoglu, G. (2017). "Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi", *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C: 8, No: 15, ss. 83-118.

Yılmaz, G. (2014). "EU Conditionality is Not the Only Game in Town! Domestic Drivers of Turkey's Europeanization", *Turkish Studies*, C: 15, No: 2, ss. 303-321.

Yılmaz, G. (2016). "From Europeanization to De-Europeanization: The Europeanization Process of Turkey in 1999–2014", *Journal of Contemporary European Studies*, C: 24, No: 1, ss. 86-100.

Yılmaz, M. E. (2008). "The New World Order: An Outline of the Post-Cold War Era" *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, C: 7, No: 4, ss. 44-58.

Yılmaz, S. (2006). *ABD ve Avrupa Birliği'nde Yumuşak Güç Uygulamaları,* BÜSAM, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/7647556/ABD_ve_ABde_Yumu%C5%9Fak_G%C3%BC%C3%A7_Uygulamalar%C4%B1, 16 Mart 2019.

Yılmaz, S. (2011). "Yumuşak Güç ve Evrimi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, C: 12, ss.31-36.

Yukaruç, U. (2017). "A Critical Approach to Soft Power", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 6, No: 2, ss. 491-502.